

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND TALLINNAS

Eraõiguse osakond

Hepp Lisbet Sams

**PERSPEKTIIVITU APELLATSIOONKAEBUSE MENETLUSSE VÕTMISEST
KEELDUMISE ALUSED**

Magistritöö

Juhendaja

Mati Maksing

Tallinn

2019

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. Apellatsioonkaebuse menetlusse võtmisest keeldumine	8
1.1. Kaebeõiguse õiguslik alus.....	8
1.2. Apellatsioonkaebuse menetlusse võtmisest keeldumise alused	11
1.3. Apellatsioonkaebuse alus ja piirid.....	13
1.4. Perspektiivitu kaebuse menetlusse võtmisest keeldumise võimalik kasu ja kahju	15
2. Riigikohtu selgitused TsMS § 637 lg 1 p 6 kohaldamisele	18
2.1. Tõendite hindamise lubamatus apellatsioonkaebuse menetlusse võtmise otsustamisel ja uute tõendite vastuvõtmine apellatsioonimenetluses.....	18
2.2. Õiguskaitsevajaduse puudumine	20
2.3. Ringkonnakohtu võimalused perspektiivitu kaebuse menetlemiseks	21
2.3.1. apellatsioonkaebuse menetlusse võtmisest keeldumine TsMS § 637 lg 1 p 6 alusel	21
2.3.2. Pärast apellatsioonkaebuse menetlusse võtmist TsMS § 423 lg 2 alusel hagi läbi vaatamata jätmine	22
2.3.3. Apellatsioonkaebuse sisuline menetlemine ja rahuldamata jätmine	23
3. Ringkonnakohtute praktika TsMS § 637 lg 1 p 6 kohaldamisel.....	24
3.1. Ülevaade.....	24
3.2. Õiguspäraselt perspektiivituks loetud kaebused	25
3.3. TsMS § 637 lg 1 p 6 sõnastusega vastuoluliselt perspektiivituks loetud kaebused	31
3.4. Ringkonnakohtute praktika analüüsi kokkuvõte.....	38
4. Perspektiivitu apellatsioonkaebuse menetlusse võtmisest keeldumise aluste täpsustamine	41
4.1. Võimalused teise astme kohtu menetluse optimeerimiseks	41
4.1.1. Ülevaade.....	41
4.1.2. Apellatsioonkaebuste menetlemise lävendi laiendamine	41
4.1.3. Loamenetlus apellatsioonkaebuste menetlusse võtmise otsustamiseks	44
4.2. Alternatiivsed võimalused teise astme kohtu menetluse optimeerimiseks	47
4.3. Perspektiivitu apellatsioonkaebuse menetlusse võtmisest keeldumise sätte sõnastus.....	52
4.3.1. Senised muutmisettepanekud	52
4.3.2. TsMS § 637 lg 1 p 6 tühistamine	52
4.3.3. TsMS § 646 täiendamine	53
4.3.4. Perspektiivitu kaebuse menetlusse võtmisest keeldumise aluse sõnastamine.....	55
KOKKUVÕTE	61
ABSTRACT	64
KASUTATUD KIRJANDUS.....	67
KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA	68

KASUTATUD ÕIGUSAKTID.....	70
MUUD ALLIKAD	71

SISSEJUHATUS

Kehtiv tsiviilkohtumenetluse seadustik¹ (TsMS) näeb ette kõigi menetluses võetud apellatsioonkaebuste menetlemise ühetaoliselt täispikas menetluses.

Olenemata sellest, et ringkonnakohtusse saabunud asjade arv pole viimastel aastatel kasvanud, on vaidlused muutunud keerukamaks ja nende lahendamine nõuab üha rohkem ressursi.² Nii saabus ringkonnakohtutesse 2016. aastal 2772 tsiviilasja, millest apellatsioonimenetluse asjade arv on 1268, 2017. aastal 2874 asja, millest apellatsioonimenetlusi on 1296 tsiviilasja ja 2018. aastal 2943 asja, millest apellatsioonimenetlusi 1315.³ Seega avaldub just apellatsioonimenetluste arvu kasvus mh ringkonnakohtute töökoormuse kasv. Kohtute töökoormuse suurenemise põhjusteks on lisaks peetud materiaalõiguse keerulisemaks muutumist, õigusloome kiiret arengut ja isikute õigusteadlikkuse kasvu.⁴

Neil kaalutlustel on õigusloomes seatud eesmärgiks apellatsioonimenetluse optimeerimine, see tähendab tsiviilkohtumenetluse regulatsiooni täpsustamine ja täiendavate abinõude otsimine, kuidas piiratud kohturessursside juures, muuta teise astme kohtute menetlust tõhustamiseks ja ökonoomsemaks. Täiendavate märkimisväärsete riigieelarveliste lisavahendite eraldamine kohtutele pole pingelise eelarve tõttu tõenäoline.⁵ Tsiviilkohtumenetlust võib pidada optimaalselt korraldatuks, kui see tagab menetlusosaliste kiire ja õiglase kohtupidamise ning ei kuluta riigi ja menetlusosaliste aega ega raha enam, kui on tulemuse saavutamiseks hädavajalik.⁶

¹ Tsiviilkohtumenetluse seadustik. - RT I, 19.03.2019, 22.

² Eesti Vabariigi Justiitsministeerium. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku muutmise seadus (apellatsioonimenetluse optimeerimine) eelnõu seletuskiri. – 22.10.2018. Eelnõu toimiku number 17-1062, lk 2. Arvutivõrgus: <http://eelvoud.valitsus.ee/main#5R9Byk9D>. (15.01.2019)

³ Esimese ja teise astme menetlusstatistika 2016.a, 2017.a, ja 2018.a jooksul saabunud asjade arv ja lahendatud asjade arv ning keskmine menetlusaeg ja asjade lahendamise jõudlus. – arvutivõrgus: [https://www.kohus.ee/sites/www.kohus.ee/files/elfinder/dokumendid/2016.a menetlusstatistika koond 0.pdf](https://www.kohus.ee/sites/www.kohus.ee/files/elfinder/dokumendid/2016.a%20menetlusstatistika%20koond%200.pdf); [https://www.kohus.ee/sites/www.kohus.ee/files/elfinder/dokumendid/i ja ii astme kohtute 2017.a statistilised koondandmed.pdf](https://www.kohus.ee/sites/www.kohus.ee/files/elfinder/dokumendid/i%20ja%20ii%20astme%20kohtute%202017.a%20statistilised%20koondandmed.pdf); [https://www.kohus.ee/sites/www.kohus.ee/files/elfinder/dokumendid/i ja ii astme kohtute 2018. a statistilise d koondandmed.pdf](https://www.kohus.ee/sites/www.kohus.ee/files/elfinder/dokumendid/i%20ja%20ii%20astme%20kohtute%202018.a%20statistilised%20koondandmed.pdf). (16.04.2019)

⁴ Eesti Vabariigi Justiitsministeerium. Justiitsministeeriumi valitsemisala arengukava aastateks 2019- 2022, lk 29 – arvutivõrgus: [https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/justiitsministeeriumi arengukava 2019-2022.pdf](https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/justiitsministeeriumi_arengukava_2019-2022.pdf). (10.03.2019).

⁵ Eesti Vabariigi Justiitsministeerium. Tsiviilkohtumenetluse muutmise seaduse eelnõu väljatöötamise kavatsus. – 21.09.2017. Eelnõu toimiku number 17-1062, lk 2. Arvutivõrgus: <http://eelvoud.valitsus.ee/main#EBUgcpBC>. (10.05.2018).

⁶ P. Pikamäe. Ülevaade kohtukorralduse, õigusemõistmise ja seaduste ühetaolise kohaldamise kohta. Ettekanne Riigikogu 2018. aasta kevadistungjärgul -07.06.2018, lk 3. Arvutivõrgus: [https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/%C3%B5iguslalased%20materjalid/RK%20esimehe%20%C3%BClevaade%20Riigikogus%20202018/Ettekanne Riigikogu 2018.pdf](https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/%C3%B5iguslalased%20materjalid/RK%20esimehe%20%C3%BClevaade%20Riigikogus%20202018/Ettekanne_Riigikogu_2018.pdf). (15.01.2019)

Ringkonnakohtute menetluse optimeerimise üks ja seni enim tähelepanu pälvinud meede on apellatsioonkaebuste menetlusse võtmisest keeldumine. Tsiviilkohtumenetluse seadustikus regulatsiooni ülesehitamisel lähtuti mudelist, et kõiki apellatsioonkaebuseid menetletakse ühetaoliselt, kuid kohtutele on jäetud seaduses sätestatud juhtudel kaalumisruum keelduda kaebuse menetlemisest.⁷ Põhjalik apellatsioonkaebuste menetlusse võtmisest keeldumise aluste kontrollimine juba menetluse algfaasis aitab kaasa menetluse tõhususele, mis omakorda tagab ressursside optimaalse kasutamise.

Apellatsioonkaebuste menetlusse võtmisest keeldumise alused on sätestatud TsMS §-s 637. Nimetatud alused võib tinglikult jagada kaheks. Esiteks kaebused konkreetse menetlusliku puudusega, mille esinemine või puudumine on eelkõige fakti küsimus (TsMS § 637 lg-s 1, välja arvatud p-s 6 sätestatud alused). Teiseks ringkonnakohtule laiemat kaalumisruumi jätvad alused (TsMS § 637 lg 1 p 6 ning lg-d 2 ja 2¹). Vastavate aluste sätestamisega on seadusandja näinud ette võimaluse, et kõiki kaebusi ei võeta menetlusse, vaid juba menetlusse võtmise staadiumis välistatakse oluliste puudustega kaebuste menetlemine.

Magistritöö piirneb tsiviilkohtumenetluse seadustiku, täpsemalt apellatsioonimenetluse uurimisega. Sisuliselt käsitleb töö kitsalt praegu kehtivas menetlusõiguses TsMS § 637 lg 1 p 6 kaudu ringkonnakohtule antud õigust keelduda põhjendamatu kaebuste menetlusse võtmisest. Põhjendamatu kaebusena selles tähenduses uuritakse eelkõige perspektiivitut kaebust, mille edulootus kas puudub või on väga piiratud. TsMS § 637 lg 1 p 6 kohaselt võib ringkonnakohus apellatsioonkaebuse menetlusse võtmisest keelduda kui kaebuses toodud väidete õigsust eeldades ei saaks kaebust ilmselt rahuldada. Teised seaduses kehtestatud kaebuse menetlemisest keeldumise alused, mh menetluslikud otsused muudes kohtuastmetes ega määruskaebusmenetlus pole käesoleva magistritöö uurimisobjektiga hõlmatud.

TsMS § 637 lg 1 p 6 rakendamisel on ilmnenud ja ka erialakirjanduses on diskuteeritud mitmeid probleeme. Esiteks ei arvesta sätte sõnastus piisavalt apellatsioonkaebuse ja -menetluse olemust. Tsiviilkohtumenetlusõiguse üldise süsteemi ja loogika järgi tuleks apellatsioonkaebuse edulootust hinnata TsMS § 631 lg 1 aspektidest lähtuvalt, aga sel juhul ei ole TsMS § 637 lg 1 p-s 6 nimetatud kaebuse väidete õigsuse eelduse klausel enam asjakohane. Apellatsioonkaebuse väited sisaldavad etteheiteid maakohtule, kas materiaalsoiguse normi väära kohaldamise või menetlusõigusenormi rikkumise kohta. Lisaks on erandina võimalik esitada ringkonnakohtule uusi asjaolusid ja tõendeid. Seega tuleks kaebuse edulootust hinnata just neist

⁷ L. Arrak, J. Lints. Apellatsioonimenetluse tõhustamisest tsiviilkohtumenetluses. - Juridica 2018/IX, lk 623.

aspektist ning justkui täiendav kaebuse väidete õigsuse eeldamise klausel pole vajalik.⁸ Teiseks saab kohus kaebuse perspektiivi hinnata üksnes kaebuses esitatud faktiväidete alusel, kusjuures asjas esitatud tõendeid kohus kaebuse menetlusse võtmise etapil hinnata ei tohiks. Kui apellant esitab kaebuses uue väite, mis menetluslikult pole lubatav või oleks selgelt vastuolus asjas esitatud tõenditega, peab kohus kõnesoleva sätte praegu kehtiva sõnastuse järgi siiski eeldama, et selline väide on õige.⁹ Täiendavalt on asjatundjad leidnud, et nii mõnegi menetlust ökonoomsemaks muutva meetme rakendamise on Riigikohus praktikas raskeks teinud.¹⁰

Põhiprobleem seisneb kokkuvõtlikult selles, et ühest küljest kujundab ringkonnakohus kaebuse menetlusse võtmise otsustamisel siseveendumuse küsimuses, kas esimese astme kohus on tsiviilasja lahendanud õiguspäraselt ning üksi kaebuse väide ei anna alust selle tühistamiseks, aga teisest küljest tuleb TsMS § 637 lg 1 p 6 järgi eeldada kaebuse väidete õigsust. Kohtupraktika ja erialakirjanduse järgi saab sedastada, et TsMS § 637 lg 1 p 6 kohane ilmselgelt põhjendamatu kaebuse menetlusse võtmisest keeldumise sätte alus on sõnastatud väga kitsalt. See ei võimalda põhjendamatu apellatsioonkaebuse menetlemisest keelduda kõigil neil juhtudel, kui kaebus kohtu siseveendumuse järgi on perspektiivitu, aga selline tulemus läheb vastuollu sätte eesmärgiga – menetluse optimeerimine põhjendamatute kaebuste menetlusse võtmisest keeldumisega.

Lähtuvalt eeltoodust on magistritöö hüpotees järgmine. TsMS § 637 lg 1 p 6 praegu kehtiv sõnastus ei loo piisavat alust, et ringkonnakohus saaks kõigi ilmselgelt põhjendamatute ehk perspektiivitute kaebuste menetlusse võtmisest keelduda. Normi sõnastus on liialt kitsas ja ei vasta mh apellatsioonimenetluse olemusele ja TsMS § 631 kohaselt apellatsioonimenetluse alusele, st millele apellatsioonkaebuses tugineda võib.

Magistritöö eesmärk on analüüsida Riigikohtute lahendeid TsMS § 637 lg 1 p 6 sisustamisel ja Ringkonnakohtute praktikat TsMS § 637 lg 1 p 6 kohaldamisel. Ringkonnakohtute osas peab analüüs aitama selgitada, milliseid apellatsioonkaebuseid liigitavad kohtud perspektiivituks ja kuidas rakendavad TsMS § 637 lg 1 p 6. Täiendavalt on eesmärk esile tuua võimalikud probleemid normi kohaldamisel.

Teema aktuaalsust väljendab jätkuv protsessis apellatsioonimenetluse optimeerimise võimaluste väljaselgitamiseks, eesmärgiga nende abinõude rakendamise kaudu muuta

⁸ L. Arrak, J. Lints, lk 627.

⁹ Tsiviilkohtumenetluse seadustiku muutmise seadus (apellatsioonimenetluse optimeerimine) eelnõu seletuskiri, lk 13.

¹⁰ Kohtute haldamise nõukoja üheksakümne neljanda istungi protokoll. - 01.06.2017- 02.06.2017, lk 16. Arvutivõrgus: https://www.kohus.ee/sites/www.kohus.ee/files/elfinder/dokumentid/94_protokoll_12.06.2017.pdf. (20.01.2019)

apellatsioonimenetlus tõhusamaks. Justiitsministeerium on koostanud tsiviilkohtumenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu väljatöötamise kavatsuse (edaspidi VTK), mh apellatsioonimenetluse optimeerimiseks. VTK on saadetud 2017. aasta septembris huvirühmadele tutvumiseks ja arvamuse avaldamiseks. 22. oktoobril 2018 esitati arutelude tulemusena koostatud eelnõu avalikuks konsulteerimiseks.¹¹

Magistritöö esimene peatükk on õigusteoreetiline käsitus apellatsioonkaebuse menetlusse võtmise otsustamisest, mh sisaldab see ülevaadet kaebeõiguse põhiseaduslikust alusest, kirjeldust TsMS § 637 sätestatud kaebuse menetlusse võtmisest keeldumiste alustest, samuti selgitust apellatsioonkaebuse aluste ja piiride kohta, st millistele alustele võib kaebuses tugineda ja millised on ringkonnakohtu pädevus ehk piirid kontrollimaks kaebusega vaidlustatud otsuse õiguspärasust. Teises peatükis antakse ülevaade Riigikohtu suunistest TsMS § 637 lg 1 p 6 kohaldamisel ja kolmandas peatükis analüüsitakse ringkonnakohtute praktikat sama normi kohaldamisel. Magistritöö neljandas peatükis kirjeldatakse ülevaatlilikult apellatsioonimenetluse optimeerimise võimalusi, sh filtrite kehtestamise võimalust, eelkõige kas kaebuse menetlemise otsustamiseks lävendi põhise korra või loamenetlus loomist. Peale selle nimetatakse ka teisi optimeerimise võimalusi. Täiendavalt analüüsib töö autor neljandas peatükis magistritöö kirjutamise ajaks Eelnõude infosüsteemis (EIS) avaldatud viimast versiooni seaduseelnõust apellatsioonimenetluse optimeerimiseks ning selles käsitletud kavatsusi menetlusseadustikus põhjendamatute kaebuste menetlemisest keeldumiseks. Täiendavalt viitab töö autor aspektidele, mida põhjendamatute apellatsioonkaebuste menetlusse võtmisest keeldumise aluste välja töötamisel võiks arvestada.

Magistritöö koostamisel on kasutatud kvantitatiivset uurimismeetodit. Magistritöö põhineb eelkõige empiirilisel kohtupraktika analüüsil, st kujunenud praktika kirjeldamisel ja selle võrdlemisel õiguskirjanduses avaldatud seisukohtadega.

Magistritöö põhineb eelkõige nii Tallinna ja Tartu Ringkonnakohtu kui ka Riigikohtu praktika uurimisel. Õiguskirjandusest on tuginetud peamiselt tsiviilkohtumenetluse seadustiku kommenteeritud väljaannetele, Juridica artiklitele, Kohtute haldamise nõukoja (KHN) protokollidele, Eesti Vabariigi Justiitsministeeriumi koostatud statistikale ja uuringutele, tsiviilkohtumenetluse seadustiku muutmise seaduse VTK-le ja tsiviilkohtumenetluse seadustiku muutmise seadus (apellatsioonimenetluse optimeerimine) eelnõu seletuskirjale.

¹¹ Vt täpsemalt Eelnõude Infosüsteem, eelnõu toimiku number 17-1062 (viide nr 2 ja 5).

1. Apellatsioonkaebuse menetlusse võtmisest keeldumine

1.1. Kaebeõiguse õiguslik alus

Magistritöö esimene peatükk on õigusteoreetiline käsitlus apellatsioonkaebuse menetlusse võtmise otsustamisest, mh sisaldab see ülevaadet kaebeõiguse põhiseaduslikust alusest, TsMS § 637 kohast kirjeldust kaebuse menetlusse võtmisest keeldumiste alustest ja selgitust apellatsioonkaebuse aluste ja piiride kohta, st millele apellant kaebuses tugineda või ja mis ulatuses ringkonnakohus vaidlustatud otsust kontrollib.

Ringkonnakohtute võimalus keelduda perspektiivitu kaebuse menetlemisest on eelkõige kantud menetlusökonomilistest kaalutlustest eesmärgiga vältida põhjendamatute ja pahatahtlike kaebuste menetlemisest ning sellega kaasneda võivast suutmatusest pakkuda isikutele tõhusat õiguskaitset mõistliku aja jooksul.¹² Menetlusökoonoomia on põhiseaduslik õigusväärtus, vältimaks kohtusüsteemi ülekoormatust ning kohtu võimalust tegeleda keerukamate kaebuste menetlemisega. Peale selle aitab põhjendamatute kaebuste menetlemata jätmine vältida täiendavate menetlustoimingute tegemist, mis ei aitaks kaasa asja õigele lahendamisele. Põhjendamatute kaebuste menetlusse võtmisest keeldumisel saabuks kiiremini õigusrahu, mis omakorda peaks suurendama kohtu autoriteeti.¹³

Eesti Vabariigi põhiseaduse¹⁴ (PS) kohaselt on Eestis hierarhiline kohtusüsteem (PS §-d 148, 149). Alates 15. septembrist 1993 kehtima hakanud tsiviilkohtupidamise seadustikuga taastus kehtiv kohtusüsteemi kolmeastmeline korraldus.¹⁵ Sama korraldust järgivad ka hilisemad tsiviilkohtumenetlust reguleerivad õigusaktid, sh praegu kehtiv TsMS. Kuna tsiviilvaidlused saavad alguse maakohtust, on maakohtud esimese astme kohtud. Ringkonnakohtud on teise astme kohtud, kes vaatavad apellatsiooni korras läbi esimese astme kohtu lahendeid. Riigikohus on kõrgeim kohus, kes vaatab kohtulahendeid läbi kassatsiooni korras. PS §-s 148 sätestatud süsteem on vajalik, et tagada isiku PS § 15 lg-st 1 tulenev põhiõigus kohtulikule kaitsele, PS § 24 lg-s 5 sisalduv edasikaebe õigus ning PS §-s 146 sätestatud õigus sõltumatule kohtupidamisele.¹⁶

¹² RKPJKo 3-4-1-28-12 p 29.

¹³ L. Arrak, J. Lints, lk 623.

¹⁴ Eesti Vabariigi põhiseadus. - RT I, 15.05.2015, 2.

¹⁵ J. Odar. Uuest Tsiviilkohtupidamise seadustikust. - Juridica, 1993/III, lk 51.

¹⁶ B. Aaviksoo, M. Laaring. Kohtukorralduse põhiseaduslikud piirid: kas selged reeglid ja/või paindlikud printsiibid? - Juridica, 2018/IX, lk 611.

PS § 15 esimese lause kohaselt on igal isikul õigus pöörduda oma õiguste ja vabaduste kaitseks kohtusse. PS § 24 lg 5 järgi on igal isikul õigus tema tehtud kohtu otsuse peale seadusega sätestatud korras edasi kaevata kõrgemal seisvatele kohtule. Seega on PS § 24 lg-st 5 tulenev edasikaebamisõigus osa üldisest põhiõigusest kohtulikule kaitsele, mille eesmärgiks on mh tagada kohtulahendi kontroll, et vältida võimalikke eksimusi kohtulahendites.

Õigus saada kohtulikku kaitset hõlmab nii isiku õigust pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse kui ka riigi kohustust luua põhiõiguste kaitseks kohane kohtumenetlus.¹⁷

Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon¹⁸ (EIÕK) ei näe sarnaselt PS § 24 lg-le 5 ette põhiõigusena õigust kaebamisõigusele, vaid EIÕK art 6 sätestab õiguse õiglasele kohtupidamisele.¹⁹ EIÕK art 6 lg 1 esimese lause kohaselt on igal isikul oma tsiviilõiguste ja -kohustuste otsustamise korral õigus õiglasele ja avalikule asja arutamisele mõistliku aja jooksul sõltumatus ja erapooletus, seaduse alusel moodustatud õigusemõistmise volitustega institutsioonis. EIÕK 7. lisaprotokolli art 2 sätestab selge sõnaga edasikaebamisõiguse vaid kriminaalasjades.²⁰ Samas ei oleks kohtumenetluse põhimõtetel nagu õiglane, avalik ja tõhusus mingisugust tähendust kui EIÕK art 6 lg 1 kohaselt puuduks igal isikul oma tsiviilõiguste- ja kohustuste kaitseks õigus pöörduda kohtusse.²¹

KHN on heaks kiitnud esimese ja teise astme kohtute ühtsed arengueesmärgid, mille kohaselt lähtutakse kohtu juhtimisel rahvusvaheliselt tunnustatud lähtekohtadest, eelkõige Euroopa Nõukogu Tõhusa Õigusemõistmise Euroopa Komisjoni (CEPEJ) juhistest.²² CEPEJ 1995. aasta juhiste kohaselt, peaks apellatsioonimenetlus olema kättesaadav ka kaubandus- ja tsiviilasjades, mitte ainult kriminaalasjades.²³

Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) praktika kohaselt ei kohusta EIÕK art 6 lg 1 lepinguosalisi riike looma apellatsiooni- ega kassatsioonikohtuid, kuid kui need kohtuastmed on osa riigi hierarhilisest kohtusüsteemist, peab nendes läbi viidav kohtumenetlus vastama EIÕK art 6 lg 1

¹⁷ RKPJKo 3-4-1-28-12 p 23.

¹⁸ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. - RT II 2000, 11, 57.

¹⁹ European Court of Human Rights. Guide on Article 6 of the Convention – Right to a fair trial (civil limb). 31.12.2018, lk 20. Arvutivõrgus: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_ENG.pdf. (16.02.2019).

²⁰ B. Aaviksoo, M. Laaring, lk 615.

²¹ EIKo 4451/70, Golder vs. The United Kingdom, p 35.

²² Kohtute haldamise nõukogu üheksakümne kolmanda istungi protokoll. 24.03.2017, lk 15. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.kohus.ee/sites/www.kohus.ee/files/elfinder/dokumendid/93_protokoll_24.03.2017.pdf (19.03.2019).

²³ Council of Europe Committee of Ministers. Recommendation No. R (95) 5. Of the Committee of Ministers to member states concerning the introduction and improvement of the functioning of appeal systems and procedures in civil and commercial cases, 07.02.1995, lk 1. Arvutivõrgus: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680505f3c (15.01.2019).

nõuetele, mh tagama efektiivse ligipääsu igapäevasele kõrgema astme kohtutele tsiviilõiguste ja –kohustuste kindlaksmääramiseks.²⁴ EIK ei lahendada vaidlusi seoses siseriikliku kohtusüsteemi ülesehitusega ega hinda, kas kaebajale oleks tulnud anda luba edasikaebamiseks. Juhul kui kõrgemad kohtuastmed on osa siseriiklikust kohtusüsteemist, kontrollib EIK kaebuse korral ka nende kohtuastmete kohtukorralduse vastavust EIÕK art 6 lg 1 sätestatud nõuetele.²⁵

Täiendavalt on EIK selgitanud, et kohtusse pöördumine (kaebeõigusena) nõuab reguleerimist liikmesriigi tasandil, sest see võib muutuda ajas ja kohas, vastavalt ühiskonna ja üksikisikute vajadustele ja ressursidele. Liikmesriigil on täiendavalt kaalumisruum otsustada kohtusse pöördumise õiguse ja sellele õigusele kehtestatud piirangute üle. EIK-i ülesanne pole anda ühelgi moel hinnangut selle kohta, milline peab olema riigi sisepoliitika kohtusüsteemi ülesehitamisel. EIK on täiendavalt selgitanud, et kaebeõiguse piirang pole kooskõlas EIÕK artiga 6 lg 1 kui sellega ei taotleta legitiimset eesmärki ja kui piirangul pole mõistliku seost, proportsiooni kasutatavate vahendite ja soovitud eesmärkide vahel.²⁶

Kui varasemalt on edasikaebeõigust peetud pea piiramatuks põhiõiguseks ka läbi kõigi kohtuastmete, siis kohtupraktika on täpsustanud, et edasikaebeõiguse piiramine on lihtsa piiriklausliga ehk seadusereservatsiooniga põhiõigus, mida saab piirata igal PS-ga kooskõlas oleval põhjusel.²⁷ Ka KHN-s on avaldatud seisukohta, et kohtusse pöördumise õigus peab olema absoluutne, kuid edasikaebeõigust võib seadusega piirata.²⁸ Seega PS § 24 lg 5 ei sätesta võimalust vaidlustada kõiki kohtulahendeid, vaid seadusandja on pädev edasikaebeõigust diferentseerima, mis on mh kantud kohtumenetluse optimeerimise põhimõttest.²⁹ Seadusega võib edasikaebeõigusele sätestada menetluslike piiranguid, nagu riigilõivu tasumise kohustus, menetlustähtajad ja kaebuse esitamise kord, kui ka materiaalseid piiranguid, välistades mingit liiki kaebuste edasikaevatavuse.³⁰ Sarnaselt on võimalik kaaluda seaduse kaudu piirangute seadmist lähtuvalt kaebuse ulatusest, tähtsusest, edulootusest.

Edasikaebemenetlus on ressurss, mille kasutamisse tuleb suhtuda säästlikult, mistõttu seal, kus võimalik, tuleks eelistada õigusrahu saavutamist juba esimese kohtulahendiga.³¹ Teisalt peab seadusandja kaebeõiguse piiramisel mh hindama, kas ühest küljest kohtumenetluse

²⁴ EIKo 55707/00, Andrejeva vs. Latvia, p 97, EIKo 38460/97, Platakou vs. Greece, p 38.

²⁵ EIKo 40160/12, Zubac vs. Croatia, p 81.

²⁶ EIKo 8225/78, Ashingdane vs. The United Kingdom, p 57.

²⁷ V. Kõve. Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud - Juridica 2012/IX, lk 672.

²⁸ KHN protokoll nr 94, lk 18.

²⁹ RKÜKo 3-2-1-62-10 p 38 teine lõik.

³⁰ RKÜKm 3-2-1-75-14 p 63.

³¹ P. Pikamäe. Õigus-ja kohtusüsteemi areng. Ettekanne kohtunike täiskogul. 10. veebruaril 2017 Tartus, lk 6. Arvutivõrgus:

https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/%C3%B5igusalasend%20materjalid/avalikud%20esinemised/Lisa_nr_3_Priit_Pikam%C3%A4e.pdf. (10.10.2018).

ökonoomsus ja asja mõistliku ajaga lahendamise tagamine kaaluvad üle kahtluse, et kaabeõigust on piiratud ebaõige lahendi suhtes.³² Seadusandja peab vastavat regulatsiooni kujundades leidma õigusrahu ja isiku kaabeõigust kaaludes kohase tasakaalu.³³

Edasikaabeõiguse riive on intensiivsem, kui seadus ei võimalda esitada kohtulahendi peale esmakordset kaebust kõrgemalseisvale kohtule ning on vähem intensiivsem, kui seadus piirab üksnes võimalust pöörduda Riigikohtusse, st kaevata samas asjas tehtud kohtulahendi peale teist korda.³⁴

Töö autori hinnangul võib kaabeõiguse piiramist ja kaebuse menetlusse võtmisest keeldumist käsitleda kohtumenetluse tõhustamise vahenditena, mille rakendamise tagajärg on kaebajale sarnane. Kui kaabeõiguse piiramisel puudub subjektil õigus esitada kaebus kõrgema astme kohtusse, siis kaebuse menetlusse võtmisest keeldumine iseenesest tähendab, et subjektile on tagatud õigus esitada kaebus kõrgema astme kohtule, kuid menetlusse võtmisest keeldumisel sarnaselt kaabeõiguse piiramisega kaebust menetlusse ei võeta.

1.2. Apellatsioonkaebuse menetlusse võtmisest keeldumise alused

TsMS §-s 637 on sätestatud appellatsioonkaebuse menetlusse võtmisest keeldumise alused. Apellatsioonkaebuse saamisel tuleb ringkonnakohtul kontrollida, kas täidetud on kõik TsMS § 637 eeldused kaebuse menetlemiseks.³⁵ Apellatsioonkaebuse menetlusse võtmise või keeldumise otsustab ringkonnakohus määrusega.

TsMS § 637 lg 1 p- des 1-5 on esitatud konkreetsed appellatsioonkaebuse menetlusse võtmisest keeldumise alused, st, et vastava asjaolu esinemine või puudumine on eelkõige fakti küsimus ning vastava asjaolu esinemine ei nõua kohtult hinnangut. Üldjuhul on lihtne vastata küsimusele, kas kaebus allub sellele ringkonnakohtule (TsMS § 637 lg 1 p 1), kas kaebus on tähtaegselt esitatud (TsMS § 637 lg 1 p 2), kas riigilõiv on vastavalt appellatsioonkaebuse hinnale tasutud (TsMS § 637 lg 1 p 3), kas esindusõigust on põhistatud ja/või vajadusel esindusõiguse olemasolu tõestatud (TsMS § 221, § 637 lg 1 p 4) või, kas pooled on loobunud kaebuse esitamise õigusest (TsMS § 637 lg 1 p 5, § 630 lg 2,).

³² RKÜKm 3-2-1-75-14 p 68.

³³ RKPJKm 3-4-1-4-06 p 12.

³⁴ RKÜKm 3-2-1-75-14 p 63.

³⁵ RKTkm 2-16-18835 p 12.

TsMS § 637 sisaldab aga ka keeldumise aluseid, mille korral apellatsioonkaebuse menetlusse võtmise otsustamisel on kohtul laiem kaalutlusruum otsustamaks, kas keelduda kaebuse menetlusse võtmisest või mitte. Nii TsMS § 637 lg 1 p 6 kui ka § 637 lg 2¹ kohase keeldumise aluse esinemise pole reeglina fakti küsimus, vaid nõuab kaebuse väidete sisulisemat hindamist ja kaalumist.

TsMS § 637 lg 1 p 6 kohaselt ei võta ringkonnakohus apellatsioonkaebust menetlusse, kui kaebuses toodud väidete õigsust eeldades ei saaks kaebust ilmselt rahuldada. Õiguskirjanduses on seda sätet käsitletud kui õiguslikult perspektiivitu kaebuse menetlemisest keeldumist, see peaks andma aluse mitte menetleda kaebust, millel puudub edulootus. Sisuliselt peaks TsMS § 637 lg 1 p 6 rakenduma alati siis, kui maakohus on ringkonnakohtu hinnangul tsiviilasja õigesti lahendanud ning apellatsioonkaebuses toodud kõigi faktiväidete õigsust eeldades, ei saaks kaebus, ka osaliselt rahuldada.³⁶ Ringkonnakohus peab kaebuses esitatud väidete õigsust eeldades niisiis õigusliku perspektiivi vaatekohast hindama, kas nendega hõlmatud faktikogumile vastab õigusnorm, mis annaks eelduslikult alust kaebuse rahuldamiseks. Kui selline õigusnorm on olemas, mis faktiväite eeldust arvestades võiks viia kaebuse rahuldamisele, tuleb kaebus menetlusse võtta. Kohus peab olema veendunud, et kaebusel puuduvad edulootused, see tähendab, et järgnev sisuline apellatsioonimenetlus ei saaks tõenäoliselt muuta asja lahenduse lõpptulemust.³⁷ TsMS § 637 lg 1 p 6 sätte eesmärk on välistada täielikult perspektiivitu kaebuste menetlemine. Kui kaebuse menetlusse võtmise otsustamisel pole kaebuse perspektiivitus üheselt selge, tuleb kaebus võtta menetlusse ning lahendada see täispikas apellatsioonimenetluses.

Perspektiivitu kaebuse menetlemisest keeldumisel lahendab kohus kaebuse sisuliselt juba menetlusse võtmise staadiumis. Kaebuse menetlusse võtmisest keeldumise määruuses peab kohus vastama kõigile kaebuste väidetele (TsMS § 654 lg 5) ja seeläbi põhjendada kohtu kujunenud siseveendumust, et kaebuses esitatud väited ei anna alust kaebuse rahuldamiseks. Kõnealust aspektist pole takistuseks keelduda TsMS § 637 lg 1 p 6 alusel nii fakti- kui ka menetluslikke väiteid sisalduva kaebuse menetlemisest, sest mõlemale on võimalik vastata.

TsMS § 637 lg 2¹ sisaldab eraldi menetlusse võtmisest keeldumise alust ka väheväärtuslikele ehk lihtmenetluse asjadele. TsMS § 405 lg 1 kohaselt on lihtmenetluse asi varaline nõue, mille hagihind ei ületa summat, mis põhinõudelt vastab 2000 eurole ja koos kõrvalnõuetega 4000 eurole. Seega kohaldatakse lihtmenetluse sätteid üksnes raha saamisele ehk võlgnevuse

³⁶ V.Kõve jt. Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn, Juura, 2018. TsMS § 637 lg 1 p 6 3.2.7. a.

³⁷ RKTkm 3-2-1-102-10 p 13 kolmas lõik.

väljamõistmisele suunatud nõuetele. Kohtumenetluse tõhustamise eesmärgist lähtuvalt ei pea maakohus lihtmenetluse korral põhjalikult järgima kõiki tsiviilkohtumenetluse seadustikus sätestatud norme, vaid lähtub tsiviilprotsessi üldistest põhimõtetest. TsMS § 637 lg 2¹ kohaselt võetakse lihtmenetluse asjas apellatsioonkaebus menetlusse üksnes juhul, kui maakohtu otsuses on antud luba edasikaebamiseks või kui maakohtu otsuse tegemisel on selgelt ebaõigesti kohaldatud materiaaõiguse normi või on selgelt rikutud menetlusõiguse normi või on selgelt ebaõigesti hinnatud tõendeid ja see võis oluliselt mõjutada lahendit. Sarnaselt TsMS § 637 lg 1 p 6 kohasele perspektiivitu kaebuse menetlusse võtmisest keeldumisele, lahendab ringkonnakohus ka lihtmenetluse asjas kaebuse menetlusse võtmisest keeldumise kaebuse sisuliselt,³⁸ jättes kaebuse menetlusse võtmata, kui sel ei ole ilmselgelt edulootust.

TsMS § 637 lg 2 kohaselt ei võta kohus kaebust menetlusse ka siis, kui asja läbivaatamist takistab apellatsioonkaebusele seaduses sätestatud vormi ja sisu nõuete rikkumine, mh pädeva isiku allkirja puudumine kaebusel. Normi grammatilise tõlgenduse pinnalt on selge, et kaebuse menetlusse võtmisest keeldutakse pädeva isiku allkirja puudumisel, see tähendab, et tegemist on sarnaselt TsMS § 637 lg 1 p-de 1-5 alustele konkreetse menetlusse võtmisest keeldumise alusega, mille esinemine on fakti küsimus. Seevastu tuvastamaks, millised muud seaduses sätestatud vormi ja sisu nõuete rikkumised on menetlusse võtmisest keeldumise aluseks, on iga konkreetse kaebuse korral kohtu kaalumise küsimus, sest konkreetse kaebuse vormi ja sisu nõuete rikkumine peab olema selline, mis asja läbivaatamist takistab või selle võimatuks muudab.³⁹

Apellatsioonkaebuse vormi ja sisu nõuded on sätestatud TsMS §-s 633. Lisaks kohaldatakse apellatsioonkaebusele TsMS § 639 lg 1 kohaselt esimese astme kohtu menetluse kehtivaid sätteid, kuivõrd need ei ole vastuolus apellatsioonimenetluse olemusega. Seetõttu kohalduvad apellatsioonkaebusele ka üldised menetlusdokumentide vorminõuded (TsMS § 334 jj).

1.3. Apellatsioonkaebuse alus ja piirid

Ringkonnakohus on teise astme kohus, kes kontrollib maakohtu otsuse seaduslikkust ja põhjendatust. Ringkonnakohtul on piiratud pädevus, sest esiteks kontrollitakse maakohtu otsuse seaduslikkust ja põhjendatust TsMS § 651 lg 1 kohaselt üksnes osas, mille peale on edasi kaevatud, ning teiseks arvestatakse TsMS § 652 lg-te 1-5 mõttest lähtuvalt maakohtu poolt

³⁸ RKTkm 3-2-1-20-10 p 15.

³⁹ V. Kõve jt. (viide 36) TsMS § 637 lg 2 3.3. a.

õigesti tuvastatud asjaolusid. Apellatsioonimenetluses ei vaielda enam pelgalt teise poolega, vaid vaidlustatakse maakohu otsust, tuues konkreetselt esile, mida esimese astme kohus on teinud kohtumenetluse käigus apellandi hinnangul valesti.

Vaidlustada on võimalik üksnes esimese astme kohtu otsuse resolutsiooni, sest kohtuotsuse põhjendav osa iseseisvalt poolte õigusi ja kohustusi ei mõjuta. Apellatsioonkaebuses ei saa vaidlustada mõnda konkreetset seisukohta ega punkti vaidlustatud otsuse põhjendustes, neid on võimalik vaidlustada üksnes esimese astme kohtuotsuse resolutsiooni vaidlustamise kaudu.⁴⁰ See ei välista, et maakohu otsuse resolutsiooniga nõustunud vastustaja võib kaebusele vastates väljendada oma mittenõustumist maakohu seisukohtadega.

Lisaks on piiratud asjaolude ring, millele apellant võib kaebuses tugineda. TsMS § 631 lg 1 kohaselt võib apellant kaebuses tugineda üksnes väitele, et

- esimese astme kohtu otsus põhineb õigusnormi rikkumisel. TsMS § 631 lg 2 täpsustab, et õigusnormi on rikutud, kui materiaalõiguse või menetlusõiguse normi on ebaõigesti kohaldatud või kui õigusnorm on jäetud osaliselt või täielikult kohaldamata, kuigi seda oleks pidanud asjaoludest tulenevalt kohaldama; või
- maakohus on tuvastanud faktilised asjaolud valesti ehk appellatsioonimenetluses arvestamisele kuuluvate asjaolude alusel tuleks teha erinev otsus.

Kui apellant maakohut menetlusõigusnormi rikkumisele vastu ei vaielnud, siis ringkonnakohtus enam menetlusnormi rikkumisele tugineda ei saa, välja arvatud kui tegemist on olulise menetlusõiguse normi rikkumisega (TsMS § 652 lg 6, § 656).

Samas ei ole apellant kohustatud kaebuses esile tooma TsMS § 631 lg 1 kohast appellatsioonkaebuse alust ja maakohu poolset eksimust konkreetse sätte, paragrahvi ega lõike täpsusega. Apellatsioonkaebuse menetlusse võtmise otsustamisel peab kohus hindama, kas mõni õigusnorm võiks kuuluda kohaldamisele analoogia korras. Pole tähtsust, mis õigusnormidele apellant ise viidanud on, vaid oluline on, et kaebuses tuuakse selgelt esile kõik eksimused, mis viisid apellandi arvates tsiviilasja ebaõige lahendamiseni. Kui kaebuse edulootuse hindamisel selgub, et apellant tugineb taotletava eesmärgi saavutamisel kohtu arvates valele materiaal- või menetlusõiguslikule alusele, kuid kohtu hinnangul võib kaebuse faktiväiteid arvestades kaebuse taotlus kuuluda rahuldamisele mõnel muul õiguslikul alusel, kui sellel, millele kaebuses on tuginetud, peab kohus võtma kaebuse menetlusse, sest kohus tunneb õigust ise ja pole seotud poolte õiguslike väidetega. (TsMS § 436 lg 7).

⁴⁰ RKTkm 3-2-1-51-17, p 16.

Ringkonnakohus ei saa väljuda apellatsioonkaebuse piiridest. Esimese astme kohtu otsus on osas, mille peale kaebust ei esitatud jõustunud ning kohus selle seaduslikust enam ei kontrolli. Mh ei saa ringkonnakohus tühistada vaidlustatud otsus osas, mida apellant ei vaidlustanud. Seega tuleb esitada kaebuses selgelt ja konkreetselt kõik maakohtu vead ja eksimused, mis on apellandi hinnangul viinud ebaõige kohtulahendini. Kaebuse piire ületades eksiks ringkonnakohus TsMS § 4 lg 2 ja § 651 lg 1 vastu. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku mõttega ei ole kooskõlas olukord, kui apellatsioonikohtul oleks võimalik maakohtu otsust tervikuna üle kontrollida sõltumata sellest, mille peale edasi kaevati.⁴¹

1.4 Perspektiivitu kaebuse menetlusse võtmisest keeldumise võimalik kasu ja kahju

TsMS § 2 kohaselt on tsiviilkohtumenetluse ülesandeks tagada, et kohus lahendaks tsiviilasja õigesti, mõistliku aja jooksul ja võimalikult väikeste kuludega. TsMS § 638 lg 1 kohaselt otsustab ringkonnakohus kaebuse menetlusse võtmise või menetlusse võtmisest keeldumise viivitamata pärast kaebuse saamist. Leidma peab mõistliku tasakaalu kõigi TsMS § 2 püstitatud eesmärkide vahel. Näiteks kohtumenetluse kiiruse huvides ei tohi rikkuda menetlusosaliste õigust asja õigele lahendamisele ning õiglasele ja erapooletule kohtumenetlusele.⁴²

TsMS § 17 lg 1 kohaselt lahendab ringkonnakohus tsiviilasju kollegiaalselt kolmeliikmelises kohtukoosseisus. Kaebuse menetlusse võtmisest keeldumise otsustab asja lahendav kohtukoosseis ühehäälselt (TsMS § 638 lg 6). Kui vähemalt üks kohtunik kaebuse menetlusse võtmisest keeldumisega ei nõustu, tuleb võtta kaebus menetlusse ning menetleda seda täispikas apellatsioonimenetluses. Perspektiivi hindamisel võib töö autori hinnangul takistuseks saada eelkõige kiirus ja inimlik faktor, sest tsiviilasja materjalide põgusal tutvumisel ei pruugi ilmned koheselt kaebuse edulootus. Kohus peab hindama, kas kehtivas õiguskorras leidub õigusnorm, mille alusel võiks kaebus rahuldamisele kuuluda. Edulootuse hindamine nõuab põhjalikku toimikuga tutvumist, kuid kuna põhimõtteliselt peab kohus viivitamata otsustama kaebuse menetlusse võtmise, võivad jääda olulised asjaolud tähelepanuta.

⁴¹ RKTkm 3-2-1-156-10 p 12.

⁴² Kvaliteedijuhtimine Eesti kohtusüsteemist. - Heaks kiidetud 13.02.2015 kohtunike XIV korraline täiskogu, lk 8. Arvutivõrgus:
https://www.kohus.ee/sites/www.kohus.ee/files/elfinder/dokumendid/kvaliteedijuhtimine_eesti_kohtususteemis.pdf. (10.10.2018).

Teisalt, selleks, et jätta põhjendamatute kaebuste menetlusse võtmata, peab kohus kõigile kaebuse väidetele sisuliselt vastama. Kuna menetlusse võtmisest keeldumise määruse peale on apellandil TsMS § 639 lg 9 järgi õigus esitada kaebus, puudub alus määrus vormistamiseks kirjeldava ja põhjendatava osata (TsMS § 667 lg 1). Kaebuses väidetele sisuliselt vastates, võiks kohus saada täiendavalt selgust, et kaebuse eduväljavaated tõepoolest puuduvad. Lisaks on tagatud apellandil põhjendamatute kaebuste menetlusse võtmisest keeldumisel õigus esitada kaebus Riigikohtusse.

Kaebuse edulootuse hindamine on kohtu sisetunnetuslik küsimus. Kohus hindab kaebuse eduväljavaateid kaebuse ja oma kogemuse pinnalt. Kaebuse edulootuse hindamiseks üheselt kindlaid reegleid reeglina ei ole, vaid oluliseks saab kohtu siseveendumus ja kogemus. Seega on perspektiivikuse hindamisele ennustatavus sisse programmeeritud. Kohus võib eksida perspektiivikuse hindamisel. Kaebuse menetlusse võtmisest keeldumise korral võib hiljem selguda, et kaebuse menetlusse võtmisest keeldumise tõttu on tõsiselt kahjustada saanud kaebaja huvid või asja täispikas menetluses lahendamises selguks, et maakohus on milleski eksinud, mis muudaks kohtuvaidluse lõpptulemust.

Kaebuse edulootus võib sõltuda lisaks kaebaja või tema esindaja kirjutamis - või põhjendamisoskusest, muu hulgas, kuivõrd sõnaosavalt suudab apellant ennast väljendada ning lisaks kaebuse õiguslikule küljele teha usutavaks kohtule kaebuse edulootus. Kaebuse menetlusse võtmise keeldumise põhjuseks võib saada asjaolu, et apellant ei ole ennast selgesti väljendanud või toonud kaebuses esile konkreetseid alused, mida vaidlustab, mis ulatuses ja millistel põhjendustel. Seega saavad kokku mitmed ennustamatud faktorid, mis koosmõjus võivad mõjutada kohtuniku siseveendumust kaebuse menetlusse võtmisel.

Kaebuse edulootus võib töö autori hinnangul täiendavalt sõltuda ka asjaolust, kas apellant osaleb menetluses isiklikult või tsiviilkohtumenetlus teovõimelise esindaja kaudu (TsMS § 217 lg 1). Kui apellant osaleb menetluses isiklikult, võib kaebuse menetlusse võtmisel takistuseks saada tema õiguslike teadmiste vähesus või puudulikkus, põhjusel, et apellandil puuduvad teadmised eelkõige kaebuse sisu kui vormi nõuete kohta.

Kokkuvõtlikult võib töö autori hinnangul väita, et kohtumenetluse optimeerimise ja kohtu töökoormuse vähendamise eesmärgil on mõistlik keelduda põhjendamatute kaebuste menetlemisest, kuid asja sisuline lahendamine kaebuse pinnalt ei tohiks muutuda iseenesest kohtute töökoormuse reguleerimise vahendiks. Õiguskirjanduses on perspektiivitu kaebuse menetlusse võtmisest keeldumist peetud selliseks apellatsioonimenetluse tõhustamise abinõuks, mida tänast tsiviilvaidluste lahendamise hulka arvestades saab pidada

möödapääsmatuks.⁴³ Töö autor nõustub selle seisukohaga, sest ilmselgelt põhjendamatute kaebuste menetlemiseks puudub vajadus, mis omakorda põhjustab üksnes menetluse venimist ning täiendavaid kulusid pooltele. Ennustatavuse vastu aitab täiendavalt edasikaebeõiguse võimaldamine kõrgema astme kohtule (TsMS § 638 lg 9).

⁴³ L. Arrak, J. Lints, lk 623.

2. Riigikohtu selgitused TsMS § 637 lg 1 p 6 kohaldamisele

2.1. Tõendite hindamise lubamatus apellatsioonkaebuse menetlusse võtmise otsustamisel ja uute tõendite vastuvõtmine apellatsioonimenetluses

Järgnevas alapeatükis antakse ülevaade, kuidas Riigikohus on sisustanud TsMS § 637 lg 1 p 6 sisulise kohaldamise. Töö kirjutamise seisuga on Riigikohus nimetatud sätte rakendamise kohta kujundanud seisukohta ja jaganud juhiseid üheksas kohtumääruses.

TsMS § 637 lg 1 p 6 kohaldamisel kehtib kaebuses esitatud väidete õigsuse eeldus. Riigikohus on mitmes lahendis selgitanud, et TsMS § 637 lg 1 p 6 kohaselt kaebuse eduvõimalusi pole võimalik hinnata tõendite hindamise aspektist, st, et tõendeid ei saa ega tohi hinnata kaebuse menetlusse võtmise staadiumis.⁴⁴ Nii ei saa TsMS § 637 lg 1 p 6 kohaldamisel nt asuda uurima, nt kas kostja oli võimeline hagejale miinimummääras ülalpidamist andma või kas kostja I väide, et kannatanu sai korteri müügist saadud raha kätte, on tõendatud või mitte. Kaebuse väidetega seotud tõendeid saab sisuliselt hindama hakata alles põhimenetluses, kui apellatsioonkaebus vastab nõuetele ja ringkonnakohus võtab selle menetlusse.⁴⁵ Kaebuse menetlusse võtmisest keeldumise määruks ei tohi ringkonnakohus mh apellandile ette heita ühegi kaebuses esitatud faktiväite tõendamatus, sest kehtib eeldus, et kõik faktilised asjaolud, millele apellant kaebuses tugineb on tõesed. Seega kaebuses esitatud faktiväidete tõendamatus pinnalt kaebuse menetlemisest keelduda ei tohi.

Riigikohus on lisaks selgitanud, et kui apellant esitab kaebusega uusi tõendeid ja asjaolusid, saab ringkonnakohus nende lubatavuse üle otsustada alles asja sisulisel läbivaatamisel ehk tõendite vastuvõtmise otsustada pärast asja menetlusse võtmist. Võimalikud etteheited kaebuses, mis puudutavad seda, et maakohus on õigusvastaselt keeldunud tõendi kogumisest või vastuvõtmisest, on enamasti sellised väited, mida tuleks samuti hinnata asja sisulisel lahendamisel.⁴⁶ Kui apellant on kaebuses tuginenud uutele väidetele või tõenditele, siis peab kohus võtma kaebuse menetlusse.

Ringkonnakohus on sarnaselt maakohtule asja sisulise arutamise ja lahendamise kohus, kuid apellatsioonimenetluses on oluliselt piiratud uutele asjaoludele tuginemise võimalus.

⁴⁴ RKTkm 3-2-1-69-17 p 12 kolmas lõik, RKTkm 3-2-1-35-13 p 12.

⁴⁵ RKTkm 2-16-15974/34 p 9 teine lõik, RKTkm 3-2-1-76-13 p 12 teine lõige, RKTkm 3-2-1-99-13 p 7 teine lõik.

⁴⁶ V. Kõve jt. (viide 36) TsMS § 637 lg 1 p 6 3.2.7. a.

Menetlusosalisel on õigus esitada apellatsioonimenetluses uusi asjaolusid üksnes mõjuval põhjusel, eelkõige juhul, kui objektiivselt ei olnud võimalik selliseid asjaolusid varem esitada.⁴⁷

Eelduslikult apellatsioonkaebuses uusi tõendeid enam esitada ei saa. TsMS § 329 lg 1 kohaselt peavad menetlusosalised menetluses esitama oma avaldused, taotlused, tõendid ja vastuväited nii varakult, kui menetluse seisund seda võimaldab. Tsiviilasja õigeks, kiireks ja tõhusaks menetlemiseks on vaja, et vaidluse eseme seisukohast olulised faktilised asjaolud ning poolte tõendid, oleksid esitatud juba maakohtus, välistamaks poolte võimalusi menetluse pahatahtlikuks venitamiseks. Seega pärast eelmenetluse lõppemist võib uusi väiteid ja tõendeid esitada üksnes juhul, kui neid ei olnud mõjuval põhjusel võimalik varem esitada.

Uute tõendite esitamise lubatavus tuleb ringkonnakohtul lahendada sisuliselt juhul, kui apellatsioonkaebus vastab nõuetele ning ringkonnakohus võtab selle menetlusse.⁴⁸

Kui apellant vaidlustab kaebuses selle, kuidas kohus hindas tõendeid teatud asjaolud tuvastamisel, peab ringkonnakohus võtma TsMS § 654 lg 5 kohaselt põhjendatud seisukoha menetlusosalise vastava väite kohta ning vajadusel põhjendama, miks ei pea ringkonnakohus nimetatud asjaolu tuvastamiseks esitatud tõendite uut uurimist ja hindamist vajalikuks.⁴⁹ Ringkonnakohtul on TsMS § 654 lg 5 järgi kohustus võtta põhjendatud seisukoht poolte kõigi väidete ja vastuväidete kohta või märkida kooskõlas TsMS § 654 lg-ga 6, et nõustub maakohtu otsuse põhjendustega ega korda neid.⁵⁰

Lisaks üldisele keelule hinnata apellatsioonkaebuse menetlusse võtmise otsustamisel tõendeid, on ka kitsamalt poolte tahteavalduste hindamine apellatsioonkaebuse sisuline ülesanne, mida ei ole võimalik hinnata kaebuse menetlusse võtmise otsustamise staadiumis. Näiteks tehingu näilikkuse tuvastamine eeldab tahteavalduste, s.o tehingu sisulist hindamist. Näiteks juhul kui kaebuse kohaselt kaebaja tahe oli suunatud kinkelepingu sõlmimisele ja et ta on kinke vastu võtnud, tuleb eeldada selle väite õigsust ning ei ole välistatud kaebuse rahuldamine, sest näilikkuse peavad olema tehingu eesmärgiks seadnud mõlemad tehingupooled. Poolte tahteavaldusi tuleb hinnata sisulises apellatsioonimenetluses, mitte kaebuse menetlusse võtmise staadiumis.⁵¹

⁴⁷ vt nt RKTko 3-2-1-171-15, p 17.

⁴⁸ RKTkm 2-16-15974/34, p 9 teine lõik.

⁴⁹ RKTko 3-2-1-123-07 p 15 teine lõik.

⁵⁰ RKTko 3-2-1-159-13 p 14.

⁵¹ RKTkm 2-16-18835 p 10.2.

2.2. Õiguskaitsevajaduse puudumine

Juhul kui apellandi väited ei võimalda järeldada, et vaidlustatud kohtulahend rikuks tema õigusi, võib ringkonnakohus jätta kaebuse õiguskaitsevajaduse puudumise tõttu TsMS § 637 lg 1 p 6 ja § 659 alusel menetlusse võtmata.⁵² See tähendab, et kui eeldada kaebuse faktiväidete õigust ei leidu õigussüsteemist faktikogumile vastavat õigusnormi, mis annaks eelduslikult alust apellatsioonkaebuse rahuldamiseks. Õiguskaitsevajaduse puudumise tegi kindlaks Riigikohus järgmise kaasuses. Halduri poolt maakohtule esitatud jaotusettepanekus ega maakohtu määruses jaotusettepaneku kinnitamise kohta pole ette nähtud, mis ulatuses panga nõue võlgniku pankrotimenetluses rahuldatakse. Alles lõpparuandest nähtub PankrS § 162 lg 2 p 3 järgi, mis ulatuses panga nõue menetluses rahuldati, st kui suur on talle tegelikult tehtud väljamakse. Seega seda mida haldur prognoosib jaotusettepanekus ei ole tähenda, et see summa kuuluks ka väljamaksmisele võlausaldajale.

Tsiviilasjas nr 3-2-1-15-13 oli Riigikohtu hinnangul esitatud hagi oli kostja vastu, kes seadusest tulenevalt ei oleks saanud üldse osaleda hagimenetluses kostjana. Pankrotivara tagasivõitmise hagides on hagejaks pankrotihaldur. Pankrotivõlgnik ei saa osaleda ise kostjana või muu menetlusosalisena kohtumenetluses, milles pankrotihaldur nõuab vara tagasi pankrotivara hulka (PankrS § 35 lg 1 p 2 koosmõjus PankrS § 54¹ lg 1).⁵³ *Praeguses asjas on hagi esitatud ka kostja I kui pankrotivõlgniku vastu.* Kokkuvõtvalt on Riigikohus selgitanud, et TsMS § 637 lg 1 p 6 alusel oleks otstarbekas jätta menetlusse võtmata kaebused, mille faktiväidete õigsust eeldades on ilmne, et puudub õigusnorm, mille alusel isegi eelduslikult võiks kaebus rahuldamisele kuuluda ning seega puudub ka apellandil õiguskaitsevajadus või hagi oli esitatud kostja vastu, kes seadusest tulenevalt ei oleks saanud üldse osaleda hagimenetluses kostjana.

Kuigi menetlusseadustikus toodud sätte sõnastuse järgi on ringkonnakohtutel perspektiivitu kaebuse menetlusse võtmisest õigus keelduda kaebuses toodud väidete õigsust eeldades, siis on Riigikohus praktikas sisustanud TsMS § 637 lg 1 p 6 rakendamisevõimalusi kitsendavalt. Riigikohus on täiendavalt sisustanud TsMS § 637 lg 1 p 6 kohasele perspektiivi hindamisele järgmised suunised:

- kaebuse eduvõimalusi pole võimalik hinnata tõendite hindamise aspektist, st, et tõendeid ei saa ega tohi hinnata kaebuse menetlusse võtmise staadiumis;

⁵² RKTkm 3-2-1-92-10 p 12 teine lõik.

⁵³ RKTkm 3-2-1-15-13 p 13 esimene lõik.

- kui apellant esitab kaebuses uusi tõendeid ja asjaolusid, saab kohus nende lubatavuse üle otsustada asja sisulisel läbivaatamisel;
- poolte tahteavalduste hindamine on sisulise menetluse ülesanne, mida ei ole võimalik hinnata kaebuse menetlusse võtmise otsustamise staadiumis.

Riigikohus on enim tühistanud ringkonnakohtute määrusi tõendite ebaõige hindamise tõttu kaebuse menetlusse võtmise otsustamisel.

2.3. Ringkonnakohtu võimalused perspektiivitu kaebuse menetlemiseks

Riigikohus on välja toonud kolm alternatiivset võimalust, juhuks, kui ringkonnakohus on tuvastanud, et kaebuses toodud väidete õigsust eeldades ei saaks kaebust ilmselt rahuldada. Kohtul võib osutuda otstarbekaks:

- keelduda apellatsioonkaebuse menetlusse võtmisest TsMS § 637 lg 1 p 6 alusel (vt alapeatükk 2.3.1.);
- jätta hagi pärast apellatsioonkaebuse menetlusse võtmist TsMS § 423 lg 2 p 2 alusel läbi vaatamata (vt alapeatükk 2.3.2); või
- apellatsioonkaebust menetleda ja jätta see pärast asja sisulist menetlemist rahuldamata (vt alapeatükk 2.3.2).⁵⁴ Järgmisena antakse ülevaade kõigist kolmest alternatiivsest võimalusest täpsemalt.

2.3.1. apellatsioonkaebuse menetlusse võtmisest keeldumine TsMS § 637 lg 1 p 6 alusel

Juhul kui kaebus on põhjendamatu, võib osutuda otstarbekaks keelduda kaebuse menetlusse võtmisest TsMS § 637 lg 1 p 6 alusel. Kohus otsustab menetlusse võtmisest keeldumise määrusega ja TsMS § 638 lg 10 kohaselt tagastab kaebuse, millega loetakse, et kaebust ei ole esitatud. Kui hagi menetlusse võtmisest keeldumise tagajärjel loetakse, TsMS § 372 lg 6 kohaselt, et hagiavaldust pole esitatud ja hagiavaldus pole menetluses olnud, st, et hagejal on võimalik esitada uus hagi, siis apellatsioonkaebuse esitamine on seotud kaebetähtaegade piiridega (TsMS § 632 lg 1). Ehk ringkonnakohtusse saab kaebuse esitada üksnes apellatsioonitähtaja jooksul. Kui apellatsioonitähtaeg on möödas, siis enam kaebust muuta ei

⁵⁴ RKTkm 20. märtsi 2013 kohtumäärus tsiviilasjas nr 3-2-1-15-13 p 13 teine lõik.

saa, aga kaebuse esitamise tähtaja jooksul võimalik võtta apellandil kaebus tagasi, esitada uus kaebus või täiendada apellatsioonkaebust. Siiski on kaebetähtaeg seaduses sätestatud tähtaeg, mida on võimalik ennistada, üksnes menetlusosalise avalduse alusel (TsMS § 67).

Juhul kui on ilmne, et tegemist on perspektiivitu kaebusega, tuleks selle menetlemisest ettenägelikult keelduda, vältimaks mh põhjendamatu kaebuse teisele poolele kätte toimetamist ja kirjaliku vastuse koostamise kohustust, võimalikku asja arutamist ringkonnakohtu istungil või poolte täiendavat võimalust esitada kohtule avaldusi või seisukohti. Edulootusetu kaebuse menetlusse võtmisest keeldumine välistab põhjendamatu kaebuse menetlemise, seda eelkõige menetlusökonoomia kaalutlusel, vältimaks menetluse pooli ja kohtusüsteemi koormamast perspektiivitute kaebuste menetlemisega.

Kaebuse menetlusse võtmisest keeldumine tähendab sisuliselt menetluse lõpetamist ja esimese astme kohtu otsuse jõustumist (TsMS § 456 lg 2 p 1 ja 2). Apellandile on kaebuse menetlusse võtmisest keeldumise tagajärjel tagatud siiski TsMS § 638 lg 9 kohaselt kaebeõigus Riigikohtule. Riigikohtul on TsMS § 701 lg 3 kohaselt iseenesest õigus tühistada vaidlustatud määrus ja teha ise uus määrus, kuid Riigikohus ei saa ise otsustada kaebuse menetlusse võtmist. Kui Riigikohus tuvastab, et ringkonnakohus pole kaebuse õiguslikku perspektiivi hinnanud, alusetult keeldunud kaebuse menetlemisest või asunud kaebuse menetlusse võtmise otsustamisel hindama tõendeid, tühistab Riigikohus vaidlustatud kohtu lahendi ja saadab TsMS § 701 lg 3 alusel asja samale ringkonnakohtule menetlusse võtmise otsustamiseks.⁵⁵ Ringkonnakohus peab asja uuel läbivaatamisel kontrollima kaebuse nõuetele vastavust ja kaebuse menetlusse võtmisel tsiviilasja sisuliselt lahendama.⁵⁶ Seega saadab Riigikohus kaebuse menetlusse võtmise otsustamiseks samale ringkonnakohtule. Vaidlustatud määruse tühistamise korral ja asja uueks läbivaatamiseks ringkonnakohtule saatmisel jätab Riigikohus TsMS § 173 lg 3 teise lause kohaselt menetluskulude jaotuse alama astme kohtu otsustada.

2.3.2. Pärast apellatsioonkaebuse menetlusse võtmist TsMS § 423 lg 2 alusel hagi läbi vaatamata jätmine

TsMS § 657 lg 3 kohaselt võib hagi jätta läbi vaatamata või asja menetluse lõpetada ka ringkonnakohus. Juhul kui kaebus on menetlusse võetud ning menetluse käigus selgub, et tegemist on põhjendamatu kohtuvaidlusega, võib osutada otstarbekaks jätta hagi pärast

⁵⁵ RKTkm 3-2-1-76-13 p 10.

⁵⁶ RKTkm 3-2-1-69-17 p 14.

apellatsioonkaebuse menetlusse võtmist TsMS § 423 lg 2 p 2 järgi läbi vaatamata, st lõpetada kohtumenetlus ilma sisulist otsust tegemata.⁵⁷ Tegemist oli menetlusliku olukorraga, kus juba maakohus oli hagi ekslikult menetlusse võtnud, st, et hagi oli esitatud mh kostja I vastu, kes seadusest tulenevalt ei oleks saanud üldse osaleda hagimenetluses kostjana. Seega oleks pidanud maakohus hagi menetlusse võtmisest keelduma või hagi kostja I osas läbi vaatamata. Maakohtul puudus alus hagi menetlemiseks ning lõpplahendi tegemiseks. Ringkonnakohus nimetatud viga ei kõrvaldanud.

TsMS § 423 lg 2 p 2 kohast hagi läbi vaatamata jätmise alust saab ringkonnakohus TsMS § 451¹ lg-te 1 ja 2 järgi kohaldada poole taotluse alusel ka juba enne apellatsioonkaebuse menetlusse võtmist,⁵⁸ st, et olukorras, kus maakohus on otsuse teinud, kuid see ei ole veel jõustunud ja vaidlustatud maakohtu otsuse peale on esitatud apellatsioonkaebus, mis veel ei ole ringkonnakohtu menetlusse võetud, saab ringkonnakohus poole taotluse alusel jätta hagi läbi vaatamata. Perspektiivitu hagi läbi vaatamata jätmine on otstarbekas juhul kui hagi on algusest peale perspektiivitu ja ekslikult menetlusse võetud või kui algselt õigustatud hagi on menetluse käigus perspektiivituks muutunud.⁵⁹

2.3.3. Apellatsioonkaebuse sisuline menetlemine ja rahuldamata jätmine

Ringkonnakohtul on iseenesest õigus perspektiivitut kaebust menetleda ja jätta see pärast asja sisulist menetlemist rahuldamata. TsMS § 637 lg 1 p 6 kohane perspektiivi hindamine on kohtu kaalutusotsus. Tegemist on kohtu võimalusega keelduda perspektiivitu kaebuse menetlemisest.⁶⁰

Töö autori hinnangul on menetluse tõhususe seisukohast tegemist kõige küsitavama lahendusega juhul kui menetlusse võtmise staadiumis on kohtul kujunenud siseveendumus, et tegemist on põhjendamatu kaebusega. TsMS § 637 lg 1 p 6 eesmärk on välistada perspektiivitute kaebuste menetlemine. Perspektiivitu kaebuse menetlemine pole keelatud, kuid kohus peab kaebuse edulootust TsMS § 637 lg 1 p 6 kohaselt enne menetlusse võtmise otsustamist hindama.

⁵⁷ RKTkm 3-2-1-15-13 p 13 teine lõik.

⁵⁸ RKTkm 3-2-1-15-13 p 13.

⁵⁹ V. Kõve jt. Tsiviilkohtumenetluse seadustik II. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn, Juura, 2017, lk 918 p 3.3

⁶⁰ V. Kõve jt. (viide 36) TsMS § 637 3.2.1.

3. Ringkonnakohtute praktika TsMS § 637 lg 1 p 6 kohaldamisel

3.1. Ülevaade

Magistritöö eesmärk on uurida Ringkonnakohtute praktikat, selgitamaks millised apellatsioonkaebused liigitavad nad perspektiivituks ja kuidas rakendavad TsMS § 637 lg 1 p 6. Täiendavalt on kavas esile tuua võimalikud probleemikohad normi kohaldamisel. Järgnev analüüs ei kajasta apellatsioonkaebustes esitatud faktiväiteid ja menetlusse võtmisest keeldumise määruste põhjendusi kõikehõlmavalt, vaid eesmärk on tuua esile aspektid, mille alusel ringkonnakohtud leidsid, et tegemist on perspektiivitu kaebustega. Töö autor analüüsis kokku 32 eelkõige 2018. aasta ja mõnda 2019. aasta magistritöö kirjutamise ajaks jõustunud ringkonnakohtu lahendit.

Analüüsides ringkonnakohtute praktikat TsMS § 637 lg 1 p 6 kohaldamisel, jõudis töö autor tulemuseni, et ringkonnakohtud on perspektiivitute kaebuste menetlusse võtmisest keeldunud nii kooskõlas TsMS § 637 lg 1 p-ga 6 kui ka selle praegust sõnastusest johtuvaid piire ületades. Konkreetsete tsiviilasjade jagunemine kategooriatesse on tinglik, sest mõnda tsiviilasja saab liigitada mitme punkti alla (ühes kaebuses esitatud mitu faktiväidet, mis on andnud aluse mitmel alusel kaebuse menetlusse võtmisest keelduda). Töö autori eesmärgiks oli sõnastada võimalikud alused ilmestamaks, milliste põhjendustega on kohtud lugenud kaebused perspektiivituks.

Ringkonnakohtud on kaebused TsMS § 637 lg 1 p 6 sõnastusega kooskõllaliselt ja õiguspäraselt perspektiivituks lugenud eelkõige järgmistel põhjustel:

- õiguskaitsevajaduse puudumine (st kehtivas õiguskorras kas puudub õigusnorm, mille alusel isegi eelduslikult võiks kaebuse rahuldada, ehk kaebuse eesmärki pole võimalik saavutada: tsiviilasjad nr 2-17-126985, 2-17-16550, 2-17-12713, 2-18-11175, 2-17-6213, 2-17-14918, 2-18-7985, 2-17-12202);
- kaebuses ei tugine TsMS §-s 631 sätestatud alusele (st apellant maakohtu lahendit sisuliselt ei vaidlusta või kaebuse faktiväited vaidlustatud otsuse sisu ei muuda: tsiviilasjad nr 2-16-4910, 2-17-15215, 2-17-8910, 2-17-4845);
- hagi eseme ja aluse lubamatu laiendamine apellatsiooniastmes (uue nõude esitamine, mida maakohtus pole menetletud: tsiviilasjad nr 2-17-4588, 2-18-12882).

Töö autori hinnangul on ringkonnakohtud lugenud TsMS § 637 lg 1 p 6 sõnastusega vastuoluliselt ja seega mõneti õigusvastaselt perspektiivituks ning keeldunud seeläbi õigusliku aluseta kaebuste menetlusse võtmisest eelkõige järgmistel põhjustel:

- kaebuse ebaselgus (sh vormi-ja sisunõuetele mittevastavus, kaebuses selge taotluse puudumine: tsiviilasjad nr 2-18-3863, 2-17-4588);
- liiga üldsõnalised etteheited maakohu otsusele, üldine rahulolematus esimese astme kohtu otsusega: tsiviilasjad nr 2-17-14500, 2-16-19395);
- kaebuse sisuline õigusvastane lahendamine menetlusse võtmise staadiumis (st tõendite hindamine või kaebuse faktiväidete õigsuse eeldusest kõrvalekaldumine: tsiviilasjad nr 2-17-4176, 2-15-15773, 2-17-603, 2-17-117622, 2-18-12882);
- uute faktiliste asjaolude ja tõendite lubamatu esitamine alles kaebuses (tsiviilasjad nr 2-16-128049, 17-102897, 2-18-192).

3.2. Õiguspäraselt perspektiivituks loetud kaebused

Alapeatükis 3.2. antakse ülevaate ilmselgelt põhjendamatutest kaebustest, mille menetlemisest on töö autori arvates kohtud õiguspäraselt keeldunud. Selle kategooria moodustavad eelkõige kaebused, mille väidete õigsust eeldades ei saaks kaebust TsMS § 637 lg 1 p 6 kohaselt rahuldada, sest faktiväidetele vastav õigusnorm õiguskorras puudub, mis annaks aluse vaidlustatud otsuse tühistamiseks.

Õiguskaitsevajaduse puudumine (st kehtivas õiguskorras kas puudub õigusnorm, mille alusel isegi eelduslikult võiks kaebuse rahuldada)

Tsiviilasjas nr 2-17-126985 esitasid lapsed hagi isa vastu elatise nõudes. Maakohus rahaldas hagi õigeksvõtul põhineva otsusega. Kaebuse kohaselt jääb isale igakuiselt kätte alla 200 euro, mis ei võimalda toimetulekut, paludes vähendada elatist iga lapse kohta 50 eurot kuus. Ringkonnakohus keeldus kaebuse menetlemisest ja selgitas, et hagi õigeksvõtu vaidlustamine saab põhineda vaid õigeksvõtu kehtetusel. Kohtuistungil tehtud kostja õigeksvõtt on selgesõnaline, kostja sai aru õigeksvõtu sisust ja maakohus selgitas kostjale õigeksvõtu tagajärgi. Kuna õigeksvõtul rajanevat otsust tehes ei arutanud maakohus TsMS § 440 lg 1 alusel asja sisuliselt ega hinnanud tõendeid, siis ei saa apellatsioonkaebuses ka taotleda asja sisuliselt lahendamist, sh kostja majandusliku olukorraga arvestamist.⁶¹ Töö autori hinnangul kehtivad

⁶¹ TrtRnKm 2-17-126985 p 4.

maakohtus tehtud menetlustoimingud ka ringkonnakohtute menetluses, sest nii maa-kui ringkonnakohus lahendavad sama tsiviilasja. Seega kehtib TsMS § 652 lg 7 järgi maakohtus hagi õigeksvõtmine ka apellatsioonimenetluses.⁶² Kokkuvõtvalt tuleb nõustuda analüüsitud lahendi teinud ringkonnakohtuga, et kaebuse menetlemiseks polnud alust.

Tsiviilasjas nr 2-16-124962 oli poolte vahel sõlmitud liitumis-ja teenuse osutamise leping (internet, tv, telefon, seadmete rent) ning hageja esitas sel alusel kostja vastu hagi võla ja viiviste nõudes. Maakohus rahuldab hagi osaliselt. Kostja ei nõustunud väljamõistetud summaga, esitas kaebuse ja palub arvesse võtta, et erinevate elusündmuste tõttu polnud ta maksevõimeline. Kostja tugines mh kaebuses samadele väidetele, nagu maakohtu menetluses ja millele maakohus otsuses juba vastas. Ringkonnakohus keeldus kaebuse menetlemisest, põhjusel, et kostja pole kaebuses toonud kohtu ette asjaolusid, mille alusel saaks leida, et maakohus on hagi osaliselt ebaõigesti rahuldanud. Makseraskused, mh haiguse tõttu ei ole kohustuse täitmisest vabastavateks asjaoludeks võlaõigusseaduse⁶³ (VÕS) järgi.⁶⁴ Ka siin vastavad ringkonnakohtu otsustus ja põhjendus igati TsMS § 637 lg 1 p 6 sõnastusele.

Tsiviilasjas nr 2-17-12713 esitasid lapsed kostjate (isa ja vanaema) vastu hagi täitemenetluse seadustiku⁶⁵ (TMS) § 189 alusel kinkelepingu tagasivõitmiseks ja kinnistusraamatu kande muutmiseks nõusoleku saamiseks. Maakohus rahuldab hagi, tunnistas kinkelepingu ja asjaõiguslepingu kehtetuks ning kohustas kostjaid andma nõusoleku omanikukande kustutamiseks ja uue kande tegemiseks, mille kohaselt on kinnisasja omanikuks isa. Isa tugines kaebuses tagasivõitmise üldsättele (TMS § 188 lg 2) ja soovis kombineerida seda kinkelepingu tagasivõitmise erisättega (TMS § 189). Selle õigusliku konstruktsiooni raames heitis ta maakohtule ette tõendamiskoormise ebaõiget jagamist. Ringkonnakohtu hinnangul oli isa seisukoht tõendamiskoormis jaotuse kohta ekslik. Kui on olemas Riigikohtu praktika, milles sisalduvad juhised teatava õigusküsimuse reguleerimiseks, siis apellandi menetluslik väide tõendamiskoormise teistsugusest jagamisest ei oleks viinud kaebuse rahuldamiseni. Sel viisil paigutas ringkonnakohus ka menetlusliku väite TsMS § 637 lg 1 p 6 sisulisse kohaldamisalasse, mis töö autori hinnangul on lubatav.

Tsiviilasjas nr 2-18-11175 esitas laps hagi kostja (isa) vastu elatise nõudes. Maakohus rahuldab hagi ja mõistis kostjalt lapse kasuks välja elatise hageja täisealiseks saamiseni ja tagasiulatuva elatise võlgnevuse. Kostja esitas apellatsioonkaebuse, milles väidab, et elatis tuleb hageja

⁶² V. Kõve jt, (viide 36) TsMS 652 lg 7 3.8.a.

⁶³ Võlaõigusseadus. - RT I, 20.02.2019, 8.

⁶⁴ TlnRnKm 2-16-124962 p-d 30, 32, 35.

⁶⁵ Täitemenetluse seadustik. - RT I, 19.03.2019, 15.

kasuks jätta välja mõistmata, sest kostja ei ole lapse isa. Kostja soovis seega isadust vaidlustada. Ringkonnakohus keeldus isa kaebuse menetlusse võtmisest, sest isaduse vaidlustamiseks tuleb esitada sellekohane eraldi hagi. Isadust ei ole võimalik vaidlustada, esitades elatise asjas sellekohase vastuväite.⁶⁶

Tsiviilasjas nr 2-17-6213 esitas hageja (linn, linnaosa valitsuse kaudu) hagi kostjate (ema ja tütar) vastu eluruumi ebaseaduslikust valdusest väljanõudmiseks. Maakohus rahuldas hagi. Kostjad esitasid kaebuse, milles palusid vaidlustatud otsus tühistada ja võimaldada emal (100% töövõimetus) ja tütrele (80% töövõimetus) eluruumi valdamine kuni linn lahendab kostjate eluruumide küsimuse ja majutab kostjad sotsiaaleluruumidesse, mis vastab kostjate vajadustele. Ringkonnakohus keeldus kaebuse menetlusse võtmisest, sest maakohus tuvastas õigesti, et kostjad kasutavad hagejale kuuluvat eluruumi õigusliku aluseta. Ringkonnakohus ei saa selle tsiviilasja raames lahendada kostjatele sotsiaalteenuse osutamise küsimusi ja seada vaidlusaluse eluruumi vabastamist sõltuvusse sellest, millist eluruumi kohalik omavalitsus kostjatele pakub ja kas see vastab kostjate vajadustele või mitte.⁶⁷

Tsiviilasjas nr 2-17-14918 esitas üks abikaasa teise vastu hagi abielu lahutamise nõudes. Maakohus rahuldas hagi ja lahutas poolte abielu. Üks abikaasa esitas apellatsioonkaebuse vaidlustatud otsuse tühistamiseks. Ringkonnakohus keeldus kaebuse menetlusse võtmisest mh põhjusel, et abielu lahutamise eelduseks on üksnes see, et abielusuhted on pöördumatult lõppenud ja muud kaebuses esile toodud asjaolud ei mõjuta abielu lahutamise otsust.⁶⁸ Kohus on menetlusse võtmisest keeldumise määruuses tuginenud lisaks TsMS § 637 lg 1 p-le 6 ka TsMS § 637 lg 2¹ alusel koostoimes TsMS § 405 lg-ga 1, kuid kuna tegemist oli abielu lahutamise hagiga, mis on TsMS § 132 lg 1 kohaselt mittevaraline nõue, siis on töö autori hinnangul kohus ilmselt ekslikult viidanud lahendi põhjendustes ka lihtmenetluse asja menetlusse võtmisest keeldumise alusele.

Järgmine selgesti eristuv grupp põhjendamatu kaebusi, mida ilmestab õiguskaitsevajaduse puudumine on solidaarvõlgnike vastu esitatud võlanõuded. Nendes kaasustes on apellandiks reeglina üks solidaarvõlgnik, kes ei pea õiguspäraseks, et kohtuotsusega nõutakse võla tasumist ainult ühelt kostjalt. Ringkonnakohus on selgitanud, et võlausaldajal on valikuvõimalus, milliselt solidaarvõlgnikult ja millises ulatuses kohustuse täitmist nõuda.⁶⁹ Solidaarvastutust ei välista ka see, et kahju hüvitamise aluseks olnud nõudenormid on erinevad, st, et kriminaalasjas

⁶⁶ TrtRnKm 2-18-11175 p-d 7, 8.

⁶⁷ TlnRnKm 2-17-6213 p 7.

⁶⁸ TlnRnKm 2-17-14918 p-d 7-9.

⁶⁹ TlnRnKm 2-17-16550 p 11.

mõisteti kostja töötajalt raha välja lepinguvälisel alusel ning praeguses tsiviilasjas nõuab hageja tööandjalt lepingust lähtuva kohustuse täitmist.⁷⁰ Solidaarkohustus ei tähenda seda, et võlausaldaja nõue tuleb mitmekordselt täita.⁷¹

Täiendavalt on keeldutud kaebuse menetlemisest, milles apellant on taotlenud kohustuste panemist või kandma jätmist isikutele, kes ei ole menetlusosalised. Järelikult apellandi eesmärki pole võimalik saavutada. Tsiviilasjas nr 2-18-12670 esitas isa hagi lapse vastu sundtäitmise lubamatuks tunnistamiseks, lõpetada täitemenetlus ja jätta täitemenetluse alustamise tasu ja kohtutäituri põhitasu kostja kanda, kuid välja mõista need kostja seaduslikult esindajalt ema. Maakohus rahuldab hagi tagaseljaotsusega sundtäitmise lubamatuks tunnistamise nõudes ja jättis menetluskulud poolte endi kanda. Isa vaidlustas maakohtu otsuse menetluskulude jaotuse osas, menetluskulud tuleb jätta kostja kanda ja mõista need välja kostja emalt. Ringkonnakohus keeldus kaebuse menetlusse võtmisest, mh kaalutlustel, et menetlusõiguse alusel ei saa menetluskulude hüvitist välja mõista isikult, kes ei ole menetlusosaline.⁷²

Kaebuses ei tugineta TsMS §-s 631 sätestatud alusele, st apellant maakohtu lahendit sisuliselt ei vaidlusta või kaebuse faktiväited vaidlustatud otsuse sisu ei muuda

Ringkonnakohtud on kaebused lugenud põhjendamatuks ka juhul, ku apellant kohtuotsust sisuliselt ei vaidlusta. Tegemist on kaebustega, milles ei ole tuginetud TsMS § 631 sätestatud apellatsioonkaebuse alustele. Näiteks tsiviilasjas nr 2-16-4910 esitas hageja hagi kostja vastu võla nõudes. Maakohus rahuldab hagi. Kirjas kohtule palub apellant kostjana kohtul mõisliku maksegraafiku koostamist viie aastaseks võlgnevuse tasumiseks. Kohus keeldus kaebuse menetlusse võtmisest, sest kostja kohtuotsust sisuliselt ei vaidlusta. Kohus selgitas, et kohtumenetluses võivad pooled kohtuväliselt või ka täitemenetluse jooksul sõlmida kokkuleppeid võlgnevuse ositi tasumiseks, kuid kaebuse menetlusse võtmiseks alus puudub.⁷³ Tsiviilasjas nr 2-17-15215 esitas hageja hagi kostja vastu ja kostja hagi hageja vastu ühisvara jagamiseks. Maakohus lõpetas poolte ühisomandi, jättis hageja ainuomandisse kinnistu ja laenukohustuse, kohustas kostjat andma omanikukande tegemiseks nõusolek ning mõistis hagejalt kostja kasuks välja hüvitise. Kostja esitas kaebuse paludes kohustada hagejat maksma kostjale kohtu poolt välja mõistetud hüvitis täies ulatuses ühe kordse maksena. Kohus keeldus kaebuse menetlemisest põhjusel, et kostja kohtuotsust tegelikult ei vaidlusta. Pärast kohtuotsuse

⁷⁰ TlnRnKm 2-18-7985 p 7.

⁷¹ TrtRnKm 2-17-12202 p 8.

⁷² TlnRnKm 2-18-12670 p 8.

⁷³ TlnRnKm 2-16-4910 p 7.

jõustumist on kostjal õigus nõuda hagejalt kohtuotsusega väljamõistetud summa tasumist ja kui hageja seda vabatahtlikult ei tee, on kostjal õigus pöörduda avaldusega kohtutäituri poole kohtuotsuse sundtäitmiseks.⁷⁴ Tsiviilasjas nr 2-17-8910 palus apellant jätta vaidlustatud otsuse resolutsioon muutmata, aga muuta vaidlustatud otsuse põhjendusi, mh jätta osa maakohtu põhjendusi ja tuvastatud faktilisi asjaolusid maakohtu otsusest välja. Kohus keeldus kaebuse menetlusse võtmisest põhjusel, et kohtuotsuse põhjendav osa iseseisvalt poolte õigusi ja kohustusi ei mõjuta. Seega pole kohtuotsus vaidlustatav otsuse resolutsiooni peale kaebust esitamata.⁷⁵ Täiendavalt on ringkonnakohus keeldunud kaebuse menetlemisest põhjusel, et vaidlustatud on esimese astme kohtu otsuses esinenud kirja-või arvutusviga, mis vaidlustatud lahendi sisu eelduslikult ei muuda. Näiteks tsiviilasjas nr 2-17-4845 eksis maakohus kohtulahendi resolutsioonis kostja rahuldamata jäänud menetluskulude kindlaksmääramise ulatuse märkimisega. Tegemist oli maakohtu poolse ilmse ebatäpsusega, mis ei muutnud maakohtu otsuse sisu. Kuivõrd tsiviilasi oli ringkonnakohtu menetluses, parandas kohus TsMS § 447 lg 2 alusel maakohtu otsuses tehtud kirjavea ise. Kuna apellant vaidlustas maakohtu otsuse üksnes osas, milles maakohus eksis resolutsioonis menetluskulude ulatuse (arvu) märkimisega, jättis kohus kaebuse menetlusse võtmata. Kirjaviga ei mõjuta poolte õigusi ega kohustusi, sest väljamõistetud menetluskulude summa osas on maakohtu resolutsioon õige ning maakohus on otsuse põhjendavas osas märkinud maakohus õigesti menetluskulude kindlaksmääramata osa ulatuse.⁷⁶ Ka õiguskirjanduses on selgitatud, et juhul kui ringkonnakohtul tekib kahtlusi, kas tegemist on üksnes kõrvaldatava eksimusega TsMS § 447 tähenduses või ebatäpsusega, mis ka sisuliselt mõjutab ja muudab otsuse sisu, peaks edasikaebeõigus olema lubatud, aga kui ringkonnakohus parandab kaebuse aluseks olnud vea ametiülesande korras ise ära, langeks ära apellandi kaebeõigus.⁷⁷

Hagi eseme ja aluse lubamatu laiendamine apellatsioonistmes

Peale selle on ringkonnakohtud keeldunud kaebuse menetlusse võtmisest ja lugenud mh kaebuse põhjendamatuks, kui apellant on hagi eset ja alust lubamatult laiendanud (uue nõude esitamine, mida maakohtus pole menetletud). Ringkonnakohus ei ole instants, kus alustada uut vaidlust võrreldes sellega, mida maakohtus peeti. Apellatsioonimenetluses saab kaevata üksnes maakohtu sisulise lahendi peale ning paluda üksnes nende nõuete rahuldamist või rahuldamata jätmist, mis esitati maakohtus, mille on maakohus menetlusse võtnud ja mille osas on maakohus

⁷⁴ TlnRnKm 2-17-15215 p-d 5, 6.

⁷⁵ TlnRnKm 2-17-8910 p 4.

⁷⁶ TlnRnKm 2-17-4845 p 4.

⁷⁷ TsMS kommentaarid II lk 1121 p 3.3.5.2.

teinud sisulise lõpplahendi.⁷⁸ Põhimõtteks on, et pärast hagi kostjale kättetoimetamist läheb vaidlusese lukku ja seda on võimalik muuta vaid kohtu või kostja nõusolekul.⁷⁹ Tsiviilasjas nr 2-17-4588 tugines hageja hagiavalduses õigusliku alusena lepingust taganemisele ja tagasitäitmisenõudele, st kohustada kostjat tagastama hagejale poolte sõlmitud ja notari poolt tõestatud hüpoteekide lõpetamise kokkuleppe, korteriomandi müügilepingu ja asjaõiguslepingu alusel saadud rahasumma. Maakohus rahuldab hagi täielikult. Hageja esitas apellatsioonkaebuse, milles palus kostjalt hageja kasuks välja mõista kahju hüvitis. Seega esitas hageja apellatsioonkaebuses kahju hüvitamise nõude maakohtusse esitatud tagasitäitmisenõude asemel. Kohus keeldus kaebuse menetlemisest perspektiivituse tõttu, sest kaebus ei põhine maakohtule hagiavalduses esitatud, kohtu poolt menetlusse võetud ning asja sisulisel menetlemisel lahendatud nõudel.⁸⁰ Tsiviilasjas nr 2-18-12882 esitasid lapsed hagi isa vastu elatise nõudes. Kostja esitas apellatsioonkaebuse, milles palus mh, et kohus kohustaks hagejate seaduslikku esindajat ehk ema kostjalt üle võtma hüpoteekidega tagatava laenukohustus vastavalt ema ja isa vahel sõlmitud notariaalselt tõestatud lepingule. Ringkonnakohus keeldus kaebuse menetlusse võtmisest, sest kohus ei saa tuvastada isa ja ema vahel sõlmitud lepingust tulenevaid ema kohustusi isa või panga ees, sest apellatsioonimenetluses saab kaevata üksnes maakohtu sisulise lahendi peale ja paluda üksnes nende nõuete rahuldamist või rahuldamata jätmist, mis esitati maakohtus. Maakohtu menetluses oli üksnes hagejate nõue kostja vastu elatise nõudes.⁸¹

Kokkuvõtlikult on ringkonnakohtud lugenud õiguslikult perspektiivituks eelkõige kaebused, mille taotletavat eesmärki kaebuse faktiväited ei võimalda saavutada, mh apellandi õiguskaitsevajaduse puudumine ehk kaebuses toodud väidete õigsust eeldades puudub õiguskorras õigusnorm, mille alusel võiks kaebus rahuldamisele kuuluda, või kaebused, hagi eseme ja aluse lubamatu laiendamine apellatsiooniastmes mh nõutakse kohustuste panemist või jätmist isikutele, kes ei ole menetlusosalised. Täiendavalt on loetud perspektiivituks ka kaebuseid, milles apellant kohtuotsust sisuliselt ei vaidlusta.

⁷⁸ TlnRnKm 2-17-4588 p 10.

⁷⁹ M. Vutt. Hagi ese ja alus tsiviilkohtumenetluses. Kohtupraktika analüüs. Tartu: Riigikohus, õigusteabe osakond 2010. - https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/analyygid/2010/hagialusjaese_margit_vutt.pdf, lk 35 (05.04.2019).

⁸⁰ TlnRnKm 2-17-4588 p 13.

⁸¹ TlnRnKm 2-18-12882 p-d 9, 10.

3.3. TsMS § 637 lg 1 p 6 sõnastusega vastuoluliselt perspektiivituks loetud kaebused

Kohtupraktika analüüsi käigus selgus, et kaebuse menetlusse võtmise otsustamisel ja perspektiivi hindamisel on kohtutel kujunenud siseveendumus, et kaebused on perspektiivitud, kuid TsMS § 637 lg 1 p 6 sõnastus ja kehtiv kohtupraktika ei võimalda isegi ilmselgelt põhjendamatute kaebuste menetlusse võtmisest keelduda. Selleks, et vältida põhjendamatute kaebuste menetlemisest täispikas apellatsioonimenetluses, on kohtud ületanud seaduses sätestatud ja kehtiva kohtupraktika piire ning keeldunud vastuoluliselt TsMS § 637 lg 1 p 6 sõnastusega kaebuste menetlusse võtmisest, kuigi kaebuses toodud faktiväidete õigsust eeldades, tuleks kaebus menetlusse võtta.

Kaebuse ebaselgus (sh vormi-ja sisunõuetele mittevastavus, kaebuses selge taotluse puudumine)

Esiteks on kohtud keeldunud ebaselge taotlusega kaebuste menetlemisest. Selleks, et kohus saaks hinnata kaebuse perspektiivi, tuleb töö autori hinnangul esmalt selgitada, kas kaebuses on esitatud apellandi selgelt väljendatud taotlus, see tähendab, missugust ringkonnakohtu lahendit apellant taotleb.

Ringkonnakohtute lahendite analüüsi pinnalt moodustavad suurema grupi TsMS § 637 lg 1 p 6 alusel menetlusse võtmisest keeldumised kaebused, mis oma sisult ja vormilt ei vasta TsMS § 633 kohastele apellatsioonkaebuse sisu- ja vorminõuetele, see tähendab, et kohtule on esitatud kiri, avaldus või seisukoht kohtuotsuse juurde või isegi üherealine palve vaidlustatud kohtuotsusele. Tegemist on menetlusdokumentidega, mida võib käsitleda apellatsioonkaebusena, kuid reeglina sellisel kujul kaebust menetleda ei ole võimalik. Üldistatult on tegemist tsiviilasjadega, milles pool esindab ennast isiklikult (TsMS § 217 lg 1) ning kellel seetõttu puuduvad eelduslikult õigusteadmised kaebuse koostamisest ning mis tingimustele edukas kaebus peab vastama, et kohus saaks seda menetleda.

Juhul kui kaebuses ei ole esitatud selgelt väljendatud taotlust ega selgeid põhjendusi, miks maakohtu otsust vaidlustatakse, ei ole töö autori hinnangul võimalik hinnata kaebuse perspektiivi. Seega esimeseks takistus kaebuse perspektiivi hindamisel on selgusetud, arusaamatud, vastuolulised või liialt üldsõnalised kaebused, mille pinnalt ei ole võimalik aru saada, mida apellant taotleb.

Uurides ringkonnakohtute praktikat, selgus et ringkonnakohtute selgitamiskohustuse piirid on ebaselged ja ühtne selgitamiskohustuse praktika puudub. Töö autor peab selgitamiskohustusena silmas praegusel hetkel kõrvaldatavate puuduste korral kaebuste käiguta jätmist ja puuduste

parandamiseks tähtaja määramist. Mõnel juhul jäetakse kaebus käiguta ja nimetatakse konkreetset kaebuses esinevad puudused, andes apellandile võimaluse esitada nõuetekohane kaebus (tsiviilasjad nr 2-16-18175, 2-18-15732, 2-17-13724). Teisalt selgus, et isegi kui kaebuses puudub selge formuleering kaebuse taotlusest või see on vastuoluline (nt kaebuse taotluses palutakse tühistada kogu vaidlustatud otsus, kuid kaebuste põhjendustes vaidlustatakse üks nõue mitmest) on keeldutud koheselt kaebuse menetlusse võtmisest, ilma et oleks üheselt selge, missugust lahendit apellant taotleb (tsiviilasjad nr 2-18-3863, 2-17-4588).

Tsiviilasjas nr 2-18-3863 esitas hageja laps hagi isa vastu põlvnemise tuvastamise ja elatise nõudes. Maakohus rahuldab õigeksvõtul põhineva otsusega hagi ja tuvastas, et hageja põlvneb kostjast ning mõistis kostjalt hageja kasuks välja elatise alates hagi esitamisest kuni hageja täisealiseks saamiseni. Kostja palus vaidlustatud otsuse tervikuna tühistada, kuid põhjendavas osas heitis maakohtule ette üksnes miinimumelatisest väiksema elatise väljamõistmiseks olevate asjaolude välja selgitamata jätmist. Ringkonnakohus keeldus kaebuse menetlemisest perspektiivituse tõttu põhjusel, et elatisenõue ei ole nõue, mille korral kohus ei ole hagi õigeksvõtuga seotud (TsMS § 440 lg 4). Põlvnemise tuvastamise nõude osas märkis ringkonnakohus, et kostja pole kaebuses esile toonud, et maakohus ei oleks põlvnemise tuvastamise nõuet võinud rahuldada.⁸² TsMS § 4 lg 2 kohaselt määravad hagimenetluses pooled vaidluse eseme ise, see tähendab, et kohus apellatsioonkaebuse pinnalt apellandi taotlust ise tekitada ei saa. Nimetatud kaasuses oli välja selgitamata kostja taotlus ja kaebuse piirid. Ka tsiviilasjas nr 2-17-4588 on töö autori hinnangul kohus ise määratlenud, mida ja mis ulatuses apellant vaidlustab ja millist lahendit taotleb. Kaebuse menetlemisest on keeldutud, andmata apellandile võimalust täpsustada, mis ulatuses apellant esimese astme kohtu otsust tegelikult vaidlustab. Kohus selgitas, et kaebusest on aru saada, et hageja soovib maakohtu otsuse täielikku tühistamist ning ringkonnakohtult uue otsuse tegemist; seega võib aru saada, et hageja ei soovi enam lepingust taganemisele järgnevat tagasitäitmist st lepingu poolte poolt üksteisele lepingu alusel üleantu tagastamist, vaid nõuab kahjana lepingu eseme puuduse kõrvaldamiseks 40 000 eurot.⁸³

Juhul kui apellant osaleb menetluses isiklikult (TsMS § 217 lg 1), on töö autori hinnangul tervitatav, et kohus annab esmalt võimaluse apellandile puuduste parandamiseks ja selgitab puuduste kõrvaldamise määruuses vajadusel täpsemalt, mida peab apellant kaebuses esile tooma, et kaebus vastaks apellatsioonkaebuse vormi ja sisu nõuetele. Vajadusel paluma apellandil esile tuua ka põhjendused, milles seisnes maakohtu poolne rikkumine. Samas isegi juhul, kus hagejat

⁸² TlnRnKm 2-18-3863 p 7.

⁸³ TlnRnKm 2-17-4588 p 9.

ei esindanud professionaalne õigusnõustaja, kohalduvad hagimenetluse üldpõhimõtted ehk kohtul puudub pädevus ette kirjutada ja anda apellandile konkreetseid juhiseid, mida peaks apellant kaebuse täienduses veel esitama, et kaebus osutuks edukas. Kohtu selgitamiskohustusele seavad piirid hagimenetlus võistlevuse põhimõte (TsMS § 5 lg-d 1 ja 2, § 7, § 4 lg 2), mille kohaselt lähtutakse poolte esitatust ja pool määrab ise, mis asjaolud ta oma nõude põhjendamiseks esitab, milliste tõenditega neid asjaolusid tõendab. Juhul kui ka apellant vastavalt kohtu juhistele puuduseid ei kõrvalda, tekib kohtul kindlus, et kaebus on tõesti perspektiivitu ning selle menetlemiseks TsMS § 637 lg 1 p 6 kohaselt alus puudub.

Seevastu tsiviilasjas nr 2-16-18175 keeldus kohus kaebuse menetlusse võtmisest perspektiivituse tõttu, kuid enne menetlusse võtmisest keeldumise määruse tegemist, esitas asja lahendamist ettevalmistav kohtunik e kirja hagejale (apellandile), paludes täpsustada, kas hageja vaidlustab üksnes seda, et tasaarvestus kajastati otsuse resolutsioonis või vaidlustatakse kostja tasaarvestust sisuliselt. Kohus oli aktiivne, andis hagejale võimaluse kaebuse taotluse täpsustamiseks, eesmärgiga saada aru, mis osas hageja kohtulahendit vaidlustab ja samas hageja kinnituse pinnalt veendus, et tegemist oli perspektiivitu kaebusega. Hageja ei vaidlustanud tasaarvestust sisuliselt, vaid seda, et tasaarvestusliku nõude rahuldamine kajastati otsuse resolutsioonis. Ringkonnakohus tugines TsMS § 445 lg 1 teisele lausele ja selgitas, et tasaarvestatava nõude rahuldamise otsuse resolutsiooni kajastamisega ei ole kaasnenud hageja õiguste rikkumist. Tasaarvestatava nõude rahuldamise resolutsioonis kajastamine ei ole kaasa toonud ebaõiget menetluskulude jaotust.⁸⁴ Seega on praktikas kohtu suhtlus pooltega toimunud isegi vähem formaalsena kui käiguta jätmine, lahendades ökonoomsemalt ja kiiremalt võimalikud takistused tsiviilasja menetluseks. Lisaks e-kirja teel nõude täpsustamisele, on mõnel juhul jäetud kaebuse käiguta, selles esinevate puuduste tõttu ning mh apellanti teavitatud, et kaebuses toodud väidete õigsust eeldades ei saaks kaebust ilmselt rahuldada. Tsiviilasjas nr 2-18-15732 palus apellant maakohtu otsuse tühistada, kuid TsMS § 633 lg 2 p 2 kohast selgelt väljendatud taotlust ei esitanud. Kohus jättis kaebuse käiguta kohustusega esitada selgelt väljendatud taotlus, mh hoiatades kostjat (apellanti), et kui kostja soovib tugineda üksnes elatise nõude korral tasaarvestusele, siis võib kostja kaebus olla perspektiivitu, sest tsiviilasjas olid poolteks hagejatena lapsed ja kostjana ema, kuid ema soovis tasaarvestada samas kohtuasjas temalt välja mõistetud elatis laste kasuks teises tsiviilasjas laste isalt välja mõistetud elatisega laste kasuks ning selle tasumist tänaseks päevaks tekkinud võlgnevusega. Kohus selgitas, et mõlemas tsiviilasjas mõistetakse elatis välja laste kasuks ning seega puuduvad vanematel VÕS § 197 lg 1 mõttes vastastikused nõuded üksteise vastu, mida tasaarvestada. Lisaks ei saa VÕS

⁸⁴ TlnRnKm 2-16-18175 p 16.

§ 200 lg 1 p 1 kohaselt ülalpidamise nõuet tasaarvestada.⁸⁵ Tsiviilasjas nr 2-17-13724 jättis kohus samuti kaebuse käiguta ja kohustas apellanti mh esitama allkirjastatud kaebuse terviktekst, seal hulgas selgelt väljendatud taotlus. Apellant taotlust arusaadavalt ei täpsustatud. Kohus jättis kaebuse teistkordselt käiguta ettepanekuga esitada nõuetekohane kaebuse terviktekst mh selgitusega, et TsMS § 637 lg 1 p 6 kohaselt ei võta kohus kaebust menetlusse juhul, kui apellatsioonkaebuses toodud väidete õigsust eeldades ei saaks kaebust ilmselt rahuldada. Peale teistkordset kaebuse käiguta jätmist apellant enam puudusi ei parandanud, mistõttu kohus jättis TsMS § 340¹ lg 2, § 637 lg 1 p 3 ja lg 2 alusel kaebus menetlusse võtmata.⁸⁶

Kokkuvõtlikult tuleb jätta kaebus selles esinevate kõrvaldatavate puuduste ilmnemisel esmalt käiguta (TsMS § 340¹) ning seeläbi kohustada apellanti puudused kõrvaldama.

Liiga üldsõnalised etteheited maakohu otsusele, üldine rahulolematuse esimese astme kohtu otsusega

Teiseks on problemaatilised kaebused, milles apellant väljendab kaebuses üldist rahulolematust vaidlustatud otsusele või maakohu menetlusele, toomata sealjuures esile põhjendusi ja nimetamata tõendeid oma faktiväidete selgitamiseks, miks üht või teist asjaolu vaidlustatakse. Kaebuse menetlusse võtmisest keeldumist õigustab TsMS § 637 lg 1 p 6 kohaselt faktiväidete tõesus ning nendele vastava õigusnormi puudumine, mitte asjaolude tõendatus. Seega praegune normi sõnastus ei võimalda üldsõnaliste etteheidetega kaebuse menetlusse võtmisest keelduda. Kui kaebuses on väide, et maakohus on tõendid jätnud hindamata või andnud neile ebaõige tähenduse, tuleks Riigikohtu praktikast arvestades ringkonnakohtul kaebus siiski menetlusse võtta, olenemata asjaolust, et kaebuse võib olla liialt üldsõnaline. Sellisteks üldsõnalisteks väideteks võib mh pidada kaebuse põhjendusi, et maakohus on jätnud tähelepanuta apellandi esitatud tõendid, maakohus pole apellandi tõenditesse süvenenud või neid objektiivselt hinnanud, kuid apellant pole samas täpsustanud ega selgitanud, mis asjaolu ebaõiget tuvastamist või tuvastamata jätmist apellant vaidlustab. Olenemata kehtivast normi sõnastusest, on kohus keeldunud üldsõnaliste kaebuste menetlemisest ja selgitanud, et üldsõnalised etteheited ei võimalda ringkonnakohtul leida, et kaebus on perspektiivne.⁸⁷ Kohus on seisukohal, et maakohus on hageja tõendeid piisava põhjalikkusega hinnanud. Hageja ei ole kaebuses välja toonud, millistesse hageja esitatud tõenditesse maakohus ei süvenenud ja ei ole objektiivselt hinnanud ning kuidas see on toonud kaasa ebaõige lahendi tegemise.⁸⁸

⁸⁵ TlnRnKm 2-18-15732 p 3 kolmas lõik.

⁸⁶ TlnRnKm 2-17-13724 p 5.

⁸⁷ TlnRnKm 2-17-14500 p 7.

⁸⁸ TrtRnKm 2-16-19395 p 13.

Kaebuse sisuline õigusvastane lahendamine menetlusse võtmise staadiumis (st tõendite hindamine või kaebuse faktiväidete õigsuse eeldusest kõrvalekaldumine

Kolmandaks on kohtud praktikas kaebuse menetlusse võtmise otsustamisel hinnanud tõendeid ja tõendite hindamise tulemusena jõudnud järeldusele, et kaebus on põhjendamatu. Näiteks tsiviilasjas nr 2-17-4176 on töö autori hinnangul ringkonnakohus menetlusse võtmise staadiumis hinnanud tahtevaldusi ja tõendeid. Ringkonnakohus selgitas, et TsÜS § 68 lg 3 kohaselt võib kohustuse ülemineku nõusolek väljenduda võlausaldaja teos, kuid ainuüksi võlgniku palvel kolmandale isikule arve esitamisest ega sellest, et võlausaldaja avaldas juba lepingu sõlmimisel abstraktselt valmidust esitada vajadusel arve muule isikule, ei saa järeldada võlausaldaja tahet kohustuse üleminekuks kolmandale isikule ehk võlgniku vahetumiseks.⁸⁹ Kaebus võib olla perspektiivitu, kuid kohus on menetlusse võtmise staadiumis tõendeid ega tahtevaldusi hinnata ei tohi. Kohus on menetlusse võtmisest keeldumise määruandes andnud mh hinnangu e-kirjale ehk tõendile.

Tsiviilasjas nr 2-15-15773 lahutas maakohus poolte abielu. Kaebuses palus kostja maakohtu otsuse tühistada ja teha uus otsus, millega jätta hagi rahuldamata, sest abielu lahutamise eelduse pole täidetud. Kostja vaidlustas hageja digitaalselt allkirjastatud avalduse ehtsuse abielu lahutamiseks ja taotles dokumendi võltsitust kinnitavate tõendite kogumist nii maa- kui ka ringkonnakohtus. Ringkonnakohus jättis kaebuse menetlusse võtmata mh põhjusel, et kostja polnud teinud usutavaks väidet dokumendi võltsituse kohta, samuti pole millegagi tõendatud kostja väited selle kohta, et hageja lahutust tegelikult ei soovi.⁹⁰ Töö autori hinnangul on ringkonnakohus menetlusse võtmise staadiumis hinnanud tõendeid esitatud nõuetele ja heitnud kostjale ette, et kostja pole menetlusse võtmise staadiumis usutavaks teinud väidet dokumendi võltsituse kohta.

Tsiviilasjas nr 2-17-603 esitas hageja hagi kostja (korterühistu) vastu üldkoosoleku otsuste tühistamise või otsuste kehtetuks tunnistamiseks. Maakohus rahaldas hagi osaliselt. Hageja esitas kaebuse, milles palus tunnistada korteriühistu koosoleku otsus kehtetuks mh, et maakohus leidis ekslikult, et hageja ei esitanud koosolekul vastuväidet. Ringkonnakohus keeldus kaebuse menetlusse võtmisest ja selgitas, et ainuüksi asjaolust, et hageja vaidles koosolekul otsustele vastu ja segas protokollis märgitu kohaselt koosolekut, ei anna alust järeldada, et apellant lasi oma vastuväited protokollida, vaid korteriühistu liige peab väljendama selgelt tahet protokollida iga otsuse kohta eraldi esitatud vastuväide.⁹¹ Töö autori hinnangul on

⁸⁹ TlnRnKm 2-17-4176 p 10 kolmas lõik.

⁹⁰ TlnRnKm 2-15-15773 p 18.

⁹¹ TlnRnKm 2-17-603 p 8 teine ja kolmas lõik.

kohus kaebuse faktiväidet menetlusse võtmise staadiumis hinnanud sisuliselt, see tähendab, et faktiväitele hinnangu andmiseks pidi kohus uurima sisuliselt üldkoosoleku protokollis ning hindama, kas üldse ja millisel kujul üldkoosoleku otsuse protokollis väidetav hageja vastuväide protokollitud on. Tegemist on tõendi sisulise hindamisega, mida iseenesest saab teha alles asja sisulisel menetlemisel.

Tsiviilasjas nr 2-17-117622 lahendas maakohus poolte võla vaidluse lihtmenetluse asjas. Maakohus rahuldab hagi osaliselt. Võlgnik esitas apellatsioonkaebuse, sest mh oli võlgnikule üllatuslik, et maakohus tegi otsuse, andmata võimalust kostjale esitada seisukoht hageja menetluskohustusele ja olla ära kuulatud. Ringkonnakohus keeldus kaebuse menetlusse võtmisest põhjusel, et kohus peab juhtima poolte tähelepanu lihtmenetluse erisustele, see tähendab kui ta kavatseb üldistest menetlusreeglitest kõrvale kalduda, kuid antud juhul puudus alus maakohtu otsuse tühistamiseks.⁹² Kohus on kõrvale kaldunud kaebuse väidete õigsuse eeldusest ja hakanud sisuliselt vastama kaebuse faktiväidetele, miks kaebuse väited ei anna alust kaebuse rahuldamiseks. Eeldades faktiväidete õigsust, et rikutud on kostja õigusliku ärakuulamise põhimõtet, mis võib olla menetlusõigusnormi olulise rikkumine, ei oleks saanud kohus perspektiivituse tõttu kaebuse menetlemises keelduda. Tsiviilasjas nr 2-18-12882 rahuldab maakohus laste hagi isa vastu elatise nõudes. Kostja esitas kaebuse, milles vaidlustas mh tagasiulatuva elatise võlgnevuse, sest tagasiulatuva elatise nõude summast tuleb maha arvestada kostja poolt tasutud trahvid (leppetrahv tagatisvara kindlustuspoliisi esitamata jätmise eest) ja maksed võlateatiste eest seoses laste elukoha laenukohustusega, sest need kulud peaks kandma hagejate seaduslik esindaja (ema). Ringkonnakohus keeldus kaebuse menetlusse võtmisest perspektiivituse tõttu, sest tagasiulatuva elatise nõudest ei saa maha arvata kostja poolt pangale tasutud leppetrahve tagatisvara kindlustuspoliisi esitamata jätmise ja makseid laenuvõlgnevuse teatiste esitamise eest, sest need väljamaksed ei ole seotud laste ülalpidamise ega laste igapäevaste vajalike kulutuste kandmisega, millega võib töö autori hinnangul nõustuda. Seejärel on kohus astunud sammu edasi kaebuse faktiväidete tõesuse eeldusest ning selgitanud, et kostja ei tugine sellele, et ta on laste emaga sõlminud ülalpidamiskohustuse täitmise kohta kokkuleppe (PKS § 100 lg 3), mille järgi pidi kostja maksuma laenukohustuse rikkumisest tulenevaid leppetrahve ja makseid ning laste ema ei pidanud seetõttu kostjalt lastele elatist nõudma.⁹³ Iseenesest on kohus asunud kaebust lahendama sisuliselt ehk lisaks kaebuse faktiväidete tõesuse eeldusele, asunud sisuliselt lahendama ja andnud kaebuse faktiväitele

⁹² TlnRnKm 2-17-117622 lk 3.

⁹³ TlnRnKm 2-18-12882 p 9 kolmas lõik.

hinnangu, millele apellant kaebuses tuginenud ei ole. Ehk kaebuse menetlusse võtmise etapis lahendanud vaidluse juba sisuliselt.

Uute faktiliste asjaolude ja tõendite lubamatu esitamine alles kaebuses

Neljandaks on apellatsioonimenetluses on oluliselt piiratud uutele faktilistele asjaolude esitamise ja neile tuginemise võimalus. Ringkonnakohus ei kogu, uuri ega hinda uuesti esimese astme kohtumenetluses kogutud, uuritud ja hinnatud tõendeid, välja arvatud juhul, kui pool need vaidlustab, maakohus on oluliselt rikkunud menetlusõiguse normi või kui tõendid tekkisid pärast maakohtu menetluse lõppu või ringkonnakohtu menetluse ajal.⁹⁴ Tsiviilasjas nr 2-16-128049 esitas pank võlgnikute vastu hagi võla ja viivise saamiseks. Maakohus rahaldas hagi. võlgnik I esitas kaebuse, milles tugines maakohtus esitatud väidetele, mh esitas ka uue väite, et võlgnik I oli raskes majanduslikus seisundis laenulepingut sõlmides, pank teadis seda, kuid viis võlgniku I eksitusse ja kallutas teda laenulepingut sõlmima teda kahjustatavatel tingimustel. Ringkonnakohus keeldus kaebuse menetlusse võtmisest põhjusel, et võlgnik I ei olnud asjas esitatud tõenditest nähtuvalt tõendanud, et tema varaline seisund ei oleks võimaldanud lepingut täita.⁹⁵ Kohus on menetlusse võtmise staadiumis heitnud apellandile ette, et ta pole oma faktiväidete tõendamiseks tõendeid esitanud, kuid see pole menetlusse võtmise staadiumis iseenesest apellandi kohustus. Samuti on tegemist uue faktiväitega, mis eelduslikult annaks alust kaebuse menetlusse võtmiseks.

Tsiviilasjas nr 2-17-102897 palus isa tühistada temalt maakohtu otsusega välja mõistetud tagasiulatuv elatis lapse kasuks. Ringkonnakohus tugines menetlusse võtmisest keeldumisel TsMS § 637 lg-le 2, kuid märkis, et täiendavalt on menetlusse võtmisest keeldumise alus ka TsMS § 637 lg 1 p 6. Kohus selgitas, et väite, et kostja töötus oli tingitud tervislikest põhjustest, tugines kostja alles apellatsioonkaebuses ning apellant pole esile toonud ega nimetanud konkreetseid tervislikke põhjusi, mis tema töövõimetuse ja töötuks oleku tingisid. Tegemist ei saanud olla uue asjaoluga, mis sai kostjale teatavaks pärast asja lahendamist esimese astme kohtus.⁹⁶ Kaasus ilmestab probleemi, et juhul kui apellant on tuginenud kaebuses uutele väidetele, siis peab võtma kohus kaebuse menetlusse, isegi kui kohtul tekib juba siseveendumus kaebuse pinnalt, et kaebus on ilmselgelt põhjendamatu. Tsiviilasjas nr 2-18-192 esitas isa noorema alaealise lapse vastu hagi elatise vähendamiseks pea kolm kuud pärast kohtuliku kompromissi kinnitamist elatise kindlaksmääramiseks. Isa palus vähendada temalt noorema lapse kasuks välja mõistetud elatist, sest tema teine laps on saanud vahepeal

⁹⁴ A.Pärsimägi. Apellatsioonimenetluses arvestatavad asjaolud ja tõendid - Juridica 2011/V, lk 401.

⁹⁵ TlnRnKm 2-16-128049 p 19.

⁹⁶ TlnRnKm 2-17-102897 p-d 44, 49, 50.

täisealiseks ning kes osutuks varaliselt vähem kindlustatuks kui elatist saav noorem laps. Kohus keeldus kaebuse menetlusse võtmisest mh põhjusel, et kompromissi kinnitamise asjaolud pole sedavõrd muutunud. Hagejale pidi kompromissi kinnitamisel olema teada asjaolu, et tema teine laps saab sama aasta detsembris täisealiseks ning et teine laps jätkab koolis õpinguid ka pärast täisealiseks saamist.⁹⁷ Töö autori arvates võib kohtuga nõustuda, et kaebusel pole edulootust, kuid kui hinnata kaebuse faktiväiteid nende õigsuse eelduse küljest, siis iseenesest võiks tegemist olla pärast kompromissi sõlmimist muutunud asjaoluga, mis võiks anda aluse elatise vähendamiseks, sest mõjuvaks põhjuseks miinimumelatisest väiksema elatise väljamõistmiseks saab lisaks seaduses nimetatutele (PKS § 102 lg 2) olla igasugune muu asjaolu, mida arvestatakse elatise suuruse määramisel, samuti vanema halb varaline seisund. Seda juhul, kui asjaolu on piisavalt kaalukas, arvestades samal ajal lapse õigustatud huve.⁹⁸ Kui hinnata kaebuse menetlusse võtmise otsustamisel faktiväidete tõesuse eeldust, siis võis olla tegemist muutunud asjaoluga väljamõistetud elatise vähendamiseks, mis oleks andnud aluse kaebus menetlemiseks.

3.4. Ringkonnakohtute praktika analüüsi kokkuvõte

Ringkonnakohtute praktika analüüsi tulemusel märgib töö autor järgmist. Kohtute infosüsteemi (KIS) statistika väljavõttest selgub, et praktikas kasutavad ringkonnakohtud võimalust keelduda perspektiivitute kaebuste menetlemisest minimaalselt. KIS-i andmete kohaselt kasutasid ringkonnakohtud TsMS § 637 lg 1 p 6 kohast menetlemisest keeldumise võimalust 2016.aastal kokku 22 korda, 2017. aastal 42 korda ja 2018. aastal 46 korda. Töö autor selgitab, et KIS-i andmed TsMS § 367 lg 1 p 6 viitamise kohta ei pruugi sisaldada ainult põhjendamatute kaebuste menetlusse võtmisest keeldumist, sest otsingu tulemus võib viidata mh ka teistele ringkonnakohtute määrustele, milles sisaldub viide TsMS § 367 lg 1 p-le 6. Seega võib kogutud KIS-i statistika sisalda ka mõnda muud määrust, nt puuduste kõrvaldamise määrust.

Kohus	2016	2017	2018
Tallinna Ringkonnakohtus			
lahendatud apellatsioonimenetlus	913	845	882
perspektiivituse tõttu menetlusse võtmisest keeldutud	17	37	38
keeldumiste suhe lahendatud menetlustesse (%)	1.9	4.4	4.3
Tartu Ringkonnakohtus			
lahendatud apellatsioonimenetlus	435	422	385

⁹⁷ TlnRnKm 2-18-192 lk 3.

⁹⁸ RKTKo 3-2-1-35-17 p 28.8 esimene lõik.

perspektiivituse tõttu menetlusse võtmisest keeldutud	5	5	8
keeldumiste suhe lahendatud menetlustesse (%)	1.1	1.2	2.1
KOKKU			
lahendatud apellatsioonimenetlus	1348	1267	1267
perspektiivituse tõttu menetlusse võtmisest keeldutud	22	42	46
keeldumiste suhe lahendatud menetlustesse (%)	1.6	3.3	3.6

Tabel nr 1 Tallinna ja Tartu Ringkonnakohtu statistika 2016. – 2018. aastatel perspektiivituse tõttu menetlusse võtmisest keeldutud tsiviilasjad ja nende suhe lahendatud apellatsioonimenetlustesse.⁹⁹

Töö autori hinnangul võib perspektiivitute kaebuste menetlusse võtmisest keeldumise minimaalne kasutamine praktikas olla tingitud TsMS § 637 lg 1 p 6 normi sõnastusest koosmõjus Riigikohtu kitsendavast praktikast normi rakendamiseks. TsMS § 637 lg 1 p 6 eesmärk on põhjendamatute kaebuste menetlemise vältimine, kuid ringkonnakohtute praktikat analüüsides selgus, et isegi juhtudel, kui kohtul kaebuse menetlusse võtmise otsustamise käigus tekkinud siseveendumus, et tegemist on täiesti põhjendamatu kaebusega, siis faktiväidete tõesuse eeldus ei võimalda tihti edulootusetute kaebuste menetlemisest keelduda.

Kohtupraktika analüüsimisel selgus, et kaebuse perspektiivi hindamine on seotud oluliselt kaebuses apellandi poolt esitatud taotlusega, see tähendab, millises osas apellant esimese astme kohtu otsust vaidlustab ja millist ringkonnakohtu otsust taotleb. Juhul kui kaebuses esitatud taotlus on ebaselge, kohtule arusaamatu või vastuoluline, siis ei saa töö autori hinnangul enne kaebuse taotluse kindlakstegemist asuda hindama kaebuse perspektiivi. Küsimusi võib tekitada kohtute võimalik soov pääseda põhjendamatute kaebuste menetlemisest ilma apellandile võimalust andmata taotletava ringkonnakohtu lahendi resolutsiooni selgeks sõnastamiseks. Täiendavalt selgus, et kaebuse taotluse täpsustamiseks ei pea jätma kaebust käiguta, selleks täiendavalt menetlusse võtmisest keeldumise määrust koostama, vaid praktikas on kohus kaebuse taotlust palunud täpsustada ka e kirja teel. Ehk kohtul on võimalik olla aktiivsem ka täiendavate formaalsusteta, vahetult suheldes menetlusosalistega.

Teiseks selgus, et ringkonnakohtud on praktikas nii mõnegi kaebuse edulootuse hindamisel kaldunud kõrvale TsMS § 637 lg 1 p 6 sõnastusest ja Riigikohtu selgitustest normi kohaldamisel. Kaebuse menetlusse võtmise staadiumis jõutakse faktiväidete sisulise hindamiseni, kaldudes mh kõrvale põhimõttest, et kaebuse faktiväidete tõendamatus ei saa tuua kaasa kaebuse mittemenetlemist. Tõendite hindamiseni ringkonnakohus kaebuse menetlusse võtmise otsustamisel sõnastuse muutmise korral kaebuse menetlusse võtmise otsustamisel jõuda ei tohi.

⁹⁹ Allikas: Kohtute Infosüsteem

Kolmandaks on probleemsed olukorrad, kus kohtul võib olla kujunenud siseveendumus, et kaebus on põhjendamatu ja rahuldamisele ei kuulu, kuid apellant on esitanud kaebuses uusi faktilisi asjaolusid, mille lubatavuse üle saab ringkonnakohtu Riigikohtu juhustest lähtuvalt otsustada alles asja sisulisel läbivaatamisel, mis tähendab praktikas põhjendamatute kaebuste menetlusse võtmist vaid põhjusel, et kaebusesse on lisatud uued faktiväited. Seetõttu võib tekitada küsitavusi kaebuse väidete õigsuse eelduses kaebuse edulootuse hindamisel ja apellatsioonkaebustes uute faktiliste asjaolude ja tõendite esitamise lubatavuse vahekord. Probleem on selles, et juhul kui apellant esitab kaebuses uusi tõendeid ja asjaolusid, saab kohus kehtiva kohtupraktika kohaselt nende lubatavuse üle otsustada alles asja sisulisel läbivaatamisel (TsMS § 652). Sellest tulenevalt tuleb kaebuse perspektiivi hinnates arvestada ka kaebuses esitatud uute taotluste (tõendite) pinnalt, ilma et kohtul oleks esmalt võimalik otsustada tõendite lubatavuse üle. Seega võiks kaebuse perspektiivi hindamisel lahendada esmalt küsimuse, kas uute taotluste (tõendite) esitamine on TsMS § 652 järgi üldse lubatav – kui vastus on eitav, siis saab jätkata kaebuse perspektiivi kontrollimist lähtudes maakohtule esitatust ja vaidlustatud lahendis tuvastatust.

Neljandaks selgus, et kuigi uuritud ringkonnakohtu praktika valim ei olnud suur, et teha tõsikindlaid järeldusi valdkonnapõhise liigituse järgi, võib uuritud kohtupraktika põhjal väita, et enim keelduti põhjendamatute kaebuste menetlemisest perekonnaseadusest tulenevate nõuete, eelkõige põlvnemisest tulenevate ülalpidamisnõuete ehk elatise vaidluste korral ja tavapärase raha maksmisele suunatud võlaõiguslike nõuete korral. Samuti võib väita, et üldiselt on tegemist kaebustega, mille menetlemisest põhjendamatuse pärast keelduti, milles pool esindab ennast isiklikult, kellel eelduslikult puuduvad õigusteadmised kaebuse koostamisest ning mis tingimustele edukas kaebus peab vastama, et kohus saaks seda menetleda.

Viiendaks selgus, et kuigi enne kaebuse menetlusse võtmisest keeldumise otsustamist võib kohus küsida selle kohta vastaspoole arvamust (TsMS § 638 lg 3), siis magistritöö käigus analüüsitud perspektiivitute kaebuste menetlemise otsustamisel ei kasutanud kohtud seda võimalust kordagi.

4. Perspektiivitu apellatsioonkaebuse menetlusse võtmisest keeldumise aluste täpsustamine

4.1. Võimalused teise astme kohtu menetluse optimeerimiseks

4.1.1. Ülevaade

Magistritöö neljanda peatüki eesmärk on anda ülevaade õiguskirjanduses, CEPEJ 1995. aasta juhistes, VTK-s ja KHN-s arutlusel olnud ning olevatest võimalustest teise astme kohtumenetluse optimeerimiseks. Analüüs käsitleb üksnes tsiviilkohtumenetluse tõhustamise võimalusi ja keskendub apellatsioonkaebustele.

CEPEJ 1995. aasta juhiste art 3 kohaselt peab riik tagama, et teise astme kohus võtaks menetlusse üksnes asjakohased (põhjendatud) kaebused, kaebuste selekteerimisel rakendama mõnda või kumulatiivselt kõiki järgnevaid meetmeid: välistama teatud tunnustega kaebuste esitamise õiguse (nt väiksed nõuded); loamenetluse kehtestamine apellatsioonkaebustele; apellatsioonitähhtaegade reguleerimine või täiendavalt piirata kaebeõigust menetluse vaheetappides (eelkõige määruste korral, mida saaks vaidlustada koos lõpplahendiga).¹⁰⁰ Kehtivas menetlusseadustikus on reguleeritud apellatsioonitähhtaeg (TsMS § 632, eelkõige selle lg 1), samuti on ette nähtud erikord väikestele nõuetele (TsMS § 637 lg 2¹). Lisaks sisaldab TsMS mitmeid sätteid, mis järgivad menetluslike kaebuste otsustuste kaebeõiguse piiramise põhimõtet.

Kaebuste tõhusamaks selekteerimiseks pakub mh võimalusi kaebuste menetlemiseks täiendavate filtrite kehtestamine. Magistritöös käsitletakse täpsemalt apellatsioonkaebuste menetlemise otsustamiseks lävendipõhise korra laiendamist (alapeatükk 4.1.2) või apellatsioonimenetluse ette loamenetluse loomise võimalust (alapeatükk 4.1.3).

4.1.2. Apellatsioonkaebuste menetlemise lävendi laiendamine

Esmalt käsitletakse kaebuste menetlemise otsustamiseks kaebuse hinnast lähtuva lävendi põhise korra laiendamist. Sellist mõistet TsMS ei kasuta, kuid töö autori hinnangul on võimalik lävendina käsitleda piirangut, mille järgi apellatsioonkaebuse hind või nõude väärtus peab kaebuse menetlusse võtmiseks olema suurem teatavast rahalisest lävendist. Kehtivas

¹⁰⁰ Council of Europe Committee of Ministers. Recommendation No. R (95) 5, art 3.

menetlusseadustikus on lävendi põhine kord koos teatavate lisatingimustega kehtestatud väheväärtuslike ehk lihtmenetluse asjadele. Tegemist on varaliste nõuetega, mille hagihind ei ületa summat, mis põhinõudelt vastab 2000 eurole ja koos kõrvalnõuetega 4000 eurole (TsMS § 405 lg 1). Ka kassatsioonimenetluses ei pea Riigikohus varalise nõudega hagi asjas esitatud kassatsioonkaebust menetlusse võtma kui kassaator vaidlustab ringkonnakohtu otsust väiksemas ulatuses kui Vabariigi Valitsuse kehtestatud kuupalga kümnekordne alammäär (TsMS § 679 lg 4).

TsMS § 637 lg 1 p 6 on olemuselt universaalne säte, see ei ole mh seotud kaebuse hinnast lähtuva lävendiga. Olenemata tsiviilasja hinnast võib jätta apellatsioonimenetluses perspektiivitu kaebuse viidatud alusel menetlusse võtmata. Siiski on kõnealuse sätte eesmärk täiesti põhjendamatute kaebuste menetlemisest keeldumine, mitte lihtsalt suuremas osas kaebuste menetlemisest keeldumine. Seevastu mitmes Euroopa Liidu liikmesriigis on apellatsioonkaebuse menetlemise otsustus seotud otseselt asja hinnaga, meie menetlusõiguses on see seni realiseerunud vaid lihtmenetluse asjades. Töö autor leiab, et Eesti tsiviilkohtute süsteemis ei peaks apellatsioonkaebuse hinnast lähtumine kaebuse perspektiivi hindamisel olema esmane reegel.

Ühest küljest oleks ainult apellatsioonkaebuste hinnast lähtuva lävendi kehtestamine kõige selgem, objektiivsem ja lihtsam viis kaebusi selekteerida. Teisest küljest on mitmel juhul keeruline selgitada välja kaebuse tegelik hind¹⁰¹ või selle arvutamisel võidakse eksida. Hinnapõhise lävendi ületähtsustamine võib omakorda põhjustada täiendavaid vaidlusi kaebuse hinna ja selle kujunemise kohta. Selliseid, ainult menetlusliku sisuga vaidlusi ei peaks juurde tekitama, kui eesmärk on üldine kohtumenetluse optimeerimine. Neil põhjustel ei analüüsitud ka näiteks VTK-s täpsemalt kaebustele piirangu sätestamist lähtuvalt tsiviilasja hinnast.¹⁰²

Lävendi kehtestamisega kaasneb paratamatult risk jätta põhjendamatult tahaplaanile väiksema väärtusega kaebused. Samas on küsitav, kas nõude väärtus on võrdeline kohtuvaidluse keerukusega või ka selle tähendusega pooltele. Riigikohus on selgitanud, küll lihtmenetluse kontekstis, et igakuiste maksetena suhteliselt väikseid summasid hõlmavad isikukahju hüvitamise nõuded, võivad tihti nii asjaolude kui ka seaduse kohaldamise osas olla keerukad.¹⁰³

¹⁰¹ Võimalik hinna ebaselgus on kujunenud praktikas näiteks korduvatel kohustustel põhinevate perioodiliste rahaliste maksete üle peetavat vaidluste hinna kindlaksmääramisel, vt nt RKTko 3-2-1-35-17, p 16 ja seal viidatud varasem praktika. Riigikohtu juhustest tulenevalt tuleb korduvatel kohustustel põhinevate perioodiliste rahaliste maksete üle peetavate vaidluste korral lähtuda hinna arvutamisel nõude tegelikust suuruselt. Õiguskirjanduses on leitud, et seda põhimõtet võiks laiendada ka muudele vaidlustele, kus hagihind on asja tegelikust väärtusest väiksem, vt selle kohta ka V Kõve jt. (viide 36), TsMS § 637 lg 21 3.4 b.

¹⁰² VTK, lk 20.

¹⁰³ RKTko 3-2-1-185-15, p 15.

Seega nõude suurus ei pruugi väljendada nõude keerukust ehk pole alust arvata, et mida väiksem hagi hind, seda kergem vaidlus ning mida kõrgem hagi hind, seda keerulisem ning olulisem vaidlus. Ainult lävendipõhine lähenemine ei võimaldaks kohaselt hinnata mittevaralistes ja tuvastusnõuetes alanud vaidluste kaebemenetluse lubatavust. Kokkuvõtvalt oleks kirjeldatud optimeerimisviis pigem problemaatiline.

VTK-sse on lisatud indikatiivne joonis 2016. aastal maakohtusse saabunud hagimenetlustes rahaliste nõuete jaotuse kohta. Jooniselt võib välja lugeda, et 36 % maakohtusse esitatud rahaliste nõuete suurus oli kuni 500 eurot, 21 % vahemikus 500 – 1000 eurot, 10 % vahemikus 1000 – 1500 eurot ja 6 % vahemikus 1500 – 2000 eurot. Rahalisi nõudeid suuremas ulatuses kui 2000 eurot on seega maakohtusse esitatud hinnanguliselt 23 % kõigist rahalistest nõuetest.¹⁰⁴ Järelikult on maakohtusse esitatud hagidest pigem suur hulk väikse hagi hinnaga hagid.

Töö autori hinnangul ei saaks kehtestatav lävend olla ebaproportsionaalne võrreldes esitatud apellatsioonkaebuste hindadega. Näiteks Saksamaal on apellatsioonkaebuse esitamine lubatud kui ZPO § 511 lg 2 p 1 järgi on apellatsioonkaebuse hind (*der Wert Beschwerdegegenstandes*) suurem kui 600 eurot.¹⁰⁵ Minimaalseks kaebuse väärtuseks apellatsiooniastmes on näiteks Hollandis 1750 eurot ning Austrias 2700 eurot.¹⁰⁶ Kuigi saksa tsiviilkohtumenetluses on kehtestatud apellatsioonkaebustele lävend, peab esimese astme kohus andma loa edasikaebamiseks juhul, kui esimese astme kohtule esitatud nõue on olulise tähtsusega või õiguse edasiarendamine või kohtupraktika ühtlustamine nõuab apellatsioonkaebuse otsust (ZPO § 511 lg 4 p-d 1,2).

2016. aastal maakohtusse esitatud rahaliste nõuete statistika põhjal võib järeldada, et kui kehtestada ainult lävendi põhine kord apellatsioonkaebuste menetlusse võtmise otsustamiseks, tuleks suuremast osast kaebuste menetlemisest keelduda, sest ainuüksi maakohtusse esitatud rahalistest nõuetest moodustavad nõuded kuni 1000 eurot 57 % kõigist esitatud nõuetest. Töö autori hinnangul ei saaks lävendi suurus olla liiga kõrge, mille tulemuseks oleks enamike kaebuste menetlemise välistamine.

Teatava erandi moodustavad lihtmenetluse asjade kaebused (vt täpsemalt lihtmenetluse asjade korral menetlusse võtmise erisusi alapeatükis 1.2). TsMS § 637 lg 2¹ sisaldab eraldi menetlusse

¹⁰⁴ VTK, lk 28.

¹⁰⁵ Zivilprozessordnung. - <https://www.gesetze-im-internet.de/zpo/>.

¹⁰⁶ J. Lints. Soome, Rootsi, Hollandi ja Austra tsiviilkohtumenetluse süsteemide ja menetlusõiguste lahendused kohtumenetluse ressursi optimaalseks kasutamiseks. Analüüs. - Justiitsministeerium, 2016, lk 39.

Arvutivõrgus: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/optimaalne_ressursikasutus_tsiviilkohtumenetluses.pdf (16.01.2018).

võtmisest keeldumise alust lihtmenetluse asjadele. Võib tekkida probleem lävendi põhise korra kehtestamise apellatsioonkaebuste menetlemise otsustamisel ja lihtmenetluse kaebuse menetlemisest keeldumise erisätte omavahelise kokku sobivusega. Kehtiv seadus võimaldab lihtmenetluse asjade korral kohtul kaaluda TsMS § 637 lg 2¹ kohaselt menetlusse võtmises keeldumist.

4.1.3. Loamenetlus apellatsioonkaebuste menetlusse võtmise otsustamiseks

Teise peamise võimalusena on kaalutud sarnaselt Riigikohtu loamenetluse süsteemiga, võimaldada ka ringkonnakohtutel selekteerida välja kaebused, mida menetleda ja mida mitte. KHN protokollis ei käsitletud loamenetluse loomist kaebeõiguse täiendava piiranguna, sest menetlusosalistele säiliks endiselt võimalus esitada apellatsioonkaebus ringkonnakohtutesse.¹⁰⁷

Kehtiva menetlusõiguse järgi on kaebuse sisulise põhjendatuse aspektist selle menetlusse võtmise otsustamise staadium üksnes kõrgema astme kohtus ehk Riigikohtus. See on ainus kohus, kellel on iga tsiviilasjas esitatud kaebuse korral õigus ja kohustus esmalt otsustada, kas seda kaebust menetleda või mitte. Viidatud otsustus ei ole ainult formaalne (nagu teeb ka maakohus hagi menetlusse võtmise otsustamisel TsMS § 371 lg 1 järgi) ega piirdu kaebuse õigusliku perspektiivi hindamisega (vrd maakohtus TsMS § 371 lg 2), vaid on kaebust tervikuna hõlmav eraldi menetlusetapp. Riigikohus peab vähemalt kaaluma, kas madalama astme kohtud kohaldasid põhimõtteliselt õigesti materiaal- või menetlusõiguse norme, aga lisaks kontrollima, kas kaebuse sisulisel menetlemisel ja lahendamisel võiks olla põhimõtteline tähendus õiguskindluse tagamiseks ja ühtse kohtupraktika kujundamiseks või õiguse edasiarenduseks. See tähendab, et kassatsiooniastmes läbib kaebus esmalt nii nimetatud loa menetluse.

Töö autori hinnangul pole apellatsioonkaebuste menetlusse võtmise otsustamiseks loamenetluse loomine otstarbekas, kui eesmärgiks on täiesti põhjendamatute kaebuste menetlemisest keeldumine, mitte suuremas osas kaebustest menetlemise keeldumine. Seega täiendavate filtrite loomine apellatsioonkaebustele nõuab õiguspoliitilist arutelu teemal, kas menetleda kõiki apellatsioonkaebusi või mitte.¹⁰⁸ Kehtivas menetlusseadustikus ja Riigikohtu praktikas käsitletakse apellatsioonkaebuste menetlusse võtmisest keeldumist pigem

¹⁰⁷ VTK, lk 10.

¹⁰⁸ L. Arrak, J. Lints, lk 623.

kitsendavalt, st praegune suund on kõiki kaebuseid menetleda, kui kõik kaebuse menetlusse võtmise eeldused on täidetud.

Lisaks võimaldab töö autori hinnangul menetlusseadustik ringkonnakohtutel piisavalt otsustada apellatsioonkaebuste menetlusse võtmise üle. Väiksema väärtusega vaidluse puhul reguleerib seda TsMS § 637 lg 2¹ lihtmenetluse asjades. Kui tõlgendada või muuta TsMS § 637 lg 1 p 6 sõnastust nii, et see annab aluse ka suurema hinna puhul perspektiivitu kaebuse menetlemisest keelduda, siis on tervikuna tagatud teatav seleksioon kaebuse menetlusse võtmise etapis, mis lähtub perspektiivist. Töö autori hinnangul on otstarbekam täpsustada põhjendamatute kaebuste menetlemisest keeldumise aluseid, kui kehtestada apellatsioonkaebustele menetlusse võtmise otsustamiseks loamenetlus.

Loamenetluse loomine sunniks kohtute tegevust laiemas plaanis ümber korraldama ja suunama rohkem ressursi esimese astme menetlusse. Nimelt eeldab efektiivne loamenetlus, et oluline osa kaebustest menetlusluba ei saa – vastupidisel juhul ei oleks ressursikasutus optimaalne. Seega saaks alles pärast maakohtute otsuste piisavalt suure arvu muutmata jätmise järel asuma kaaluma, kas on vajadus juba teises astmes loakogu staadiumi loomiseks. Kohtute statistikast nähtub, et praegu ei ole selleks lahendite kvaliteet piisav. Aastatel 2016 - 2018 on ringkonnakohtud osaliselt ja täielikult tühistanud või muutnud maakohtu põhjendusi, jättes vaidlustatud lahendi resolutsiooni muutmata, pea pooltes ringkonnakohtutes lahendatud esimese astme kohtu asjadest. 2016. aastal vastavalt 3,3 % 6,9-st % lahendatud asjadest, 2017. aastal 3 % 6,3 % lahendatud asjadest ja 2018. aastal 3,3 % 6,4 % lahendatud asjadest.¹⁰⁹ Ka Advokatuur on kritiseerinud piirangute seadmist apellatsioonimenetlusele, kui ringkonnakohtus tühistatakse ligi pool maakohtu edasikaevatud lahenditest.¹¹⁰

Samuti võib loakogu menetluse korral tekkida topelt ajakulu, juhul kui kaebuse menetlusse võtmise otsustamise loamenetluse viivad läbi teised kohtunikud kui need, kes kaebuse menetlusse võtmise järgselt kaebust sisuliselt menetlema hakkavad. Erinevad kohtunikud peavad menetluse eri etappides endale sisuliselt tsiviilasja vaidluseseme ja asjaolud selgeks tegema. Samas oleks tegemist kohtu töökorraldusliku otsustusega. Näiteks tsiviilasja Riigikohtu menetlusse võtmise kord on reguleeritud Riigikohtu kodukorraga, mille järgi kaebuse menetlemist otsustav ja hiljem vajaduse korral sama kaebust lahendav kohtukoosseis ei tarvitse kattuda. Kui kaebus suunatakse hiljem teistele kohtunikele lahendamiseks, ei

¹⁰⁹ Esimese ja teise astme menetlusstatistika 2016.a, 2017.a, 2018.a jooksul saabunud asjade arv ja lahendatud asjade arv ning keskmine menetlusaeg ja asjade lahendamise jõudlus.

¹¹⁰ Tsiviilkohtumenetluse seadustiku muutmise seadus (apellatsioonimenetluse optimeerimine) eelnõu seletuskiri, lk 4.

järgitaks tõhususe põhimõtet, sest sisuliselt loodaks täiendav menetlus kaebusega põhjalikuks tutvumiseks.

Riigikohtus lahendab kassatsioonkaebuse menetlusse võtmisest keeldumise enamasti resolutsioonmäärusega, see tähendab ilma kirjeldava ja põhjendava osata. Riigikohtul on TsMS § 679 lg 3 p-de 1-3 kohaselt lai kaalumisruum otsustada, millist kaebust menetleda. Kuna menetlusse võtmisest keeldumist Riigikohus menetlusökonoomilistel kaalutlustel põhjendada ei pea, ei tea menetlusosalised ja avalikkus, millistel põhjustel pidas Riigikohus otstarbekaks üht või teist kaebust mitte menetleda. Töö autori hinnangul oleks äärmiselt küsitav olukord, kui menetlusseadustik võimaldaks sarnaselt Riigikohtule lahendada ka apellatsioonkaebuse menetlusse võtmisest keeldumine pelgalt resolutsiooniga. Just kohtulahendi põhjendav osa tagab õigusselguse, õiguskindluse ja õigusrahu. Apellandile on teada, millistel kaalutlustel keeldus kohus kaebuse menetlusse võtmisest. Lisaks tegeleb Riigikohus ainult õigusküsimustega (ei hinda tõendeid), aga ringkonnakohtus on lisaks õigusküsimuste lahendamisele ka faktiväidete tuvastamise kohtuaste. Täiendava loamenetluse loomine apellatsioonkaebuste menetlusse võtmise otsustamiseks võib töö autori hinnangul sisuliselt viia kokkuvõttes liialdase kaebeõiguse piiramiseni. Kuigi loamenetluse kehtestamisel jääb appellandile kaebeõigus ehk kaebuse esitamise õigus, siis võib kujuneda menetluspraktika, mis võtab sellelt õiguslikult praktilise väärtuse või tegeliku sisu.

Täiendavalt on KHN protokollis märgitud, et loamenetluse kehtestamisega võib tekkida olukord, et ringkonnakohtud keelduvad õiguslikult keerukate või ebameeldivate kaebuste menetlemisest.¹¹¹

Üldjuhul võib menetlusosaline Riigikohtus menetlustoiminguid teha ning avaldusi ja taotlusi esitada üksnes vandeadvokaadi vahendusel (TsMS § 218 lg 3). Tekib küsimus, kas loamenetluse kehtestamine eeldaks sarnaselt Riigikohtu menetlusele vähemalt advokaadi esinduse nõuet. Ringkonnakohtu lahendite kohtupraktika analüüsist selgus, et õigusteadmisteta isik ei ole reeglina võimeline esitama vormi ja sisunõuetele vastavat apellatsioonkaebust. Loamenetluse kehtestamisega võib tekkida oht, et menetlusosalise kaebus võib jääda apellatsioonimenetluses menetlusse võtmata mh ka selle pärast, et menetlusosalisel pole vastavalt kvalifitseeritud õigusteadmistega esindajat ja tema huvid võivad jääda seetõttu kaitseta juba apellatsioonistmes.

¹¹¹ VTK, lk 13.

4.2. Alternatiivsed võimalused teise astme kohtu menetluse optimeerimiseks

Järgmisena antakse ülevaade alternatiivsetest menetlusprotsessi optimeerimise võimalustest, mida võiks kaaluda kohtumenetluse tõhususe seisukohast:

- keerukamate vaidluste alustamine teisest kohtuastmest;
- hüppekassatsioon sh kas
 - o kehtestada tsiviilkohtumenetluses teatavate vaidluste jaoks sarnane kaebekord nagu on väärtomenetluses kohtuvälise menetleja tegevuse peale kohtusse kaebamisel; või
 - o eelotsuse küsimine Riigikohtult;
- iseseisvate kohtuväliste vaidluste lahendamiste organite (nt töövaidluskomisjon, üürikomisjon) liitmine maakohtutega;
- ringkonnakohtutes asja lahendavate kohtunike hulga optimeerimine, nt avardada TsMS § 666 nii, et rohkem asju saab lahendada üks ringkonnakohtunik;
- kohtunike spetsialiseerumine.

CEPEJ juhiste art 7 p d kohaselt võib kaaluda keerulisemate õigusvaidluste lahendamiseks süsteemi loomist, kus kolmas kohtuaste saaks vaidluse lahendada otsejoones eelotsusetaotluse esitamisega menetluse keskel kolmanda astme kohtusse või vahele jätta teise astme kohtu menetlus ehk hüppekassatsioon. Selliste abinõude rakendamine oleks kohane eelkõige keerukamate vaidluste korral, milles on suhteliselt selge, et vaidlusaluse õigusküsimuse keerukuse või kohtupraktika ebaselguse tõttu esitataks tõenäoliselt ka ringkonnakohtu lahendi peale kaebus Riigikohtule.¹¹² Seega õiguskirjanduses on keerukamate õiguslike vaidluste lahendamise abinõudena väljendatud eelkõige eelotsuse küsimise võimalust Riigikohtult, hüppekassatsiooni esitamise võimalust ja täiendavalt keerukamate vaidluste alustamist teisest kohtuastmest.

Keerukamate vaidluste alustamist teisest kohtuastmest ja hüppekassatsiooni rakendamisel peab esmalt hindama nende vastavust põhiseaduslikule korrale, sest tegemist on menetluse optimeerimise võimalustega, mille korral tsiviilasi ei läbi kõike kolme kohtuastet. Hüppekassatsiooni korral esitatakse maakohtu vaidlustatud lahendi peale kaebus otse Riigikohtule, jättes ringkonnakohtu menetluse vahele. Õiguskirjanduses on leitud, et teise astme kohtul ei ole põhiseadusest tulenevat pädevust tegutseda esimese astme kohtuna.¹¹³ Keerukamate vaidluste alustamisel teisest kohtuastmest lahendab hagi esimese kohtuinstantsina ringkonnakohus, seega jääb maakohtu menetlus üldse vahele. Mõlemat optimeerimise

¹¹² Council of Europe Committee of Ministers. Recommendation No. R (95) 5, art 7 d.

¹¹³ V.Kõve jt. (viide 36) TsMS § 631 lg 1 3.2 a.

võimalust iseloomustab ka tavapärase kahekordse kaebeõiguse puudumine. Teisalt on õiguskirjanduses avaldatud seisukohta, et põhiseadusliku kolmeastmelise kohtusüsteemi garantii (PS §-d 148 ja 149) sisu ei seisne selles, et igaühel on piiramatu põhiõigus oma kohtuasja läbivaatamisele kolmes astmes, vaid seisneb selles, et see ei võimalda ühtegi põhiseaduses sätestatud kohtuastet ära kaotada.¹¹⁴ Seega põhiseadus sätestab kolme kohtuastme üleüldist olemasolu, kuid asja arutamine kolmes kohtuastmes ja edasikaebe õiguse tagamist on küsitavam. Samuti leidis alapeatükis 1.1 kinnitust, et edasikaebeõiguse piiramine on lihtsa piiriklausliga ehk seadusereservatsiooniga põhiõigus, mida saab piirata igal põhiseadusega kooskõlas oleval põhjusel. Seega vastavad nimetatud kohtumenetluse optimeerimise vahendid põhiseadusele, sest nende eesmärk pole põhiseaduses sätestatud kohtuastmete ära kaotamine, vaid keerukamate vaidluste alustamine teisest kohtuastmest alates ja hüppekassatsiooni võimaldamine eesmärgiga kohtumenetluse kiirendamiseks.

TsMS § 688 lg 1 kohaselt võib kassatsiooni korras edasi kaevata üldjuhul ringkonnakohtu otsuse peale kassatsioonkaebuse esitamise korras. Siiski võimaldab ka tänane menetlusseadustik pooltel kokkuleppe korral kassatsiooni korras edasi kaevata maakohtu otsuse peale ilma selleks apellatsioonkaebust esitamata. Sellisel juhul peavad pooled loobuma apellatsiooni esitamise õigusest (TsMS § 668 lg 5). Ehk menetlusökonomilistel kaalutlustel on võimalik loobuda apellatsioonkaebuse esitamisest ja jõuda sellega eelduslikult kiiremini lõpplahendi jõustumiseni. Menetlusseadustik juba võimaldab pooltel hüppekassatsiooni korras edasi kaevata, kuid kirjeldatud võimalust pigem ei kasutata. Senises Riigikohtu sisuliselt lahendatud asjade hulgas niisugust kaasust ei leia.

Keerukamate vaidluste alustamisel teisest kohtuastmest ja hüppekassatsiooni esitamisel võetakse pooltelt õigus tõendite kahekordsele hindamisele. Riigikohus tõendeid ei kogu ega uuri, välja arvatud juhul kui tõendeid esitatakse ringkonnakohtu olulise menetlusnormi rikkumise tõendamiseks (TsMS § 688). Kahekordse tõendite hindamise võimaluse kaotamine toimib argumendina pigem tsiviilvaidluste ringkonnakohtust algamise vastu, eriti kui tegemist on keerukamate kohtuvaidlustega, sest faktiliste asjaolude tuvastamine toimiks sellisel juhul vaid ühes kohtuastmes. Kui vaidlus algab maakohtus on tagatud kahekordne faktiliste asjaolude ja tõendite hindamine. Hierarhilise kohtusüsteemi eesmärk on võimalike kohtuvigade suurimal võimalikul hulgal vältimine. Seega võib töö autori hinnangul hüppekassatsiooni kasutamine põhjendatud olla eelkõige vaidluste korral, milles vaidlus faktiliste asjaolude kohta puudub, vaid vaieldakse õiguse kohaldamise nt seaduse tõlgendamise üle (õiguslik vaidlus).

¹¹⁴ B. Aaviksoo, M. Laaring, lk 610.

Eelotsuse taotluse esitamine menetluse keskel otse Riigikohtule tähendab eelkõige võimalust jätta vahele sageli pikk apellatsioonimenetlus. Näiteks KHN on kiitnud heaks ühtsed esimese ja teise kohtu astme arengueesmärgid, milles on seatud eesmärgiks vähemalt 94 % tsiviilasjadest lahendada ühe aasta jooksul.¹¹⁵ Ehk praktikas võib mõne apellatsioonkaebuse menetlus kesta rohkem kui 1 aasta. Samas on 2018. aasta statistika kohaselt ringkonnakohtute apellatsioonimenetluses lahendatud asjade keskmine menetlusaeg 155 päeva.¹¹⁶ Menetluse keskel eelotsuse taotluse esitamine võimaldab lahenda kiireloomulisi õigusvaidlusi, nagu perekonnaasjad, sh hooldusõiguslikud vaidlused, mh suhtluskord, ülalpidamisasjad ning jätta selleks apellatsioonimenetlus vahele.

Täiendavalt võib arutleda, kas hüppekassatsiooni esitamisel ja Riigikohtu poolt vaidlustatud maakohtu lahendi tühistamisel ja uueks lahendamiseks maakohtusse saatmisel või eelotsuse taotluse rahuldamisel, mille tulemusel jätkub menetlus maakohtus, on tegemist piisavalt tõhusate menetluse optimeerimise vahenditega. Õiguskirjanduses on väljendatud seisukohta, et hüppekassatsiooni kaebuse rahuldamise korral ja asja uuel läbivaatamisel maakohtus, ei kuuluks kohaldamisele poolte esialgne kokkulepe apellatsioonimenetluse välistamise kohta, vaid pigem peaks tunnistama poolte õigust esitada apellatsioonkaebus. ehk vajadusel sõlmima uus apellatsioonimenetlust välistav kokkulepe.¹¹⁷ Töö autori hinnangul võib olenemata apellatsioonimenetluse välistavast kokkuleppest tsiviilasi läbida korduvalt mitmeid kohtuinstantsse. Ka eelotsuse taotluse lahendamisel võib Riigikohus sama tsiviilasja lahendamisega tegeleda mitu korda. Seega kuigi menetluse tõhususe kaalutlustel võib pidada asjakohaseks teatud kaalutlustel apellatsioonimenetluse vahele jätmist võib tsiviilasi siiski korduvalt läbida mitmeid kohtuinstantsse.

Tsiviilkohtumenetluse optimeerimise eesmärgil on kaalutud ka iseseisvate kohtuväliste vaidluste lahendamiste organite (nt töövaidluskomisjon, üürikomisjon) liitmist maakohtutega.¹¹⁸ Kuna individuaalse töövaidluse lahendamise seaduse (TvLS) jõustamisega võeti eeskuju õigusloome ühetaolisuse ja läbipaistvuse huvides menetlusnormide täpsustamisel

¹¹⁵ Kohtute haldamise nõukoja 93.istungiprotokoll, 24.03.2017, lk 15.

¹¹⁶ Esimese ja teise astme menetlusstatistika 2018.a jooksul saabunud asjade arv ja lahendatud asjade arv ning keskmine menetlusaeg ja asjade lahendamise jõudlus, lk 4.

¹¹⁷ V. Kõve jt. (viide 36), § 668 lg 5 3.6. c.

¹¹⁸ Kohtute haldamise nõukoja üheksakümne teine istungi protokoll. 09.12.2016, lk 13. Arvutivõrgus: https://www.kohus.ee/sites/www.kohus.ee/files/elfinder/dokumendid/92_protokoll_9.12.2016.pdf. (19.03.2019).

ja koostamisel TsMS põhimõtetest ja regulatsioonist, on TvLS menetluse sätted juba praegu sarnased TsMS sätetele.¹¹⁹

Täiendavalt võib kohtuväliste vaidluste lahendamiste organite liitmine maakohtutega välistada võimalikku nelja astmelist otsuse vaidlustamise võimalust, sest juhul kui pool ei nõustu töövaidluskomisjoni otsusega, hakkab menetlus maakohtus uuesti pihta. Töövaidluskomisjoni otsusega mittenõustumisel ja kaebuse esitamisel maakohtusse ei ole maakohus seotud töövaidluskomisjoni otsusega. TsMS § 58 lg 1 kohaselt on kohtusse pöördumise vormiks hagiavaldus, mitte kaebus töövaidluskomisjoni otsuse peale. Kohtuvaidluse pidamiseks ei pea töövaidluskomisjonile esitatud ja seal kogutud tõendeid maakohtusse uuest esitama. Need nõutakse välja maakohtu poolt töövaidluskomisjonilt. Kui liita kohtuväline vaidluste lahendamise organ maakohtuga, siis saaks vältida maakohtus menetluse uuesti alustamist.

Taoliselt on võimalik reguleerida kõiki kohtuväliseid organeid, näiteks töövaidlus- ja üürikomisjone. Mõlemas menetluses tekib kohtuvälise menetluse tulemusena täitedokument TMS § 2 tähenduses, mida on võimalik sundtäita. Neist erineb tarbijavaidluste komisjon, mis küll viib läbi kohtuvälise menetluse, aga selle tulemusena ei teki täitedokumenti. Järelikult puudutab olemasolevatest kohtuvälistest vaidluste lahendamise komisjonidest võimalik maakohtuga liitmine eelkõige töövaidlus- ja üürikomisjoni.

Teine alternatiiv on kehtestada tsiviilkohtumenetluses teatavate vaidluste jaoks sarnane kaebekord nagu kehtib väärteomenetluses kohtuvälise menetleja tegevuse peale kohtusse kaebamisel. Väärteomenetluse seadustiku¹²⁰ (VTMS) kohaselt esitatakse kaebus kohtuvälise menetleja otsuse peale maakohtusse. Maakohtu otsust apellatsioonkaebuse esitamisega vaidlustada ei saa, vaid sellega mittenõustumise korral saab kassatsiooni korras kaevata Riigikohtusse (VTMS § 132). Kirjeldatud alternatiivi järgi ei tuleks iseseisvaid kohtuvälise vaidluste lahendamise organeid liita maakohtutega, vaid võimaldada eelkõige töövaidlus- ja üürikomisjoni otsuse peale esitada kaebus maakohtule ning maakohtu otsuse peale kaebus Riigikohtule. Sel viisil saab vältida kohtuvälise organi lahendatud vaidluse läbivaatamist kolmes kohtuastmes.

Täiendavalt on veel menetluse optimeerimiseks võimalik arendada kohtunike ja kohtute spetsialiseerumist. Juba praegu lahendatakse kõik maksekäsu asjad Pärnu Maakohtu Haapsalu kohtumajas, samuti on valdkonniti spetsialiseerunud suurem osa Harju Maakohtu tsiviilasju

¹¹⁹ Seletuskiri töövaidluse lahendamise seaduse eelnõu juurde 407 SE, lk 3. Arvutivõrgus: <https://m.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/ac1b920f-a163-438d-aaeb-2e895f660506/T%C3%B6%C3%B6vaidluse%20lahendamise%20seadus>. (15.04.2019).

¹²⁰ Väärteomenetluse seadustik. - RT I, 13.03.2019, 200.

lahendavatest kohtunikest. Võib luua täiendavalt spetsiifilistes valdkondades, nagu intellektuaalomandi vaidluste lahendamine spetsialiseerumise kaudu.

Võib kaaluda ringkonnakohtutes asja lahendavate kohtunike hulga optimeerimist, näiteks avardada TsMS § 666 käsitlust nii, et ühel ringkonnakohtunikul oleks võimalus lahendada rohkem asju üksi. CEPEJ juhiste artikli 6 p a kohaselt võib osutada otstarbekaks rakendada apellatsioonimenetluses ühte ringkonnakohtunikku näiteks menetlusse võtmise taotluse lahendamisel; teiste menetluslike taotluste lahendamisel; vähemtähtsate/väiksemate kaebuste lahendamisel; kaebuste menetlemisel, kus pooled seda taotleavad; kaebused, mis on ilmselgelt põhjendamatud ning perekonna- ja kiireloomuliste asjade menetlemisel.¹²¹ Samas on KHN-s leitud, et ringkonnakohtunike arvu ei peaks teises astmes vähendama, vaid esmalt kasutama teisi võimalusi menetluse optimeerimiseks.¹²² Kõrgema astme kohtunikelt võib eeldada paremat kvalifikatsiooni ja suuremat kogemust. See eesmärk võib edendada isiku kohtulikku kaitset ja vältida kohtuvigu suurimal võimalikul määral.¹²³

Kokkuvõtlikult oli alapeatüki ülesanne hinnata põgusalt alternatiivseid võimalusi kohtumenetluse, mh apellatsioonimenetluse optimeerimise võimaluste hindamiseks. Kuigi refereeritud lahendused võivad pikemas perspektiivis anda panuse ka apellatsioonikohtute töömahu vähendamisesse, siis ei ole nende rakendamine kas piisavalt kooskõlas meie seniste menetlustavadega või pole oodatavad muutused piisavalt kiired. Järelikult ei ole põhjust kõrvale jätta magistritöö põhiteemana uuritavat võimalust, et TsMS § 637 lg 1 p 6 või muu sarnase eesmärgiga sätte alusel saaks ringkonnakohtud täiesti põhjendamatute kaebuste menetlemisest keelduda. Seda ka pidades silmas just aspekti, et menetlusõiguse analüüs ja võimalik muutmine ei järgi mitte suuremas osas kaebustest menetlemise keeldumise sihti, vaid just soovi võimaldada kohtutel tegeleda sisulist tähelepanu vajavate kohtuasjadega.

Eelnevast tulenevalt on asjakohane jätkata järgnevas alapeatükis perspektiivitu aluse parema sõnastuse otsimisega. Töö autori hinnangul pole vajadust täiendavate filtrite apellatsioonikaebuste menetlemise otsustamiseks kehtestamiseks, vaid järgnevalt hinnata, kas kehtiv menetlusseadustik annab piisavalt võimalusi kaebuste selekteerimiseks, st tuua esile, milliseid võimalikke kitsaskohti sisaldab praegune TsMS § 637 lg 1 p 6 sõnastus ja pakkuda võimalikke alternatiive sätte paremaks sõnastamiseks.

¹²¹ Council of Europe Committee of Ministers. Recommendation No. R (95) 5, art 6 a.

¹²² KHN 92. istungi protokoll. 09.12.2016, lk 13.

¹²³ B. Aaviksoo, M. Laaring, lk 611.

4.3. Perspektiivitu apellatsioonkaebuse menetlusse võtmisest keeldumise sätte sõnastus

4.3.1. Senised muutmissetepanekud

Algselt nägi VTK ringkonnakohtute menetluse tõhustamisena ette loakogu loomise apellatsioonkaebustele, mitte selles samas tähenduses, mida eelmises alapeatükis käsitleti. Probleemi lahendamiseks pakuti välja kehtestada täiendavad apellatsioonkaebuse esitamise alused, mille raames sätestatakse seaduses kindlad eeldused, millal tuleb kaebust menetleda.¹²⁴ Kuna pakutud probleemi lahendus jäi VTK tasandile, käsitleb järgnev analüüs magistriröö kirjutamise ajaks avaldatud viimast seaduseelnõu versiooni, mis näeb ette TsMS § 637 lg 1 p 6 tühistamise ja TsMS §-i 646 täiendamise uue lõikega 2. Lisatava uue sätte kohaselt võib ringkonnakohus otsustada asja üksnes apellatsioonkaebuse põhjal, kui kaebust ei saaks ilmselgelt rahuldada.¹²⁵ Töö autor analüüsib esmalt, kas TsMS § 637 lg 1 p 6 tühistamine on vajalik või piisab selle sõnastuse muutmisest. Täiendavalt analüüsib töö autor, kas TsMS § 646 lg 2 lisamine menetlusseadustikku võimaldab ringkonnakohtutel põhjendamatute kaebuste menetlemisest keelduda. Samuti toob töö autor esile võimalikud tähelepanekud, mida põhjendamatute apellatsioonkaebuste menetlusse võtmisest keeldumise aluste välja töötamisel peaks arvestama ja kaaluma.

4.3.2. TsMS § 637 lg 1 p 6 tühistamine

Tsiviilkohtumenetluse seadustiku kommenteeritud väljaande paragrahvi 637 kommentaari autor ei ole selgelt esile toonud, et sätte sõnastusest tulenevalt võib esineda probleeme kaebuste edulootuse hindamisel. Samas nendib ta, et praktikas keeldutakse TsMS § 637 lg 1 p 6 kohaselt kaebuste menetlusse võtmisest harva ning enamiku võimalike maakohtu poolsete rikkumiste hindamine ja kontrollimine on tegevus, mida tuleks teha asja sisulisel menetlemisel.¹²⁶ Töö autori hinnangul leiab kommentaari autor, et pigem on säte oma sisult mitte sõnastuselt kitsas, sest selliseid kaebuseid, mille põhjendamatust saab hinnata kaebuse menetlusse võtmise staadiumis, on pigem vähe.

¹²⁴ VTK, lk 19.

¹²⁵ Tsiviilkohtumenetluse seadustiku muutmise seadus (apellatsioonimenetluse optimeerimine).- Justiitsministeerium, 22.10.2018.

¹²⁶ V. Kõve jt. (viide 36) § 637 lg 1 p 6 3.2.7 a.

Õiguskirjanduses on leitud, et TsMS § 637 lg 1 p 6 praegune sõnastus ei arvesta mh apellatsioonkaebuse olemust, sest näiteks hagi väidete õigsust eeldades saab hinnata hagi perspektiivikust, kuid apellatsioonkaebuse korral ei ole faktiliste väidete esitamine enam sama asjakohane.¹²⁷ Juhul kui on selge, et kaebuses esitatud faktiväited on väärad, võib olla alusetu eeldada kaebuse väidete õigsust. Sellest lähtuvalt peaks menetlusse võtma ka perspektiivitud kaebused ja neid menetlema täispikas apellatsioonimenetluses. Teiseks võtab ringkonnakohus kaebuse läbivaatamisel aluseks esimese astme kohtus tuvastatud faktilised asjaolud ja TsMS § 652 kohaselt on apellatsioonimenetluses uute taotluste ja tõendite esitamine ning nende kohtu poolt vastuvõtmine piiratud. Seega pole kaebuse edulootuse hindamisel esmatähtis kaebuse väidete õigsuse eeldus ning vajalik on leida sätte sõnastus, mis arvestab apellatsioonimenetluse olemust ja seeläbi võimaldab õiguslikult perspektiivitute kaebuste menetlemisest keelduda.

Esimese võimalusena väärrib alati kaalumist alternatiiv mitte midagi teha ehk jätta kehtiv õiguskord nii nagu on. Magistritöö käigus läbi viidud ringkonnakohtute praktika analüüs näitas, et see ei ole kõige optimaalsem lahendus. Nagu analüüsist selgus, ei võimalda kõigil perspektiivitutel juhtudel ringkonnakohtutel põhjendamatult kaebuse menetlemisest keelduda. Lisaks KIS-i statistikast tulenevalt kasutavad ringkonnakohtud TsMS § 637 lg 1 p 6 kohast menetlemisest keeldumise võimalust pigem minimaalselt (vt alapeatükk 3.3).

4.3.3. TsMS § 646 täiendamine

Juhul kui lähtuda eelnõus märgitud apellatsioonimenetluse muutmise eesmärgist tühistada TsMS § 637 lg 1 p 6 ja selle asemel täiendada menetlusseadustikku § 646 lg-ga 2, on asjakohane märkida järgmist. TsMS § 646 lg 2 sõnastamisel loobuti „apellatsioonkaebuses toodud väidete õigsuse eeldusest“. Seega on TsMS § 646 lg 2 sõnastus asjakohasem ja arvestab apellatsioonimenetluse olemust enam kui praegune põhjendamatute kaebuste menetlemisest keeldumise sätte sõnastus.

Kui võrrelda TsMS § 637 lg 1 p 6 uut sõnastust „kohus ei võta apellatsioonkaebust menetlusse, kui apellatsioonkaebuses esitatud väidete pinnalt ei saaks kaebust ilmselt rahuldada“ ja TsMS § 646 lg 2 sõnastust „kohtul on õigus asi lahendada üksnes apellatsioonkaebuse põhjal, kui kaebust ei saaks ilmselgelt rahuldada“, siis need sõnastused on sarnased ja kantud samas eesmärgist - ilmselgelt perspektiivitute kaebuste menetlemisest keeldumine. Sätete sõnastusest tulenevalt on mõlemad kaebuse menetlusse võtmisest keeldumise alused pigem abstraktsed kui

¹²⁷ L. Arrak, J. Lints, lk 627.

detaileid. Kuna sõnastused on sisult sarnased, tuleks täiendavalt kaaluda, kas ikka on piisavalt alust uue sätte lisamiseks menetlusseadustikku kui juba olemasoleva normi sõnastuse muutmise on võimalik ja annab sama tulemuse. Neil põhjustel eelistab töö autor TsMS § 637 lg 1 p 6 sõnastuse muutmist.

Teisalt on uus norm paigutatud TsMS § 637 asemel TsMS §-i 646. Põhimõtteline erinevus seoses normi asukohaga avaldub selles, et kui TsMS §-s 637 nimetatud alustel kaebuse menetlusse võtmisest keeldumise otsustab kohus määrusega (TsMS § 638), siis TsMS § 646 lg 2 kohase kaebuse rahuldamata jätmise lahendab kohus otsusega, selleks vastaspoolelt seisukohta küsimata.¹²⁸ Lisaks väärub tähelepanu, et TsMS § 637 on normitehniliselt koostatud viisil, mis peaks tagama menetlusse võtmisest keeldumise ammendava loetelu.

Kui TsMS § 638 sätestab TsMS § 637 kohase menetlusse võtmise otsustamise korra, siis eelnõu seletuskirja pinnalt ei ole mõistetav, milline saab olema TsMS § 646 lg 2 kohane asja lahendamise kord. Eelnõu seletuskirjas on praeguses etapis vaid mainitud, et kaebuse rahuldamata jätmise võib kohus otsustada selleks vastaspoole seisukohta küsimata, kuid muid võimalikke menetluslikke erisusi ei ole kirja pandud. Töö autorile jääb selgusetuks, miks kavatsetakse lahendada perspektiivitu kaebuse menetlusse võtmisest keeldumine otsusega, kui kõik teised keeldumised, mh hagi menetlusse võtmisest keeldumised, lahendatakse määrusega.

Kui lähtuda eelnõu käsitlesest ning siiski tühistada TsMS § 637 lg 1 p 6 ja täiendada menetlusseadustikku TsMS § 646 lg-ga 2, võib olenemata seaduseelnõus avaldatud sätte paigutusest, sobituda uus säte paremini TsMS §-i 637, sest kõik apellatsioonkaebuse menetlusse võtmisest keeldumised alused on sätestatud TsMS §-s 637. Menetlusseadustiku ülesehituselt on kohane, kui kõik kaebuse menetlusse võtmisest keeldumise alused asuvad ühes paragrahvis.

Kui lahendada perspektiivitute kaebuste rahuldamata jätmise otsusega ja seda TsMS § 646 kohaselt asja lahendamisel üksnes kaebuse põhjal, ei piisa töö autori hinnangul üksnes TsMS § 646 lg 2 kohase menetlusse võtmisest keeldumise abinõu sõnastamisest. Näiteks eelnõus on täiendavalt selgitatud, et TsMS § 646 lg 2 võimaldab kaebuse rahuldamata jätmist vastaspoolelt seisukohta küsimata. Kuna uue sätte kohaselt lahendatakse tsiviilasi kaebuse pinnalt otsusega, mitte määrusega, siis eelduslikult TsMS § 638 kohased kaebuse menetlusse võtmise otsustamise sätted TsMS §-le 646 ei kohaldu, mis tähendab vajadust menetlusseadustiku täiendamiseks, sätestada millised menetluslikud sätted või täiendavad erisused kohalduksid

¹²⁸ Tsiviilkohtumenetluse seadustiku muutmise seadus (apellatsioonimenetluse optimeerimine) eelnõu seletuskiri, lk 13.

TsMS § 646 lg 2 kohase menetluse optimeerimise abinõu rakendamiseks. Kui TsMS § 637 lg 1 p 6 sätte ümbersõnastamine võimaldab keelduda perspektiivitute kaebuste menetlemisest, puuduks vajadus TsMS §-i 646 täiendamiseks teise lõikega ja selle sätte rakendamiseks täiendavate menetlusreeglite loomiseks. Tegemist oleks töö autori hinnangul menetlusseadustiku koormamisega ja üle reguleerimisega, kui eelduslikult on võimalik probleem lahendada ka praeguses menetlusseadustikus oleva optimeerimise võimaluse ümbersõnastamisega.

4.3.4. Perspektiivitu kaebuse menetlusse võtmisest keeldumise aluse sõnastamine

Olenemata TsMS § 646 lg 2 kui uue sätte vajalikkusest või võimalikust paiknemisest menetlusseadustikus, analüüsib töö autor järgmisena sätte sõnastuse sisulist sobivust põhjendamatute kaebuste menetlusse võtmisest keeldumiseks.

Kehtivat TsMS § 637 lg 1 p 6 sõnastust on seaduse sõnastusest ja Riigikohtu selgitustest tulenevalt käsitletud kitsendavalt, mis ei võimalda paradoksaalselt teatavatel juhtudel isegi ilmselgelt põhjendamatute kaebuste menetlemisest keelduda, siis töö autori hinnangul võib seaduseelnõus välja pakutud uus sõnastus põhjendamatute kaebuste menetlusse võtmisest keeldumiseks olla vastupidi liiga lai. TsMS § 646 lg 2 on sõnastuselt pigem abstraktne norm, mis mh ei nimeta konkreetset alust, millest juhindudes hinnata kaebuse perspektiivitust. Kohtutel saab võrreldes kehtiva keeldumise aluse sõnastusega olema laiem kaalumiseruum otsustamiseks, millistel asjaoludel saab kohus otsustada asja üksnes kaebuse põhjal.

EIS-st nähtuvalt on seaduseelnõule avaldanud arvamust Riigikohus, kes toetab TsMS § 637 lg 1 p 6 väljajätmist, kuid on avaldanud kriitilist hoiakut TsMS § 646 lg 2 formuleeringu „kui apellatsioonkaebust ei saaks ilmselgelt rahuldada“ suhtes, mis on liiga lai. Riigikohus pidas vajalikuks lisaanalüüsi, hindamaks, kas on võimalik välja tuua selgemalt piiritletud alused põhjendamatute kaebuste menetlemisest keeldumiseks.¹²⁹

Kui sõnastada kaebuse menetlusse võtmisest keeldumise alus või alused liialt avaralt, võib tekkida ringkonnakohtutel sarnaselt praeguse olukorraga, raskusi kujundada selge ja järjekindel praktika küsimuses, millal on kaebus ilmselgelt põhjendamatu. Selle tagajärg oleks – taas sarnaselt tänase menetlusliku regulatsiooniga – et asjaomast normi ei rakendata piisavalt. Ka õiguskirjanduses on selgitatud, et praktikas on toonud õigusnormide lihtsustamine kaasa

¹²⁹ Riigikohtu arvamus tsiviilkohtumenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu kohta (apellatsioonimenetluse optimeerimine). Lisa 1. - 29.11.2018. arvutivõrgus: <http://eelnouid.valitsus.ee/main#I05cWuKU> (10.04.2019).

kohtunike ja kohtuametnike etteheited menetlusseaduse reeglite üldisuse kohta. Näiteks TsMS § 405 kohane lihtmenetluse sisustamine jäeti algselt kohtu enda otsustada, kuid paljud kohtunikud ei julgenud ega osanud seda sätet rakendada. Lihtmenetluse sätteid hakati kasutama pärast abinõude kohta jõustunud näitliku kehtestamist.¹³⁰ Seega tuleb leida mõistlik kesktee õigusnormi detailsuse ja abstraktsuse ühendamisel.

Apellatsioonimenetluse regulatsiooni muutmine on eelnõu seletuskirja kohaselt tingitud soovist leevendada ringkonnakohtute töökoormust. Praegune menetlusõigus ei ole optimaalne, see ei võimalda ressursi suunata keeruliste õigusvaidluste lahendamisele, sest seda tuleb jagada ka lihtsamate, sh perspektiivitute ja esimeses astmes selgelt õiguspäraselt lahendatud asjade menetlemisele ühetaoliselt.¹³¹ Kuna uue sätte sõnastuse kohaselt on kaebuse edulootuse aluste hindamine ja nende sisustamine jäetud pigem kohtute otsustada, võib sätte sõnastuse abstraktsus viia teatud usaldamatusele ringkonnakohtute suhtes. Mida abstraktsemalt sõnastada menetlusse võtmisest keeldumise alus, seda tõenäolisem võib olla kartus, et kohtud kasutavad seda keeldumise alust töökorraldusliku vahendina, hinnates kaebuse perspektiivi pealiskaudselt. Mh võib liiga avar sõnastus tekitada eelkõige kohtule kui ka menetlusosalistel arusaamatusi, millal on kaebus ilmselgelt põhjendamatul, et selle võib jätta menetlusse võtmata. Kui muuta veel laiemaks ja üldisemaks põhjendamatute kaebuste menetlemisest keeldumise alused, pole välistatud, et ka Riigikohtu töökoormus võib sellest suurened (TsMS § 637 lg 9). Nii mõnigi appellatsioonkaebus, mille menetlemisest keelduti, võib hakata jõudma Inimõiguste kohtusse kaebeõiguse kui EIÕK art 6 rikkumisena. Riivata võib saada eelkõige apellandi õigus kaevata kõrgemal seisvate kohtuastmele ning võivad kahjustada saada sellised väärtused nagu õiguskindlus ja õigusselgus, kui pole teada, millistel eeldustel ja alustel kohus perspektiivi hindab.

Neil kaalutlustel tuleb sõnastada täpsemad alused, mille esinemisel võib ringkonnakohus kaebuse menetlusse võtmisest keelduda. Töö autori hinnangul ei ole sätte sõnastamisel eesmärgiks piirata isikute kaebeõigust, see tähendab õigust pöörduda maakohtu otsuse vaidlustamiseks kaebuse esitamisega ringkonnakohtusse, vaid luua menetlusse võtmisest keeldumise alused, mis võimaldab kaebuste menetlemisest keelduda. Selleks peavad normi sõnastusega olema hõlmatud tingimused, mis võimaldavad ilma ringkonnakohtu poolt menetlusõigusnormi rikkumata jätta perspektiivitu kaebus menetlusse võtmata.

¹³⁰ V. Kõve. Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud, lk 664.

¹³¹ Tsiviilkohtumenetluse seadustiku muutmise seadus (apellatsioonimenetluse optimeerimine) eelnõu seletuskiri, lk 2.

Eeltoodud kaalutlustel on otstarbekam sõnastada kitsamad alused, mis on iseloomulikud põhjendamatule kaebusele ja võimaldavad seeläbi hinnata kohtul kaebuse edulootust.

Töö autori hinnangul võib normi ülesehitust arvestades pidada tsiviilkohtumenetluse seadustikus sobivateks normi sõnastuse mudeliteks eelkõige TsMS § 371 lg-t 2 (hagi menetlusse võtmisest keeldumise alused) ja TsMS § 637 lg-t 2¹ (lihtmenetluse asjas apellatsioonkaebuse menetlusse võtmisest keeldumise alus). Nendes menetlusse võtmisest keeldumiste alustes on selgelt märgitud tingimused, millal on hagi või kaebus perspektiivitu, võimaldades selle menetlemisest keelduda. Kaalumisele võib tulla kuuluda ka Saksa õiguses kasutatud mudel, milles on nimetatud konkreetsed, kumulatiivsed keeldumise alused, mille esinemisel jääb apellatsioonkaebus menetlusse võtmata.

Ühe variandina on võimalik kaaluda samu või sarnaseid aluseid, mida kohaldab maakohus hagi menetlemisest õigusliku perspektiivituse tõttu keeldumisel. TsMS § 371 lg 2 p-de 1 ja 2 sõnastuse järgi on maakohtul valida nelja aluse vahel, aga TsMS § 367 lg 1 p-s 6 kui ka TsMS § 646 lg-s 2 sisaldub ainult üks konkreetne alus. Maakohus võib jätta hagiavalduse selle perspektiivituse tõttu menetlusse võtmata jätta neljal alternatiivsel alusel, st

- eeldades hageja esitatud faktiliste väidete õigsust, pole hageja õiguste rikkumine hagi alusena toodud faktilistele asjaoludele tuginedes üldse võimalik (§ 371 lg 2 p 1);
- hagi ei ole esitatud hageja seadusega kaitstud õiguse ega huvi kaitseks (§ 371 lg 2 p 2 esimene alternatiiv);
- hagi pole esitatud eesmärgil, millele riik peaks andma õiguskaitset (§ 371 lg 2 p 2 teine alternatiiv); või
- hagi ei ole hageja taotletavat eesmärki võimalik saavutada (§ 371 lg 2 p 2 kolmas alternatiiv).

Kui sobivaks normi sõnastuse eeskujuks võib pidada normi ülesehituselt TsMS § 371 lg-t 2, siis sisuliselt hagi menetlusse võtmisest keeldumise alused perspektiivitu apellatsioonkaebuse puhul kohaldada pigem ei saa. Seda eelkõige kohtusüsteemi hierarhilisuse ja põhiseadusest tulenevalt eri kohtuastmete olemust ja funktsioone arvestades. Kui maakohtud vaatavad esimese astme kohtuna läbi kõiki tsiviilasju, siis ringkonnakohtud on teise astme kohtud, kes vaatavad apellatsiooni korras esimese astme kohtu lahendeid (PS § 149, TsMS §-d 11, 12). Kui hagi menetlusse võtmisest keeldumise alused on seotud esmase hinnangu andmisega esitatud hagiavaldusele ja selles esitatud faktiväidetele, siis ringkonnakohtute funktsioon on vastava taotluse ehk kaebuse esitamisel kohtulik kontroll maakohtute tegevuse õiguspärasuse üle. Seega ei ole töö autori hinnangul võimalik ringkonnakohtul kaebuse perspektiivi hindamisel sisuliselt

lähtuda kõigist TsMS § 371 lg 2 p-des 1 ja 2 sätestatud alustest. Täiendavalt on õiguskirjanduses väljendatud seisukohta, et TsMS § 371 lg 2 p-de 1 ja 2 alused on praktikas sageli raskesti eristatavad.¹³² Samas tuleb maakohtul seaduse punkti täpsusega märkida, millisel alusel ta keeldub avaldust menetlusse võtmast.¹³³ Töö autori hinnangul on õiguskirjanduses pigem tõdetud, et perspektiivitu hagi tuleb jätta menetlusse võtmata TsMS § 371 lg 2 alusel ning täpse lõike kasutamine tuleb abiks perspektiivituse põhjendamisel.¹³⁴ Töö autori hinnangul võib see väljendada olukorda, et isegi kui sõnastada perspektiivituse alused konkreetse loeteluna võib osutuda endiselt keeruliseks perspektiivituse liigitamine kindla aluse alla.

Esimese ja teise astme kohtute erinevust selgitab tõsiasi, et menetlusseadusest tulenevalt on apellatsioonimenetluses TsMS § 631 lg 1 järgi piiratud asjaolude ring, millele apellant võib kaebuses tugineda (vt alapeatükk 1.3). Selliseid piiranguid hagiavalduse esitamiseks sätestatud ei ole. Apellatsioonkaebuses saab tugineda üksnes väitele, et maakohus on õigusnormi rikkunud või apellatsioonimenetluses arvestamisele kuuluvate asjaolude alusel tuleks teha teistsugune otsus. Seetõttu võib apellatsioonkaebuse edulootuse hindamise siduda TsMS § 631 lg-s 1 nimetatud alustega. Töö autori hinnangul arvestab apellatsioonkaebuse alust ja olemust eelkõige lihtmenetluse asjas esitatud kaebuse menetlusse võtmisest keeldumise erisätte TsMS § 637 lg 2¹ teine pool, mille kohaselt võetakse lihtmenetluse asjas kaebus menetlusse üksnes juhul kui maakohtu otsuse tegemisel on selgelt ebaõigesti kohaldatud materiaaloiguse normi või on selgelt rikutud menetlusõiguse normi või on selgelt ebaõigesti hinnatud tõendeid ja see võis oluliselt mõjutada lahendit.

Kuna TsMS § 637 lg 2¹ sätte sõnastuse teine pool arvestab keeldumise alusena kõiki asjaolusid, millele apellatsioonkaebus võib TsMS § 631 kohaselt rajaneda, peab töö autori hinnangul olema üldine apellatsioonkaebuse menetlusse võtmisest keeldumise alus sisuliste tunnuste poolest kitsam kui erisätte TsMS § 637 lg 2¹ teise poole sõnastus, sest vastasel juhul kaoks lihtmenetluse asjade erisätte olemus ära või võib tekkida arusaamatusi, mis on nende sätete vahe.

Kaebuse perspektiivituse defineerimisel võib kaaluda sõnastust, mis oleks kitsam kui TsMS § 637 lg 2¹ kohane lihtmenetluse asjade menetlemisest keeldumise alus, teisest küljest kitsam kui eelnõu TsMS § 646 lg 2 sõnastus.

¹³² V. Kõve jt. (viide 59) § 371 lg 2 3.4.3 p a.

¹³³ RKTko 3-2-1-135-06, p 11.

¹³⁴ V. Kõve jt. (viide 59) § 371 lg 2 3.4.3 p b.

Kaalumisele võiks tulla Saksa mudel perspektiivitu apellatsioonkaebuse menetlusse võtmisest keeldumise aluste sõnastamisel. Ka Saksa menetlusõiguse sätteid põhjendamatute kaebuste menetlemisest keeldumiseks on muudetud konkreetsemaks, eelkõige põhjusel, et piirkonniti kasutasid eri kohtud menetlemises keeldumise aluseid erinevalt, osad piirkonnad laiemalt kui teised.¹³⁵ ZPO § 522 lg 2 kohaselt keeldub apellatsioonikohus menetlemast ja tagastab viivitamatult kaebuse, kui kolleegiumi liikmed ühehäälselt nõustuvad, et

- kaebusel ei ole ilmselgelt edulootust (sõnastuselt sarnane seaduseelnõu TsMS § 646 lg-ga 2);
- asjal puudub põhimõtteline tähendus;
- see ei teeni kohtupraktika edasi arendamise ega kohtupraktika ühtlustamise eesmärki;
- ei nõua suulise menetluse (kohtuistung) läbiviimist.

Siiski peab mainima, et need alused tunduvad töö autorile Eesti ringkonnakohtutele kohaldamiseks liialt laiad ja ei sobitu pigem tsiviilkohtumenetluse apellatsioonimenetluse olemusega. Tõsikindlate järelduste tegemiseks vajab see edasist ja täpsemat uurimistööd, mis antud magistritöö raamidesse ei mahu.

Sarnaselt TsMS § 646 lg -le 2 on saksa mudelis määrava tähtsusega ilmselge põhjendamatuse tunnus (ZPO § 522 lg 2 p 1), mis tähendab, et õiguseksperdile on ilma täiendava kontrollimiseta selge, et esitatud kaebuse väited ei too kaasa vaidlustatud otsuse muutmist. Kohus on võimeline vastama kaebuse väidetele ja olema veendunud, et suuline menetlus ei ole asja lahendamiseks vajalik.¹³⁶ Eeltoodust ilmneb erinevus ZPO ja TsMS-i vahel, sest üldjuhul on TsMS § 633 lg 7 kohaselt apellandi otsustada, kas ta soovib asja arutamist kohtuistungil. Kui apellant seda kaebuses ei märgi, siis loetakse, et ta on nõus asja lahendamisega kirjalikus menetluses. Töö autori hinnangul pole TsMS-i kohaselt kaebuse edulootuse hindamise eelduseks just nimelt suulise menetluse läbiviimise vajadus, vaid seda võiks laiendada sisulise menetluse läbiviimise vajadusele üldiselt, st et kaebuse tuleb menetlusse võtta ja sisuline menetlus läbi viia, kui kaebuses esinevad väited, mis ei võimalda asja lahendada üksnes apellatsioonkaebuse pinnalt.

Saksa õiguskirjanduses on mh selgitatud, et kohus võib kaebuse menetlemisest keelduda, kui kaebusel olenemata võimalikust esimese kohtuastme menetlusõiguse normi rikkumisest edulootust pole ja olulist tähtsust kaebus ei oma. Kui kohtu hinnangul on vaidlustatud esimese astme kohtu otsus kõigis järeldustes õige, kuid kaebuses tuginetakse menetlusõiguse normi

¹³⁵ C. Meller-Hannich. Die Neufassung von § ZPO § 522 ZPO – Unbestimmte Rechtsbegriffe, Ermessen und ein neuartiges Rechtsmittel. - Neue Juristische Wochenschrift, CH Beck, 2011/Heft 47, lk 3393.

¹³⁶ M. Gehrlein. Beschlusszurückweisung einer Berufung im Zivilprozess. - Neue Juristische Wochenschrift, CH Beck, 2014/Heft 47, lk 3394.

olulisele rikkumisele, nt ärakuulamisõiguse rikkumisele, on kohtul asjakohane tuua esile selgitused, et esimese astme kohtumenetluses ei esinenud sellist puudust või ei olnud puudus sellise tähtsusega, mis vaidlustatud lahendi lõppjäreldest muudaks.¹³⁷ Taoline käsitus on töö autori hinnangul iseloomulik pigem TsMS § 637 lg 2¹ kui kehtivale TsMS § 637 lg 1 p- le 6.

Järeldusena on saksa mudelis neli kumulatiivset menetlusse võtmisest keeldumise alust, mis on kehtiva TsMS § 637 lg- 1 p 6 sõnastusega võrreldes laiema sõnastusega, kuid samal ajal sisaldab kogumis iseloomulikumaid apellatsioonkaebuse edulootuse hindamise aluseid kui praegune TsMS § 637 lg 1 p 6 sõnastus.

Kui kehtiva TsMS § 637 lg 1 p 6 sätte sõnastust on seaduse sõnastusest ja Riigikohtu selgitustest tulenevalt käsitletud kitsendavalt, mis ei võimalda paradoksaalselt teatud juhtudel isegi ilmselgelt põhjendamatute kaebuste menetlemisest keelduda, siis töö autori hinnangul võib seaduseelnõus pakutud TsMS § 646 lg 2 sõnastus olla liiga lai. Kui sõnastada kaebuse menetlusse võtmisest keeldumise alus või alused liialt avaralt, võib tekkida ringkonnakohtutel sarnaselt praeguse olukorraga, raskusi kujundada selge ja järjekindel praktika küsimuses, millal on kaebus ilmselgelt põhjendamatu. Kokkuvõttes võib TsMS § 646 lg 2 või sellest ka mõneti erinevalt sõnastatud norm osutada otstarbekamaks, kui sõnastada kitsamad, aga selgemad alused, mis on iseloomulikud põhjendamatule kaebusele, võimaldades seeläbi hinnata ringkonnakohtul apellatsioonkaebuse edulootust.

¹³⁷ M. Gehrlein, lk 3395 p 2.

KOKKUVÕTE

Kehtiv tsiviilkohtumenetluse seadustik näeb ette kõigi apellatsioonkaebuste menetlemise ühetaoliselt täispikas menetluses. Olenemata sellest, et ringkonnakohtusse saabunud asjade arv pole viimastel aastatel kasvanud, on vaidlused muutunud keerukamaks ning nende lahendamine nõuab üha rohkem ressursi. Magistritöö piirneb tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja veel kitsamalt teise astme kohtute ehk apellatsioonimenetluse uurimisega.

Sisuliselt käsitleb töö kitsalt TsMS § 637 lg 1 p 6 eesmärgi, praktikat ja muutmise alternatiive. Tegemist on kaebuse menetlusse võtmisest keeldumise alusega, mis võimaldab keelduda õiguslikult põhjendamatute ehk perspektiivitute kaebuste menetlemisest. Viidatud sätte rakendamise võimaluste kohta on esile toodud mitmeid probleeme. Kuna norm on sõnastatud kitsalt ja Riigikohus on seda tõlgendanud kitsendavalt, siis ei võimalda see praktikas põhjendamatult apellatsioonkaebuse menetlemisest alati keelduda, mis läheb vastuollu sätte eesmärgiga – menetluse optimeerimine põhjendamatute kaebuste menetlusse võtmisest keeldumisega.

Magistritöö eesmärk oli uurida ringkonnakohtute praktikat, selgitamaks milliseid apellatsioonkaebuseid nad liigitavad perspektiivituteks ja kuidas kohtud rakendavad TsMS § 637 lg 1 p 6. Täiendavalt oli töö eesmärgiks välja tuua võimalikud probleemkohad normi kohaldamisel. Töö autor analüüsis kokku 32 eelkõige 2018. aastal ja mõnda 2019. aastal, magistritöö kirjutamise ajaks, jõustunud ringkonnakohtu lahendit. KIS-i statistikast selgub, et praktikas kasutavad ringkonnakohtud võimalust keelduda perspektiivitute kaebuste menetlemisest minimaalselt.

Töö autor jõudis tulemuseni, et ringkonnakohtud on perspektiivitute kaebuste menetlusse võtmisest keeldunud nii kooskõlas TsMS § 637 lg 1 p-ga 6 kui ka selle praegusest sõnastusest lähtuvalt piire ületades (vt peatükk 3). Seega leidis magistritöö hüpotees kinnitust, et seaduse sõnastus ei anna piisavat alust perspektiivitutest kaebustest keeldumiseks.

Ringkonnakohtud on kaebused TsMS § 637 lg 1 p 6 sõnastusega kooskõlas ja õiguspäraselt perspektiivituteks lugenud eelkõige põhjustel: õiguskaitsevajaduse puudumine (st kehtivas õiguskorras puudub õigusnorm, mille alusel isegi eelduslikult võiks kaebuse rahuldada, ehk kaebuse eesmärgi pole võimalik saavutada); kaebuses ei tugine TsMS §-s 631 sätestatud alusele (st apellant maakohtu lahendit sisuliselt ei vaidlusta või kaebuse faktiväited vaidlustatud otsuse sisu ei muuda) ning hagi eseme ja aluse lubamatu laiendamine apellatsiooniastmes (uue nõude esitamine, mida maakohtus pole menetletud).

Teisalt ei võimalda TsMS § 637 lg 1 p 6 kohane faktiväidete tõesuse eeldus tihti edulootusetute kaebuste menetlemisest keelduda. Normi eesmärk on põhjendamatute kaebuste menetlemise vältimine, kuid ringkonnakohtute praktikat analüüsid selgus, et isegi juhtudel, kui kohtul kaebuse menetlusse võtmise otsustamise käigus on tekkinud siseveendumus, et tegemist on täiesti põhjendamatuga kaebusega, siis faktiväidete tõesuse eeldus ei võimalda tihti edulootusetute kaebuste menetlemisest keelduda.

Perspektiivitute kaebuste menetlusse võtmisest keeldumise minimaalne kasutamine võib praktikas olla tingitud TsMS § 637 lg 1 p 6 normi sõnastusest koosmõjus Riigikohtu kitsendava praktikaga normi rakendamiseks. Töö autori hinnangul on ringkonnakohtud lugenud TsMS § 637 lg 1 p 6 sõnastusega vastuoluliselt ja seega mõneti õigusvastaselt perspektiivituks ning keeldunud seeläbi õigusliku aluseta kaebuste menetlusse võtmisest eelkõige järgmistel põhjustel: kaebuse ebaselgus (sh vormi ja sisunõuetele mittevastavus, kaebuses selge taotluse puudumine); liiga üldsõnalised etteheited maakohtu otsusele, üldine rahulolematuse esimene astme kohtu otsusega; kaebuse sisuline õigusvastane lahendamine menetlusse võtmise staadiumis (st tõendite hindamine või kaebuse faktiväidete õigsuse eeldusest kõrvalekaldumine ja uute faktiliste asjaolude ja tõendite lubamatu esitamine alles kaebuses).

Kohtupraktika analüüsimisel selgus, et kaebuse perspektiivi hindamine on seotud kaebuses apellandi poolt esitatud taotlusega. Juhul kui kaebuses esitatud taotlus on ebaselge, kohtule arusaamatu või vastuoluline, siis ei saa töö autori hinnangul enne kaebuse taotluse kindlakstegemist asuda hindama kaebuse perspektiivi. Teiseks selgus, et ringkonnakohtud on praktikas nii mõnegi kaebuse edulootuse hindamisel kaldunud kõrvale TsMS § 637 lg 1 p 6 sõnastusest ja Riigikohtu selgitustest normi kohaldamisel.

Magistritöö neljanda peatüki eesmärk oli anda ülevaade võimalikest apellatsioonimenetluse optimeerimise võimalustest. Põhjalikumalt kaaluti võimalusi kaebuste menetlemise otsustamiseks kaebuse hinnast lähtuva lävendipõhise korra laiendamist või loamenetluse kehtestamist (vt alapeatükk 4.1.2. ja 4.1.3.). Alapeatükis 4.2 anti ülevaade alternatiivsetest menetlusprotsessi optimeerimise võimalustest. Kuna menetlusõiguse analüüs ja võimalik muutmine ei järgi mitte suuremas osas kaebustest menetlemise keeldumise sihti, vaid soovi võimaldada kohtutel tegeleda sisulist tähelepanu vajavate kohtuasjadega, võimaldab töö autori hinnangul menetlusseadustik ringkonnakohtutel piisavalt otsustada apellatsioonikaebuste menetlusse võtmise üle. Väiksema väärtusega vaidluse puhul reguleerib seda TsMS § 637 lg 2¹ lihtmenetluse asjades. Kui tõlgendada või muuta TsMS § 637 lg 1 p 6 sõnastust nii, et see annab aluse ka suurema hinna puhul perspektiivitu kaebuse menetlemisest keelduda, on tervikuna tagatud teatav selektsioon kaebuse menetlusse võtmise etapis.

Töö autor jätkas alapeatükis 4.3 perspektiivituse alusel kaebuse menetlemisest keeldumise normi muudatuste analüüsi ja optimaalsema sõnastuse otsimisega. Magistritöö kirjutamise ajaks avaldatud viimase seaduseelnõu versioon näeb ette TsMS § 637 lg 1 p 6 tühistamise ja TsMS §-i 646 täiendamise uue lõikega 2, mille kohaselt võib kohus otsustada asja üksnes apellatsioonkaebuse põhjal, kui kaebust ei saaks ilmselgelt rahuldada. Töö autor leiab, et sätte TsMS § 637 lg 1 p 6 tühistamine ei ole vajalik ja piisab selle sätte sõnastuse muutmiseks perspektiivitu kaebuse menetlemisest keeldumiseks.

Kui kehtiva TsMS § 637 lg 1 p 6 sätte sõnastust on seaduse sõnastusest ja Riigikohtu selgitustest tulenevalt käsitletud kitsendavalt, mis ei võimalda paradoksaalselt teatud juhtudel isegi ilmselgelt põhjendamatute kaebuste menetlemisest keelduda, siis töö autori hinnangul võib kas seaduseelnõus pakutud TsMS § 646 lg 2 või sellest ka mõneti erinevalt sõnastatud norm osutada otstarbekamaks, kui sõnastada kitsamad, aga selgemad alused, mis on iseloomulikud põhjendamatule kaebusele, võimaldades seeläbi hinnata ringkonnakohtul apellatsioonkaebuse edulootust.

ABSTRACT

OPTIMISING THE APPEAL PROCEDURE UPON REJECTING AN APPEAL DUE TO HOPELESSNESS

The Code of Civil Procedure currently in force prescribes the proceeding of all appeals uniformly with a full-length procedure. Although the number of cases ending up in a circuit court has not increased in the recent years, the disputes have become more complex and solving them has began to require more and more resources. This Master's Thesis is based on research of the Code of Civil Procedure (hereinafter: the TsMS) and, even more narrowly, of second instance courts i.e. the appeal procedure.

In essence, the Thesis deals narrowly with the TsMS, § 637 (1) 6). This concerns the grounds for rejecting an appeal, enabling to refuse to proceed actions being legally unjustified i.e. being hopeless. Several problems have been brought up about the possibilities of implementing the TsMS, § 637 (1) 6). As the grounds for the provision of rejecting a clearly unjustified action as defined in the TsMS, § 637 (1) 6) are narrow, it is in practice actually impossible to reject an unjustified appeal – a situation that conflicts with the provision's purpose of optimising the appeal procedure by rejecting unjustified appeals.

The Master's Thesis sets the hypothesis that the TsMS, § 637 (1) 6) does not enable circuit courts to reject clearly unjustified appeals. The provision's wording is too narrow and does not correspond inter alia to the nature of the appeal procedure and to the grounds for an appeal proceeding as defined in the TsMS, § 631 i.e. to what an appeal can rely upon.

The goal of the Masters Thesis was to research the practice of circuit courts in order to determine what kind of appeals they deem hopeless and how they apply the provision of the TsMS, § 637 (1) 6). The author of the Thesis analysed a total of 32 circuit court adjudications that had entered into force primarily in 2018 and in some cases in 2019 by the time of writing the Master's Thesis. An excerpt of the statistical database of the judicial information system indicates that in practice, circuit courts only minimally utilise the option to reject hopeless appeals.

The author of the Thesis reached the conclusion that circuit courts have acted both lawfully and unlawfully when rejecting appeals. Therefore, the hypothesis of the Master's Thesis was proven. Lawfully, circuit courts have deemed appeals as hopeless primarily for the following reasons: absence of the need for legal protection (i.e. the legislation in force does not contain a

provision that could be even presumed as grounds for satisfying the appeal, i.e. the appeal's goal cannot be achieved); the appeal does not rely on the grounds set out in the TsMS, § 631 (i.e. the appellant substantively does not challenge the county court's adjudication or the appeal's allegations of facts do not change the substance of the challenged adjudication); and the action's object and grounds are unallowably expanded at the appeal stage (presenting a new claim that was not proceeded in the county court).

On the other hand, the presumption of truthfulness of the allegations, as prescribed in TsMS, § 637 (1) 6), often makes it impossible to reject hopeless appeals. The purpose of the TsMS, § 637 (1) 6) is to prevent the proceeding of unjustifiable appeals but an analysis of the practice of circuit courts indicated that even in cases where, during the deciding of whether to accept an appeal into proceeding, a court incurred an internal conviction that the appeal is wholly unjustified, the presumption of truthfulness of the allegations often prevents the rejecting of appeals having no hope of success.

The minimal use of the option to reject hopeless appeals may in practice be caused by the combined effect of the wording of the TsMS, § 637 (1) 6) and the Supreme Court's narrowing practice of applying the provision. As assessed by the author of the Thesis, circuit courts have unlawfully deemed appeals hopeless and therefore rejected appeals without legal grounds primarily for the following reasons: the appeal being unclear (incl. non-compliance with the requirements on form and substance, absence of a clear request in the appeal); too unspecifically worded reproaches towards the county court's adjudication, generalised dissatisfaction with the first instance court's judgement; substantive unlawful resolving of the appeal at the stage of accepting into proceeding i.e. assessing evidence or deviating from the presumption of truthfulness of the allegations in the appeal and unallowably presenting new facts and evidence in the appeal.

An analysis of the judicial practise indicated that the assessment of an appeal's hopelessness was related to the request posed by the appellant in their appeal. If the request posed in an appeal is unclear, cannot be understood by the court, or is controversial then, according to the assessment of the author of the Thesis, the hope of success of the appeal cannot be assessed before determining the appeal's request. Second, it was determined that in practice, many circuit courts had deviated from the wording of the TsMS, § 637 (1) 6) and from the Supreme Court's explanations of applying the provision, when assessing the hope of success of an appeal.

An additional goal of the Master's Thesis was to provide an overview of possible options to optimise the appeal procedure. More comprehensive consideration was given to establishing a

threshold-based procedure considering the appeal's price, and to establishing a permit procedure to decide the accepting of appeals into proceeding. In summary, the author's opinion is that the Code of Civil Procedure provides circuit courts with sufficient room for deciding about accepting appeals into proceeding. For cases with lower value, it is regulated by the TsMS, § 637 (21) in cases of simplified procedure and if interpreting or amending the wording of the TsMS, § 637 (1) 6) so that it also provides the grounds for rejecting a hopeless appeal with a higher price, the situation as a whole would ensure certain selectivity at the stage of accepting an appeal into proceeding, based on its hope for success.

The author of the Thesis continued with seeking a better wording for the grounds of hopelessness in sub-chapter 4.3. The latest version of draft legislation published by the time of writing the Master's Thesis foresees the omission of the TsMS, § 637 (1) 6) and the supplementation of the TsMS, § 646 with a new subsection (2), pursuant to which a court may adjudicate a case on the basis of an appeal alone if the appeal clearly cannot be satisfied. the author of the Thesis finds that the omission of the TsMS, § 637 (1) 6) is not necessary and that it is enough to amend its wording to reject hopeless appeals.

In the situation where the wording of the TsMS, § 637 (1) 6) has been interpreted in a narrowing manner due to the legislation's wording and the Supreme Court's explanations so that it is paradoxically impossible to reject even clearly unjustified appeals in certain cases then it may be more purposeful to word narrower grounds for assessing the hope of success of a hopeless appeal, being characteristic of an unjustified appeal, thereby enabling a court to assess an appeal's hope of success.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. B. Aaviksoo, M. Laaring. Kohtukorralduse põhiseaduslikud piirid: kas selged reeglid ja/või paindlikud printsiibid? - Juridica, 2018/IX
2. L. Arrak, J. Lints. Apellatsioonimenetluse tõhustamisest tsiviilkohtumenetluses. - Juridica 2018/IX
3. M. Gehrlein. Beschlusszurückweisung einer Berufung im Zivilprozess. - Neue Juristische Wochenschrift, CH Beck, 2014/Heft 47.
5. V. Kõve. Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud. - Juridica 2012/IX
6. V.Kõve jt. Tsiviilkohtumenetluse seadustik II. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn, Juura, 2017
7. V.Kõve jt. Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn, Juura, 2018
8. J. Lints. Soome, Rootsi, Hollandi ja Austra tsiviilkohtumenetluse süsteemide ja menetlusõiguste lahendused kohtumenetluse ressursi optimaalseks kasutamiseks. Analüüs. - Justiitsministeerium, 2016, lk 39. Arvutivõrgus: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/optimaalne_ressursikasutus_tsiviilkohtumenetluse_s.pdf (16.01.2018)
9. C. Meller-Hannich. Die Neufassung von § ZPO § 522 ZPO – Unbestimmte Rechtsbegriffe, Ermessen und ein neuartiges Rechtsmittel. - Neue Juristische Wochenschrift, CH Beck, 2011/Heft 47.
10. A.Pärsimägi. Apellatsioonimenetluses arvestatavad asjaolud ja tõendid. - Juridica 2011/V
11. J. Odar. Uuest Tsiviilkohtupidamise seadustikust. - Juridica, 1993/III
12. M. Vutt. Hagi ese ja alus tsiviilkohtumenetluses. Kohtupraktika analüüs. Tartu: Riigikohus, õigusteabe osakond 2010. - https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/analyysid/2010/hagialusjaese_margit_vutt.pdf, lk 35 (05.04.2019)
13. European Court of Human Rights. Guide on Article 6 of the Convention – Right to a fair trial (civil limb). 31.12.2018, lk 20. Arvutivõrgus: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_ENG.pdf. (16.02.2019)
14. Council of Europe Committee of Ministers. Recommendation No. R (95) 5. Of the Committee of Ministers to member states concerning the introduction and improvement of the functioning of appeal systems and procedures in civil and commercial cases, 07.02.1995, lk 1. Arvutivõrgus:

https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680505f3c

(15.01.2019)

15. Eesti Vabariigi Justiitsministeerium. Tsiviilkohtumenetluse muutmise seaduse eelnõu väljatöötamise kavatsus. – 21.09.2017. Eelnõu toimiku number 17-1062. Arvutivõrgus: <http://eelnoud.valitsus.ee/main#EBUgcpBC>. (10.05.2018)

16. Eesti Vabariigi Justiitsministeerium. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku muutmise seadus (apellatsioonimenetluse optimeerimine) eelnõu seletuskiri. – 22.10.2018. Eelnõu toimiku number 17-1062. Arvutivõrgus: <http://eelnoud.valitsus.ee/main#5R9Byk9D>. (15.01.2019)

17. Seletuskiri töövaidluse lahendamise seaduse eelnõu juurde 407 SE. Arvutivõrgus: <https://m.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/ac1b920f-a163-438d-aaeb-2e895f660506/T%C3%B6%C3%B6vaidluse%20lahendamise%20seadus>. (15.04.2019)

KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA

1. EIKo C 4451/70, Golder vs. The United Kingdom.
2. EIKo C 55707/00, Andrejeva. vs Latvia.
3. EIKo C 38460/97, Platakou vs. Greece.
4. EIKo C 40160/12, Zubac vs. Croatia.
5. EIKo C 8225/78, Ashingdane vs. The United Kingdom.
6. RKPJKo 19.02.2013, 3-4-1-28-12
7. RKPJKm 09.05.2006 3-4-1-4-06
8. RKÜKm 21.04.2015, 3-2-1-75-14
9. RKÜKo 12.04.2011, 3-2-1-62-10
10. RKTko 11.02.2016, 3-2-1-171-15
11. RKTko 21.12.2007, 3-2-1-123-07
12. RKTko 19.12.2013, 3-2-1-159-13
13. RKTko 09.06.2017, 3-2-1-35-17
14. RKTko 19.04.2016, 3-2-1-185-15

15. RKTko 10.01.2007, 3-2-1-135-06
16. RKTkm 03.04.2018, 2-16-18835
17. RKTkm 07.06.2017, 3-2-1-51-17
18. RKTkm 06.04.2010, 3-2-1-20-10
19. RKTkm 01.12.2010, 3-2-1-102-10
20. RKTkm 24.04.2013, 3-2-1-35-13
21. RKTkm 14.06.2017, 3-2-1-69-17
22. RKTkm 06.12.2017, 2-16-15974/34
23. RKTkm 12.06.2013, 3-2-1-76-13
24. RKTkm 09.10.2013, 3-2-1-99-13
25. RKTkm 02.12.2010, 3-2-1-92-10
26. RKTkm 20.03.2013, 3-2-1-15-13
27. RKTkm 17.02.2011, 3-2-1-156-10
28. TlnRnKm 04.02.2019, 2-18-15732
29. TlnRnKm 11.04.2018, 2-17-13724
30. TlnRnKm 15.10. 2018, 2-17-4588
31. TlnRnKm 28.09.2018, 2-18-3863
32. TlnRnKm 09.08.2018, 2-17-15215
33. TlnRnKm 25.04.2018, 2-16-124962
34. TlnRnKm 15.02.2018, 2-17-12713
35. TlnRnKm 21.06.2018, 2-17-16550
36. TlnRnKm 09.11.2018, 2-18-7985
37. TlnRnKm 08.10.2018, 2-16-4910
38. TlnRnKm 19.11.2018, 2-17-14500
39. TlnRnKm 08.03.2018, 2-17-4176

- 40. TlnRnKm 05.02.18, 2-15-15773
- 41. TlnRnKm 16.03.2018, 2-17-603
- 42. TlnRnKm 30.01.2018, 2-17-117622
- 43. TlnRnKm 06.02.18, 2-16-128049
- 44. TlnRnKm 29.06.2018, 2-17-102897
- 45. TlnRnKm 27.06.2018, 2-18-192
- 46. TlnRnKm 18.09.2018, 2-17-4845
- 47. TlnRnKm 04.03.2019, 2-17-8910
- 48. TlnRnKm 31.01.2018, 2-16-18175
- 49. TlnRnKm 04.01.2018, 2-17-6213
- 50. TlnRnKm 06.07.2018, 2-17-14918
- 51. TlnRnKm 25.01.2019, 2-18-12670
- 52. TlnRnKm 19.02.2019, 2-18-12882
- 53. TrtRnKm 05.09.2018, 2-17-117114
- 54. TrtRnKm 14.08.2018, 2-18-6779
- 55. TrtRnKm 29.06.2018, 2-17-126985
- 56. TrtRnKm 9.10.2018, 2-18-11175
- 57. TrtRnKm 16.04.2018, 2-17-12202
- 58. TrtRnKm 14.02.2018, 2-16-10052
- 59. TrtRnKm 13.04.2017, 2-16-19395

KASUTATUD ÕIGUSAKTID

Eesti Vabariigi põhiseadus. -RT I, 15.05.2015, 2.46.

Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. - RT II 2000, 11, 57.

Perekonnaseadus. - RT I, 09.05.2017, 29.

Tsiviilkohtumenetluse seadustik. - RT I, 19.03.2019, 22.

Täitemenetluse seadustik. - RT I, 19.03.2019, 15.

Võlaõigusseadus. - RT I, 20.02.2019, 8.

Väärteomenetluse seadustik. - RT I, 13.03.2019, 200.

Zivilprozessordnung. - <https://www.gesetze-im-internet.de/zpo/>.

MUUD ALLIKAD

1. P. Pikamäe. Ülevaade kohtukorralduse, õigusemõistmise ja seaduste ühetaolise kohaldamise kohta. Ettekanne Riigikogu 2018. aasta kevadistungjärgul -07.06.2018.

Arvutivõrgus:

https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/%C3%B5igusalased%20materjalid/RK%20esimehe%20%C3%BClevaade%20Riigikogus%20%202018/Ettekanne_Riigikogu_2018.pdf. (15.01.2019)

2. P. Pikamäe. Õigus-ja kohtusüsteemi areng. Ettekanne kohtunike täiskogul 10. veebruaril 2017 Tartus. Arvutivõrgus:

https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/%C3%B5igusalased%20materjalid/avalikud%20esinemised/Lisa_nr_3_Priit_Pikam%C3%A4e.pdf. (10.10.2018)

3. Eesti Vabariigi Justiitsministeerium. Justiitsministeeriumi valitsemisala arengukava aastateks 2019- 2022. – arvutivõrgus:

https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/justiitsministeeriumi_arengukava_2019-2022.pdf. (10.03.2019)

4. Kvaliteedijuhtimine Eesti kohtusüsteemist. - Heaks kiidetud 13.02.2015 kohtunike XIV korraline täiskogu. Arvutivõrgus:

https://www.kohus.ee/sites/www.kohus.ee/files/elfinder/dokumendid/kvaliteedijuhtimine_eesti_kohtususteemis.pdf. (10.10.2018)

5. Kohtute haldamise nõukoja üheksakümne teine istungi protokoll. 09.12.2016.

Arvutivõrgus:

https://www.kohus.ee/sites/www.kohus.ee/files/elfinder/dokumendid/92._protokoll_9.12.2016.pdf. (19.03.2019)

6. Kohtute haldamise nõukoja üheksakümne kolmanda istungi protokoll. 24.03.2017.

Arvutivõrgus kättesaadav:

https://www.kohus.ee/sites/www.kohus.ee/files/elfinder/dokumendid/93._protokoll_24.03.2017.pdf (19.03.2019)

7. Kohtute haldamise nõukoja üheksakümne neljanda istungi protokoll. - 01.06.2017-02.06.2017. Arvutivõrgus:

https://www.kohus.ee/sites/www.kohus.ee/files/elfinder/dokumendid/94._protokoll_1-2.06.2017.pdf. (20.01.2019)

8. Riigikohtu arvamus tsiviilkohtumenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu kohta (apellatsioonimenetluse optimeerimine). Lisa 1. - 29.11.2018. arvutivõrgus: <http://eelvoud.valitsus.ee/main#I05cWuKU>. (10.04.2019)
9. Esimese ja teise astme menetlusstatistika 2016.a jooksul saabunud asjade arv ja lahendatud asjade arv ning keskmine menetlusaeg ja asjade lahendamise jõudlus. – arvutivõrgus: https://www.kohus.ee/sites/www.kohus.ee/files/elfinder/dokumendid/2016.a_menetlusstatistika_koond_0.pdf (16.04.2019)
10. Esimese ja teise astme menetlusstatistika 2017.a jooksul saabunud asjade arv ja lahendatud asjade arv ning keskmine menetlusaeg ja asjade lahendamise jõudlus. – arvutivõrgus: https://www.kohus.ee/sites/www.kohus.ee/files/elfinder/dokumendid/i_ja_ii_astme_kohtute_2017.a_statistilised_koondandmed.pdf (16.04.2019)
11. Esimese ja teise astme menetlusstatistika 2018.a jooksul saabunud asjade arv ja lahendatud asjade arv ning keskmine menetlusaeg ja asjade lahendamise jõudlus. – arvutivõrgus: https://www.kohus.ee/sites/www.kohus.ee/files/elfinder/dokumendid/i_ja_ii_astme_kohtute_2018._a_statistilised_koondandmed.pdf. (16.04.2019)
12. Kohtute Infosüsteemi väljavõte Ringkonnakohtute lahenditest ja statistikast

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Hepp Lisbet Sams,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Perspektiivitu apellatsioonkaebuse menetlusse võtmisest keeldumise alused,

mille juhendaja on Mati Maksing,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas, 30.04.2018